

Karl August Tavaststjerna

Kovina aikoina

**Kertomus Suomen viimeisten nälkä-
vuosien ajoilta**

Suomen historiakustannus

2 K A Tavaststjerna *Kovina aikoina*

Karl August Tavaststjerna (1860-1898) Wikimedia Commons

Karl August Tavaststjerna: Aatelisromantikko kovien aikojen pyörteissä

KARL AUGUST TAVASTSTJERNA, tuo suomenruotsalaisen kirjallisuuden kiistelty ja kiihkeä tähti, syntyi aatelisperheen vesaana Mikkelin maalaiskunnassa vuonna 1860. Jo lapsuudessaan hän sai tuta yläluokkaisen elämän varjot, kun äiti menehtyi lavantautiin hoitaessaan nälkävuosien kerjäläisiä. Tämä traaginen tapahtuma jätti nuoreen Karl Augustiin lähtemättömän vaikutuksen, joka myöhemmin heijastui hänen teoksissaan.

Tavaststjernan koulutie oli kivinen. Isän kuoleman jälkeen hän joutui eversti Constantin Ruinin holhoukseen, ja opinnot Helsingin Polyteknillisessä koulussa eivät juuri innostaneet. Hän haikaili Pariisin taidepiireihin, mutta palasi lopulta Suomeen pettyneenä. Tämän jälkeen alkoi kuitenkin hänen kirjallinen uransa kukoistus.

Tavaststjerna oli ristiriitainen hahmo, ”patriooti vailla isänmaata”, joka kammoksui Suomen henkistä ilmapiiriä ja kieliriitoja. Hän jano si kansainvälistä tunnustusta ja vietti aikaa Pariisin taiteilijapiireissä, mutta samalla hän kuvasi teoksissaan suomalaisen yhteiskunnan ristiriitoja ja vääryyksiä. Hänen romaaninsa ”Kovina aikoina” (Hårda tider, 1891) on raadollinen kuvaus 1860-luvun nälkävuosista, jossa aatelisromantiikka törmää karuun todellisuuteen.

Tavaststjernan kynä oli terävä ja satiirinen. Hän ei kaihtanut kuvata yhteiskunnan nurjaa puolta, ja hänen teoksensa herättivätkin aikanaan paljon keskustelua. Hän oli realisti, joka ei kaunistellut todellisuutta, mutta samalla hänellä oli romantikon sielu, joka kaipasi kauneutta ja harmoniaa.

Hänen elämänsä päättyi traagisesti Porissa vuonna 1898, vain 37-vuotiaana. Tarinan mukaan hän sai lääkkeen sijasta kuolettavan

annoksen lamppuöljyä, toisten lähteiden mukaan kyseessä oli sairaanhoitajan virhe. Tämä absurdeilta vaikuttava kuolema sopii kuin pisteeksi hänen ristiriitaisen elämänsä päälle.

Tavaststjernan perintö elää edelleen suomenruotsalaisessa kirjallisuudessa. Hänen teoksensa ovat ajattomia kuvauksia ihmisen osasta kovissa ajoissa, ja hänen satiirinen kynänsä naarmuttaa edelleen yhteiskunnan pintaa. Hän oli aatelisromantikko, joka uskalsi katsoa todellisuutta silmiin ja kuvata sen raadollisuutta.

Hänen kirjansa ”Kovina aikoina” on suomalaisen kirjallisuuden merkkiteos, joka kuvaa nälkävuosien kurjuutta ja epätoivoa. Tavaststjerna ei säästele lukijaa, vaan näyttää nälän, taudin ja kuoleman karneat kasvot. Hän kuvaa myös ihmisten epätoivoisia yrityksiä selviytyä ja jopa riistää toisiaan. Kirja on raju kuvaus ajasta, jolloin Suomi oli köyhä ja nälkäinen maa.

Tavaststjernan huumori oli mustaa ja sarkastista. Hän pilkkasi aateliston tekopyhyyttä ja porvariston ahneutta. Hän ei säästellyt sanojaan, ja hänen teoksensa ovatkin täynnä teräviä huomioita ja osuvia vertauksia. Hän oli kirjailija, joka uskalsi nauraa vakavillekin asioille.

Tavaststjerna oli myös monilahjakas. Hän kirjoitti runoja, näytelmiä ja romaaneja, ja hän oli myös taitava toimittaja. Hän perusti oman sanomalehden, mutta se ei menestynyt taloudellisesti. Hän oli visionääri, joka halusi muuttaa maailmaa, mutta hänellä oli myös realistinen käsitys sen raadollisuudesta.

Karl August Tavaststjerna oli ristiriitainen ja kiehtova hahmo, joka jätti lähtemättömän jäljen suomenruotsalaiseen kirjallisuuteen. Hänen teoksensa ovat edelleen ajankohtaisia ja niitä luetaan ja tutkitaan edelleen. Hän oli aatelisromantikko, joka uskalsi katsoa todellisuutta silmiin ja kuvata sen raadollisuutta.

KOVINA AIKOINA

Kertomus Suomen viimeisten nälkävuosien ajoilta

Kirj.

KARL A. TAVASTSTJERNA

Suomentanut Juhani Aho

ENSIMMÄINEN LUKU

Kiemurtelevaa alamäkeä laskeutuivat ruskean hevosen vetämät rattaat täynnä likaisen harmaisiin säkkeihin ahdettuja lumppuja. Mäen päällä oli harmaatoloinen hämäläiskylä, jota ei juuri voinut erottaa takana olevasta tummasta taivaasta. Kylän pohatan yksinäinen kaksikerroksinen huone näkyi vähän selvemmin, sen nurkat ja ikkunanpielet kun kerran olivat olleet punamaalilla maalatut, savupiiput valkeiksi kalkitut ja lasit nyt vaalenneella kitillä kitatut.

Mäen päällä oli tienhaara; leveämpi tie jatkui kylän kautta, eikä sen leveyttä suuresti enentänyt siihen yhtyvä kylätie. Se oli suuri valtamaantie Helsingistä Hämeenlinnaan, ja sen vanha liikeväylä pysyi riippumattomana kyläteiden pienistä lisistä.

Mies, joka myötämässä oli kävellyt lumppukuormansa jäljessä, hyppäsi yhtäkkiä rattailleen, hotaisi hevostaan, ja niin pani Rusko kankeat koipensa nopeampaan liikkeeseen ehtiäkseen pois kärryjen tieltä, jotka yhä enemmän painuivat kintereille alamäessä. Alhaalla oli syväojainen suo, josta oli mustaa maata heitetty kahden puolen tietä, sekä pieni silta, joka vei kaitaisen, mutkittelevan metsäpuron yli. Tässä asettui Rusko taas tavalliseen arkikävelyynsä ja huiskautti vain uppiniskaisesti tuuheaa häntäänsä, kun ajaja tapansa mukaan näppäsi sitä piiskallaan. Hevonen ja hevosen haltija vaipuivat molemmat omiin ajatuksiinsa. Jälkimmäinen loikoi rauhallisesti vatsallaan, piippunysä hampaissa, likaisten lumppujensa päällä, edellinen käyskeli alahuuli lerpallan, korvat luimussa, ja koko sen takkuisesta olennosta uhosi kärsivällisyyden tuima päättäväisyys.

Oli keväinen talvipäivä kesäkuussa v. 1867. Tuuli puhalsi tuikean kylmästi koillisesta ja nakkeli tielle yksinäisiä suuria lumihiteitä, jotka jäivät sulamattomiksi kylmään maahan. Hevosmiehen tylsä, laimea katse harhaili yli jäykän maiseman, jossa ei vielä näkynyt vihreyden jälkeäkään, vaikka aurinko nousi pilvien takana jo kello kolme aamulla ja vaikka koko yö oli valoisa kuin aikainen puhde. Kevät ei vielä ollut saapunut, vaikka juhannus jo oli

aivan ovella, ja olipa niitä, jotka eivät uskoneet, että se enää ollenkaan tulisi-kaan tänä vuonna. Nykyisen sukupolven aikana oli kesä tähän aikaan jo aina ollut kukkeimmillaan. Nyt oli järven jää oikealla puolen tietä vielä valkeana, lumikinokset pysyivät itsepintaisesti pohjoiseen päin antavissa mäkirinteissä ja aitain kupeilla pikku koivut tuskin vielä tekivät nuppua, ja pajupensais-
sa suo-ojan reunalla oli vielä pieniä kissankäpäliä jäljellä niin kuin maaliskuussa ennen. Hevosmies tuli ajatelleeksi, että nyt se kai viimeinkin tulee se viimeinen tuomio tänä vuonna, koska Jumala oli kääntänyt ylösalaisin koko maailman menon. Mutta sitten alkoi hän kohta tuumia, mitenkä ainakin loppua odottaessaan saisi sammutetuksi sekä oman nälkensä että Ruskon, aikoi taas hotaista ruoskallaan, mutta jätti sen tekemättä ja tarkasteli kuormansa päältä vanhaa apuriaan.

Sillä Ruskonsa avullahan hän oli päässyt yli pitkän talven, sehän se oli häntä auttanut, kun hänen heti uudelta vuodelta oli ollut pakko jättää torppansa Pohjanmaalla ja lähteä katoa ja rehun puutetta pakoon tälle pitkälle matkalle työansiota etsimään. Hän ei katunut, että oli tehnyt sen näin ajoissa — päinvastoin! Kotipitäjässään hän olisi saanut odottaa ansiota, ja sillaikaa olisi Rusko kuollut nälkään hänen käsissään. Nyt oli hän ainakin pelastanut pääelinkeinonsa. Kyllähän ero vaimosta ja torpasta oli saanut hänet kovalle kotukselle, mutta kun se kerran oli tehty ja kun hän oli heittänyt sekä vaimonsa että kolme lastaan ja kaksi nälkäistä lehmäänsä Herran ja talonisännän huomaa, niin alkoi tulevaisuus näyttää hänestä turvallisemmalta. Rivakka kolmenkymmenen vuoden ikäinen mies, jolla oli oma hevonen, joka ei liikannut eikä ollut pilan vanhakaan, tulisi kyllä toimeen, vaikka hätä Pohjanmaalta leviäisikin yli koko muun maan.

Työpalkka, joka olisi ollut lähetettävä kotiin vaimolle, oli tosin kaikki mennyt hänen itsensä ja Ruskon suuhun, mutta olihan niillä siellä kotona nyt kaksi vatsaa vähemmän, ja mitenkä Herran nimessä sitä olisi muutenkaan tehnyt! Olihan aina parempi, että yksi vaimo, kolme lasta ja pari lehmää näkivät nälkää kuin että hyvä hevonen ja terve mies vielä olisivat kurjuutta lisänneet. Ne olivat noita hänen käytännöllisen, yksinkertaisen talonpoika-
isjärkensä tuumia. Ja ne antoivat hänelle viisaan rauhan.

Hän oli harhaillut Pohjois-Hämeessä, jossa Rusko ansaitsi heidän leipänsä Tampereen tehtaiden ajoissa. Sitten oli suuremman palkan toivo houkutelut häntä yhä edemmä eteläänpäin, jossa ei hätä vielä ovelle kolkuttanut, jossa paremmilla ihmisillä oli rahaa ja talollisilla vielä heiniä ja leipää. Viimeksi hän oli omalla uhallaan lähellä Hämeenlinnaa ostanut vähillä säästörahoillaan lumppuja, joita nyt oli matkalla kaupitsemaan Tervakosken paperitehtaanseen. Aate ei oikeastaan ollut hänen oma keksimänsä, vaan hän oli saanut sen keskustellessaan erään hämeenlinnalaisen kauppamiehen kanssa, joka olisi tahtonut häntä itselleen samaan palvelukseen. Hänen pohjalainen yritteliäisyytensä oli auttanut häntä panemaan toimeen tämän loistavan tuuman. Nyt ei ollut enää kuin peninkulma tehtaalle, jossa hän toivoi voivansa nostaa uudet paperisetelinsä — ehkä kokonaista kolme kappaletta, jos onni olisi myötäinen.

Aivan ehdottomasti sylkäisi hän nyt ruskean tupakkasyljien tiepuoleen, alkoi viheltää reipasta laulun nuottia ja kiskaisi ohjaksiaan niin tiukasti, että Rusko huiskautettuaan häntäänsä isoksi vastalauseeksi heittäytyi taas hölkäjuoksuun pitkän kävelynsä perästä.

— Hevonen! huusi hän, juostaanpa vähän, niin sitten saadaan suurusta eikä tarvita ruuhen laitoja pureskella.

Ruskokin innostui isäntänsä hyvästä tuulesta ja lähti laskettamaan melkein täyttä ravia koivukujan läpi, jonka luonto oli istuttanut kahden puolen tietä tuonne herrastaloon saakka, mikä näkyi kylältä vähän loitompana. Avonaisen portin läpi ajaa remuutti kuorma hovin tiluksille. Ei näkynyt ainoatakaan ihmistä avaroilla autioilla vainioilla, joilla viime vuoden laiho vielä oli kellastuneena kulona, vaikka sen jo tavallisessa menossa olisi pitänyt tehdä tähkää tähän aikaan vuodesta. — Saapi se tuokin hovilainen odottaa satoaan, tuumaili hevosmies sydämensä sisimmässä sopukassa vähän ilkahtaen. Nyt kohtasi Jumalan viha sekä herroja että talonpoikia eikä haitannut, vaikka edellisetkin saivat kerran vähän kokea kohtalon kovia iskuja, jotka tavallisesti aina sattuivat talonpoikiin ja mäkitupalaisiin. Mutta tällä kertaa eivät herrat-

kaan pääsisi vapaiksi, vaikka istuivatkin koreissa kartanoissaan ja polttelivat kartuusitupakkaa, pelasivat korttia ja maksoivat työmiehen palkan seteleillä täytetyistä pöytälaatikoistaan. Yleensä ei heillä mahtanut ollakaan muuta tekemistä. Mutta nyt tähkisivät suuretkin pelot vasta heinäkuussa ja joutumattoman viljan kylmäisi elokuun ensi halla. Mistäpähän sitten ottivat rahaakaan pöytälaatikkojensa täytteeksi...

Oikeastaan ei hänellä ollut mitään herroja vastaan, olivathan ne päinvastoin hyvät olemassa, kun sato tuli huono ja talonpojan piti lähteä työansiolle. Olihan hän itsekin useat kerrat saanut hyvillä ehdoilla isännältään sekä siementä että rehua, mutta kuitenkin! Eikä hän voinut olla tuntematta vähän vahingoniloa siitä, että Jumala kerran itsekin jakoi oikeutta muotoon katsomatta ja että hän antoi kaikkien kärsiä kaikkien synneistä eikä ainoastaan talonpoikain. Sillä joskin herrat, joilla aina oli hyvät päivät, tekivätkin syntiä vähän vähemmän kuin talonpojat, syyttömiä eivät suinkaan olleet hekään! Syytön ei ollut kukaan ihminen. Oli hän nähnyt juovuksissa sekä vallesmannin että ruununvoudin, vaikk'eivät ne olleetkaan huutaneet ja tapelleet niinkuin talonpojat. Sen tähden oli Jumalan rangaistus heillekin ansaittua.

Siitä huolimatta asetteli hän housujaan ja hattuaan vähäsen, kun loitompaa näki herrastalon mahtavan katon hämöttävän pienen kylän matalien töllien ylitse. Herrastalon suuruus vaikutti häneen, ja kun hän oli ajanut kylän läpi, laskeusi hän alas kuorman päältä, laitteli Ruskon otsatukkaa päitsien alla, iski sitä pistokkaalle saadakseen ryhtiä paremmaksi ja valmistautui juhla-lussa menemään herrastalon ikkunain ohitse, sillä sen hän oli jo nähnyt, että tie kulki aivan likitse.

Kuta lähemmä hän tuli mustia ikkunanruutuja, jotka niin kuin kylmät tarkkaavat herrasväen silmät tuijottivat tietä pitkin, sitä enemmän hän tunsu, kuinka hänen toivotuksensa äsken olivat olleet pahat. Sillä tuollahan ei ollut ainoastaan yksi päärakennus — kaksihan niitä oli! Se, joka oli lähempänä tietä ja ikäänkuin piti silmällä ohikulkevia, oli vanha, arvokas ja mustunut. Se oli kaksikerroksinen ja vetäytyi ylhäisästi maantiestä pois lehdeettömien hedelmäpuitten taakse — ne olivat varmaankin omena-, päärynä ja kirsimar-

japuita, arvaili hän.

Oli oikeastaan tyhmää, että herrasväet rakensivat huoneensa noin likelle maantietä häiritsemään matkustajaparkain tierauhaa, tuumaili hän. Toinen rakennus oli aivan uusi ja suuri ja komea, päädyt suipot ja kaikkialla puuhun leikeltynä koristuksia. Vasta maalattu se myöskin oli, ja siinä se oli leveänä, koreana ja itsetietoisena keskellä suurta puutarhaa, niin että kyllä se ehkä pysyisi pystyssä tuo herra, vaikka halla panisikin viljan. Pohjalainen ajatteli ohimennen, että mitähän herrasväet sanovat Ruskosta ja hänestä kun näkevät heidät, ja varmaankin he nyt parhaillaan ikkunoista tähystelevät — mitäpä niillä olisi muutakaan tekemistä! Surukseen tunsu hän kuitenkin, ettei tässä juuri miltäkään mahdettane näyttää, ja alakuloisena, melkein nöyränä äskeisen uhkamielisyytensä jälkeen, ajoi hän tuulimyllyn ohitse, joka seisoi liikukumattomana jauhamisen puutteessa; — sen talon kannatti pitää omaa tuulimyllyäkin! Sitten kääntyi tie, ja hänen täytyi useita satoja kyynäriä kulkea suoraan noita tuikeita, mustasilmäisiä ikkunoita vastaan, voimatta täältä asti nähdä, oltiinko häntä katsomassa eli ei. Häneen vaikutti niin vastenmielisesti se, että häntä näkymätön herrasväki sieltä tarkastelee, että hän ihan hypähti, kun talon ruokakello samassa soitti päivällisille ja sen ääni kuului selvästi ja helakasti läpi kylmän ilman. Kun hän vihdoinkin oli aivan puutarhan kohdalla, jossa oli suuri valkeaksi maalattu portti, kääntyi tie taaskin, ja hän ehti pikimmältään nähdä, että noissa mustissa, valkeilla uutimilla varustetuissa ikkunoissa ei ollut ketään katsomassa.

Kunnioituksen tunne täytti hänen rintansa, kun hän kulki vanhan rakennuksen ohi, ja helpotuksesta huoaten hän ajoi edelleen. Parin minuutin kuluttua hän oli sivuuttanut hovin ulkokuoneetkin.

Mutta silloin tuli häntä vastaan maantiellä kaksi herraa. Kävelystä ja heidän puhelutavastaan huomasi jo heti, että herroja ne olivat nuo. Pohjalainen ruoppaisi lakkia kädellään ja vastaukseksi sai hän lyhyen sotilaallisen hyvänpäivän toiselta lihavammalta herralta, joka oli kaunis, leveäharteinen mies, ryhti jäykkä ja pienet viikset ylöspäin kiverretyt.

Ne tarkastelivat tutkivin silmin häntä ja hänen kuormaansa.

— Miste olet? kysyi tuo pönäkämpi herroista huonolla suomen kielellä.

— Pohjanmaalta olen, vastasi ajaja ja seisautti hevosensa.

— Työn haussa?

— Missäpä häntä muussakaan kuin työn haussa.

— Joko siell' kotipuoli hätä kantapäät polke?

— Eiköpä ehkä jo poleksine ... lähdin sieltä jo kohta uuden vuoden jälkeen, mutta liki se jo silloinkin piteli...

— Viet lumppuja paperitehtaaseen, näen mä. Mutta mites sitten aiot?

— Tottapahan hätä keinon keksii...

— Vähä työtä tene aika?

— Ainahan tuota työtä on, kun lie tekijätä.

— Kuules häntä vain! virkkoi herra ruotsiksi kääntyen toverinsa puoleen.

— Milloinka nämä meidän hämäläiset oppivat tuolla äänellä puhelemaan?

— Kai se kestää odottaa, vastasi toinen huulillaan tyyni hymy, johon kätkeytyi ivaakin puoleksi, — kai se kestää odottaa...

Tummaverinen, pitkä pohjalainen oli ottanut lakin päästään puhellessaan herrain kanssa, ja kuta kauemmin hän katseli tuota pönäkkää koukkunokkaista herraa, sitä suurempi kunnioitus hänessä heräsi. Hänen talonpoikaisvais-
tonsa sanoi hänelle, että tuolle sitä pitää osoittaa kunnioitusta jos kenellekään. Toinen, joka oli rauhallisen näköinen, jolla oli ystävällinen hymy huulilla ja

katse lempeä, se oli varmaankin vain tämän toisen pehtori. Ja salaisesti hän tätäkin tarkasteli asetellessaan lakkia paikoilleen päähänsä.

— Mike nimi? kysyi pönäkkä herra taas.

— Kalleksihan nuo on sanoneet.

— Ei, vaan liikanimi?

— Kalle Pihl.

— Sotamiehen poika? Vai oletko itse ollut sotaväessä?

— En, vaan ukkovaari lie siellä ollut Ruotsin aikaan.

— No, siinepä selitys, miksi sinulla on miehen ryhtikin! lopetti hän kuulustelunsa ja käänsi hyvästiä sanomatta selkänsä pohjalaiselle.

Mutta toinen herra silmäsi vielä kerran hevosta ja miestä ja juuri kun olivat lähtemäisillään, sanoi hän hyvällä suomen kielellä:

— Jos ette saa tuottavampaa työtä muualla, niin tulkaa Kotkaksiin. Huomenna aletaan ajaa lantaa pellolle, sillä kesä tulee tuossa paikassa, kun kerran saadaan lämmintä ilmaa, ja silloin tarvitaan kaikki miehet työhön.

Hän nyökäytti ystävällisesti päätään pohjalaiselle, joka oli vähän ihmeissään siitä, että herra oli puhutellut häntä näin ystävällisesti, ja sitten poistui-
vat he kartanolle päin.

Mutta hevosmies kiipesi kuormansa päälle tuumien tätä kohtausta ja koettaen arvailla, keitä nuo herrat oikeastaan olivat olleet. Ja hän jäi siihen käsitykseen, että pönäkkä oli Kotkaisten herra ja tuo ystävällinen ainoastaan hänen pehtorinsa.

TOINEN LUKU

Kun ensimmäinen kesäpäivä puolen vuoden pituisen talven jälkeen koitti, säteili se lämpöä ja siunausta yli kangistuneen Suomen niemen. Vaikka lämpimät ilmat tulivat niin myöhään, että ne melkein sattuivat yhteen kesäpäiväntasauksen kanssa, unohtivat kuitenkin kaikki hetikohta pitkän odotuksensa, ja toivon ikuisella luottamuksella uskoivat he, että kesä vielä voisi korvata myöhäisen kevään. V. 1867 ei ollut ollenkaan kevättä Suomessa. Lämmintä leyhähti yhtäkkiä ilma täyteen eräänä aikaisena aamuhetkenä, etelätuuli puhalteli ja varjossa oli 25 astetta lämmintä, samalla kun aurinko ensi kerran monen pitkän viikon perästä kohosi tummansinisen taivaan kannelle suurena ja kirkkaana. Siirtyminen harmaasta takatalvesta häikäisevään kesäpaisteeseen oli niin nopea, että sarvikarja, joka ruoan puutteesta jo oli lakannut märehtimästä pimeissä parsissaan, alkoi iloisesti ammuja ja kytkimiään kiskoa, hevoset hirnuivat ja polkivat jalkaa, vasikat ynisivät ja lampaat määkivät lamponavetassa. Velto sikakin nosti voimakkaalla kärsällään pahnansa oven saranoiltaan, ja höyhenkarja soitteli puutorvia tässä elukkain juhlakonsertissa.

Ihminen heräsi kuullessaan kaiken tämän ilon ympärillään, hieroskeli hämmästyneenä silmiään eikä tahtonut ottaa uskoakseen, mitä näki. Hän oli nukkunut pitkään, sillä päivä paistoi jo ikkunasta sisään, ja tämä varhainen aamu oli paljon valoisampi kuin eilinen puolenpäivän aika.

Riemuvoittoinen aurinko, joka tänään herätti iloa niin laajalti, heitti kimpun virkeitä säteitään huoneeseen ikkunasta, joka oli Kotkaisten kartanon toisessa päädyssä ja jonka uutimia ei ollut pitkään aikaan tarvinnut laskea alas suojaksi aamuauringolta. Sen kirkas valo herätti unestaan miehen, joka yhtäkkiä hieraisi unen silmistään, kysyi aikaa kelloltaan ja varovasti avasi ikkunan raolleen, heittääkseen sen samassa huumautuneena selälleen ja antaakseen lämpimän aamuilman tulvata huoneeseen. Viikkokausien pitkän ja ikävän odotuksen jälkeen oli se vihdoinkin tullut, tuo elinvoimainen, pelastava, uudistava kesä! Ikään kuin palkitakseen maailmaa pitkän odotuksen kiusoista alkoivat auringonsäteet ja sen lämpö jo varhain aamulla imeä routaa maasta, niin että maa höyrystyi kartanon ympärillä, ja korkealle yli alastomain

metsien ja vainioiden puhalsihe leivonen yhden ainoan pitkän riemusävelen tuhansien iloista kiitosta tulkitsemaan.

Kahdeksantoista tunnin pituisina työpäivinä teki aurinko yhdessä ainoassa viikossa merkillisiä ihmeitä. Juhannusaattona ei ollut enää ainoatakaan lehtipuuta Kotkaisten tiluksilla, joka olisi voinut vastustaa auringon syleilyä. Pienet tammetkin levittivät varovasti arkoja lehtiään illan tyynessä ilmassa, ja viinimarjapensas työnsi innoissaan kyynärän pituisia uusia oksia yhtenä ainoana vuorokautena.

Mutta vaikkakin kesä kiiruhti parantamaan viivytyksen tuottamia vammoja, ei se kuitenkaan saanut ruista tähkälle ennen kuin kaksi viikkoa jälkeen tavallisen ajan, ja myöhästynyt kevättouko pilkisti peloissaan ja kellanvihreänä peltojen mullasta, kun sen oikeassa menossa jo olisi pitänyt tehdä siementä. Maamies käveli levottomana saroillaan ja oli iloinen, kun ajatteli apua ylhäältä, mutta tuli aivan alakuloiseksi, kun muisti ainoastaan esivaltaa ja pitäjän makasiinia.

Kotkaisten kartanossa oli ukkovaarin ajoilta säilynyt vanha tapa, että sinne juhannuksen aattoillaksi kokoontuivat kaikki pitäjäläiset ja heidän vieraansa, sekä tutut että tuntemattomat, nauttimaan Mannersköldin perheen vieraanvaraisuutta. Entisinä aikoina, kun ukko vielä oli parhaissa voimissaan, ei yksikään matkustaja saanut ajaa Kotkaisten sivu sinne yöpymättä. Puhuttiin politiikkaa, juotiin totia, ukko kertoi 1808 vuoden sodasta — sillä hän oli itse ollut mukana kahdeksantoistavuotiaana vänrikkinä — syötiin vankka illallinen, ja sitten vietiin vieras yöksi yksinkertaiseen vieraskamariin toisessa kerroksessa. Valkoiset vuoteet olivat siellä aina valmiit vastaanottamaan uupuneen matkamiehen, ja harvoin ne kelin aikaan olivat tyhjinä yhtäkään kertaa viikossa. Kun sitten Suomen ensimmäinen rautatie valmistui ja kulki aivan talon lähitse, tuli vieraanvaraisuuskin vanhanaikaiseksi, ihmiset käväisivät vain pikimmältään talossa ja ainoastaan sukulaiset, joita oli kylläkin suuri joukko, ja lähimmät ystävät poikkesivat ohimennessään pidemmäksi aikaa Kotkaiseen viipyäkseen siellä muutamia päiviä ja nauttiakseen vanhan kansan hyväntahtoisesta ja yksinkertaisesta vieraanvaraisuudesta. Veturi toi

tullessaan uuden ajan ahertavat hommat ja kiireet, ei joudettu enää maaseudun rauhassa elämään, se avasi uusia aloja vanhoille vieraille, ja ne uudet alat vieroittivat heidät siitä hauskaista kodikkuudesta, jossa he ennen olivat niin hyvästi viihtyneet.

Mutta juhannusaattona tultiin monissa miehin päivällisille Kotkaisten kartanoon. Pitäjäläisiä, naapureita ja sukulaisia tuli kuka rautateitä myöten, kuka vaunuilla tai muilla yksinkertaisemmilla ajopeleillä, miten minkin sopi. Herasaaren kapteeni ajoi rautatien ensi luokassa ja oli lähettänyt palvelijansa ja vaununsa maantietä myöten voidakseen palata illalla takaisin. Juuri eilen illalla oli kulkenut ylimääräinen juna vieden rautatieherroja uudelle rakennettavana olevalle Pietarin-radalle, joka jo oli kiskoitettu vähän matkaa lähtöpisteestään vanhalla radalla, ja rautatieherrat ajoivat mielelläänkin pari peninkulmaa rattailta maantietä myöten pelatakseen vistiä ja viettääkseen yönsä naimattoman kapteeni Thoreldin komeassa ja mukavassa kodissa. Tänään oli hän sitten seurannut heitä rautatielle.

Siellä tulivat tuomarin ja pastorin herrasväet, vanha neiti Kumlin, eversti Pavloff Hämeenlinnan venäläisestä rykmentistä ja lähimmät sukulaiset: oikeustieteen professori Mannersköld Helsingistä ja kanslianeuvos Mannersköld Turusta, molemmat suurine perheineen. Paitsi vanhaa sotaneuvos Mannersköldiä ja hänen naimatonta tyärtään Anna Charlottaa, joka hoiti hänen talouttaan vanhassa kaksikerroksisessa rakennuksessa, kuului Kotkaisten herrasväkeen vielä toinen tytär Maria, naimisissa varatuomari von Blumen kanssa, joka yksityisenä miehenä oli hoitanut maatilaa jo viisitoista vuotta. He asuivat toisessa rakennuksessa. Kun heidän seitsemän lastaan lue-taan mukaan, niin oli Kotkaisten päivällispöydässä kaikkiaan neljäkymmentä suuta napsamassa.

Neiti Anna Charlotta tiesi kertoa aikaisemmista pidoista, jolloin Kotkais-ten kartanossa oli valmistettu yösija kuudellekymmenellekin hengelle, ja sen tähden hän hiukan alakuloisena väännätti kaulan ainoastaan kahdeltatoista päivälliseksi paistettavalta kanalta, — sillä oli niitä ollut päivällisiä, jolloin kartanon monet torpparit itsestään toivat isot määrät siipikarjaa kuultuaan

että vieraita oli satoja. Mutta tyytymätön ei hän sentään ollut nytkään.

Varatuomari von Blume oli itse ollut rautatieasemalla tulijoita vastaanottamassa. Osa vieraista sai ajaa taloon, toiset mieluummin kävelivät lyhyen matkan, ja näiden joukossa oli kapteeni Thoreld, joka tahtoi vielä neljänkymmenen vuoden vanhanakin käydä nuoresta miehestä. Puolitiessä tuli heitä vastaan neiti Anna Charlotta, rouva von Blume ja hänen kaksi vanhempaa lastaan, tytär Louise, joka äskettäin oli täyttänyt seitsemäntoista vuotta, ja poika August, jonka olisi pitänyt tulla ylioppilaaksi tänä keväänä mutta joka oli saanut reput kirjoituksissa. Hän oli vielä niin pahoillaan siitä kolauksesta, ettei ollut uskaltanut tulla isänsä kanssa asemalle Kotkaisten kartanoa edustamaan.

Ei tahtonut tulla loppua kätelemisestä ja tervehtimisestä, kun talonväki ja vieraat tapasivat toisensa puolivälissä matkaa, auringon heleästi paistaessa. Kapteeni Thoreld oli mainiolla tuulella ja lasketteli kohteliaisuuksia, viikset korkealle kiverrettyinä, ja koettaen neiti Louisen tähden olla liiaksi huohottamatta, vaikka lämmin ahdisti häntä niin, että hiki valui virtanaan otsalta ja poskilta. Hän pyyhki sitä pois, kiitteli viimeisestä, valitteli, etteivät von Blumelaiset olleet hänen käyntiinsä vastanneet ja antautui neiti Louisen toveriksi loppumatkaa kuljettaessa. Varatuomari von Blume hymyili hyväntahtoisesti sivellen suuria vaaleita viiksiään ja jatkoi sitten totista huolestunutta keskusteluaan maanviljelyksestä vävyjen kanssa, joilla oli isot edut valvottavana Kotkaisten kartanossa. Rouva von Blume esiintyi emäntänä ja tuon puhelevan, nauravan kulkueen takana kulki onneton ylioppilaskokelas ja syytteli onnellisemmalle serkulleen hänelle ylioppilastutkinnossa tapahtuneita vääryyksiä.

Venäläinen eversti kantoi käsivarrellaan tulipunaisella veralla vuoritettua sinelliään ja kuunteli ääneti herrain keskustelua maanviljelysasioista; — hän tulisi avaamaan sanasäkkinsä vasta sitten, kun vanha sotaneuvos vetoaisi hänen hyväntahtoiseen venäläiseen leikillisyyteensä.

Juhannusaurinko valoi mahtavaa lämmintään tuohon kirjajaan ryhmään,

joka vaelsi valkeaa maantietä pitkin tummien honkain välissä ja koetti kaikin voimin korvata entiset laiminlyödyt tekonsa.

Porstuansa rappusilla otti sotavanhus tulijoita vastaan vanhoilla sukkeluuk-silla ja patriarkaalisella arvokkuudella, vaikka vartalo jo olikin vuosien ja vaivojen murtama. Hän taputteli ystävällisesti venäläistä everstiä selkään; samalla kun veitikkamaisuus pilkisti hänen kurttuisten kulmiensa alta hän sa-noi jotain puoleksi pistävää, puoleksi leikillistä komealle kapteenille ja meni sitten selkä kumarassa mutta tanakoin askelin kaikkien muiden edellä sisään.

Illemmalla oli talon miehillä paljon puuhaa männikkömäellä vähän matkaa puutarhasta. Vanhoista tervatynnöreistä, havurydöstä, aidaksista ja pihkai-sista pikkupuista tehtiin suuri kokko. Innokkaimpia olivat nuo muutamaan tusinaan nousevat perheeseen kuuluvat pikkupojat. Pihkautunein käsin, ter-vautunein vaatein ja nokisin housuin kantoi tämä kastettu ja kristillisesti kas-vatettu nuoriso verrattomalla innolla polttoaineita tuohon jättiläissoihutuun, joka suuren pakanallisen auringonjumalan kunniaksi olisi sytytettävä vuoden lyhimpänä yönä sillä tavalla ylläpitämään valoa sammuttamattomana koko yön. Kun soihtu on loppuun palanut muutama tunti puoliyön jälkeen, ottaa aamuurinko taas suorittaakseen temppelipalvelustaan kesätaivaan valoi-san kupolin alla, nostaa soihtunsa itäiseltä taivaanrannalta ja palkitsee läm-möllään ihmisen uskon valoon ja vapauteen.

Kun iltatotit oli juotu vanhan sotaneuvoksen huoneessa, kun ukko oli kak-si kertaa ääneensä lausunut Runebergin ”Kulnevin”, että vanha eversti pa-remmin ymmärtäisi sen sovinnollisen tarkoituksen, kun tämä oli kyyneliin asti heltynyt hyväntahtoisuudesta vanhoja vihollisiaan kohtaan, vaikei ollut juuri käsittänytkään vaikeasti ymmärrettävää ruotsinkielistä runoa, niin kur-kisti neiti Anna Charlotta ovesta sisään ja ilmoitti, että illallinen oli valmis. Sotaneuvos pisti silloin toisen kätensä everstin ja toisen vanhemman poikan-sa professorin kainaloon, jonka jälkeen he Porinmarssia hyräillen marssivat ruokasaliin ja asettuivat sotaiseen rintamaan viinapöydän eteen.

Sotavanhus kastoi vähän huuliaan, eversti keikautti lasinsa siekailematta

pohjaan, mutta professori tyhjensi irvistäen omansa ainoastaan puoleksi. Sit-
ten käytiin ruokien kimppuun, neiti Anna Charlotta riemuitsi vieraanvarai-
sessa sydämessään vierasten hyvästä ruokahalusta ja onneton ylioppilasko-
kelas kaatoi yleisen ilon mellakassa varkain kurkkuunsa ison ryydyn.

Aina silloin, kun oli paljon vieraita koolla, esiintyi sotaneuvos itse isäntänä
ja Anna Charlotta emäntänä — se oli heidän vanha oikeutensa ja vaatima-
ton ilonsa. Rouva von Blume käyskenteli puolestaan miehestä mieheen ja
ylläpiti pienillä kysymyksillä ja rakastettavalla kohteliaisuudellaan hilpeätä
mielialaa. Kaikki olivatkin Kotkaisissa kuin kotonaan. Ilo oli aina vapaata,
vieraanvaraisuus ei koskaan ollut meluavaa, mutta aina sydämellistä, ja koko
Mannersköldin perhe koetti hiljaisuudessa tehdä vanhan isän kodin niin valo-
isaksi ja huolettomaksi kuin se oli ollut heidän nuoruutensakin aikana. Suhde
isän ja lapsien välillä oli niin mallikelpoinen ja rakas, että tuo hieno suuren
maailman mies kapteeni Thoreldkin lämpeni ja sai hyväntahtoisen ja lapsel-
lisen hymyn huulilleen.

— Pastoraalisinfonia, sanoi hän, — oikea pastoraalisinfonia!

Ja se oli todellakin laaja-, suurisointuinen sinfonia, se oli valoisaa hymyilyä
muuten totisilta huulilta, kaunista, lämmintä ja hyvää, siinä ei ollut merkki-
äkään nautinnonhimosta, se oli täyteläisen ja puhtaan kristinuskon hymyilyä.

Ja tämä se sekä veti vieraita Kotkaksiin että karkotti heidät sieltä. On paljon
ihmisiä, jotka eivät oikein viihdy tällaisessa lempeitten ajatuksien kirkkaassa
ilmanalassa. Sillä pikkumaisuus ja itsekkyyys, panettelu ja pahansuopaisuus
kukistuvat ehdottomasti kokoon tämän tiedottoman sielunjalouden silmien
edessä, ja onnenonkijain liehakointi ei synnytä mitään vastakaikua.

Paimenidyllimieliala oli täyteläisempi kuin koskaan ennen, vakuutti kap-
teeni Thoreld varatuomari Blumelle, kun he illallisen jälkeen kantoivat boo-
litarpeita puutarhan läpi ja veivät ne kokkomäelle. Vanha sotaneuvos ei ol-
lut jaksanut seurata nuorien mukana, vaan mennyt levolle pelattuaan sakkia
everstin kanssa. Eversti oli tietysti hävinnyt, ei ainoastaan kohteliaisuudesta,

mutta ehkä myöskin totilasien, ryyppyjen ja jälkiruoan kera juomansa sher-ryn takia.

Nyt hän käveli rouva von Blumen rinnalla puheliaana ja tyytyväisenä ylistäen pilviin saakka vanhaa sotaneuvosta ja verraten Kotkaisten kartanoa parhaimpiin aateliskartanoihin Vähä-Venäjäällä, jossa hän oli nuoruutensa päivät viettänyt. Hän meni niinkin pitkälle, että tunnusti suomalaiset kansakunnaksi ”non pareil”, niin kuin hänen sanansa sattuiivat. Mutta kun nuori ylioppilas Mannersköld alkoi todistaa, että hän ehkä itsekin oli suomalainen, loukkautui hän, huitoi kiivaasti käsillään, löi mitaleilla koristettuun rintaansa ja vakuutti, että hän oli venäläinen, puhdas venäläinen aina vähävenäläisen sydämensä syvimpään sopukkaan saakka.

Ennen kuin eversti oli ehtinyt tulla pahalle tuulelle, ehdotteli rouva von Blume, että hän laulaisi jonkun noita kauniita, venäläisiä kansanlaulujaan, joita hän esitti hehkuvan tunteellisesti, ja hänen mielipahansa ei ollutkaan tunkenut sen syvemmälle; kun hän ensi lasia boolin äärellä juotaessa laului lempilaulunsa kauniilla äänellään ja sai kiitosta ja käsientaputusta, hän unoh- ti koko venäläismielisyytensä taiteen vuoksi, joka on vanha kosmopoliitti.

Oli omituisen viehättävää tänä leutona kesäkuun iltana kuulla tämän van- han sotatakkiin pukeutuneen partasuun laulavan oman kansansa lauluja, läm- pimästi, lapsellisesti ja ääni kyynelistä värähdellen. Se oli karjalaisten, Ka- levalan karjalaisten ja — venäläisten taito. Kansa niin nuori, että ukoillakin sykkii nuorison hellä sydän Pyhän Annan ritarimerkinkin alla.

Aurinko oli laskeutunut honkien taakse ja harju hehkui iltaruskon valossa. Joku renki raapaisi tulitikulla pyhähousujensa pohkeeseen, vei tikun lähelle kokkoa, ja tuossa tuokiossa olivat muutamat tuohikäppyrät tulella. Hetken kuluttua tarttui se tervatynnöreihin ja vanhan veneen pohjaan ja hulmahti ylös korkeuteen.

Kun koko tuo kolme sylvä korkea kokko oli komeimmillaan, huusi muuan miehen ääni vieraalla murteella:

— Kas nyt kaikkoavat mäkärät!

Sitten hän tarttui lähimpänä seisovaa talonpoikaistyttöä vyötäisiin, käski viuluniekkaa soittamaan ja aloitti tanssin. Hän oli pitkä ja tummaverinen ja käyttäytyi kuin aatelismies muun talonväen keskellä, joka oli kokoontunut juhannuskokon ympärille.

— Missä minä olen nähnyt ennen tuon Lemminkäisen? kysyi kapteeni Thoreld von Blumelta.

— Se on sama pohjalainen, jonka tapasimme lumppukuormaa ajamassa silloin kun olit viimeksi täällä. Olen ottanut hänet talon työhön.

— Reipas mies tuo! Hän on minun mieleisiäni, sanoi kapteeni.

Tanssi kävi suruttomasti ja iloisesti valoisan kesäyön helmassa juhannuskokon ympärillä, samalla kun vainiot yltympäri heikosti vihersivät. Kesä oli tullut, ja vaikkakin se oli tullut myöhään — niin miksipä ei iloittaisi? Sieltä täältä kuului laukauksia loitommalla, viulut vinkuivat, ja pitkin harjua vietiivät hämäläiset valon juhlaa kokkojaan poltellen.

KOLMAS LUKU

Kapteeni Thoreld oli koko pitkän nuoruutensa elänyt kaartin luutnantin iloista elämää Helsingissä siitä pitäen kun hän yhdeksäntoista vuoden vanhana oli hyvillä todistuksilla läpäissyt päästötutkintonsa kadettikoulussa. Hän täytti heti kohta ihmeellisen hyvin ne tavalliset vaatimukset, jotka siihen aikaan pääkaupungin hienoimmassa piireissä asetettiin hyvin kasvatetulle nuorelle miehelle. Hän osasi taitavasti kumartaa, helähyttää kannuksiaan yhteen ja hymyillä itsetietoisesti, hän ihaili omia olkalappujaan ja taisi olla kiireestä kantapäähän saakka kohtuullisen ylpeä. Hän ymmärsi välttävästi ranskan kieltä ja esiintyi tarpeellisissa tilanteissa maljan esittäjänä ja nimipäivärunoilijana.

Hänen onnistunut ulkomuotonsa, vanha nimensä ja nämä pienet luonnonlahjansa tekivät hänestä pian suosikin tuossa vapaasukuisessa ja korkeasti vapaasukuisessa sotilasseurassa, johon silloin tällöin hyväntahtoisesti päätettiin joku raharuhtinaskin yhteiselämän ulkonaista loistoa lisäämään. Hänen ajatuksensa, jotka eivät koskaan olleet aivan korkealle lentäneet, tulivat yhtäkkiä yhtä vapaasukuisiksi kuin hänen ympäristönsäkin ajatukset, ja tuo suomalainen peukaloisylimystö voi pian kehaista sillä, että se oli saanut hänet vangituksi hänen omaan luutnantinylpeyteensä. Se kantoi häntä käsillään, se lellitteli hänet pilalle, ja hänen yhteytensä muun vähemmän jalosukuisen maailman kanssa supistui joihinkuihin pienempiin kahakoihin ylioppilasten kanssa kaupungin laitaravintoloissa, joissa molemmin puolin osoitettiin ääretöntä ylenkatsetta toinen toiselleen, sekä tanssiaiseskusteluihin kaupungin keikailevien nukkien kanssa, kuin myöskin sotamiesten komentamiseen. Sotatakki ei häntä koskaan rasittanut, ja hän olikin pukeutunut siihen vain siksi, että se katsottiin siihen aikaan kaikkein hienoimmaksi ja että hänen tulevaisuudestaan huolehtiva äitinsä oli sen sillä tavalla määrännyt.

Vasta sitten, kun hän eräällä loma-ajalla oli viidenkolmatta vuoden vanhana rakastunut aivan nuoreen papintyttäreeseen, joka oli vaatimattomasta, mutta erittäin kunnioitettavasta perheestä, tunsii hän olevansa vanki. Nuori kaartinluutnantti ei oikein sopeutunut maalaispappilan vakaviin ja rehellisiin oloihin, jossa oltiin suorasukaisia ja teeskentelemättömiä. Mutta romantiikka oli silloin kukkeimmillaan, heidän rakkautensa tulisi luonteiden eroavaisuuksista huolimatta kaikki vastukset voittamaan, nuoret rakastavaiset haaveksivat kuutamossa ikuista onnea, ja kihlaus julkaistiin.

Nuori luutnantti kunnioitti sydämensä syvyydessä tuota vaatimatonta papinperhettä, ihaili äärettömästi morsiantaan ja oli varma siitä, että hän vastaisuudessa voisi istuttaa tuon tuoksuvan, kainon metsäkukkansa kaartin kasarmin kaupunkilaisilmanalaan. Eikä rehellisessä pappilassakaan oltu aivan vapaita maallisesta turhamaisuudesta, ja sielläkin ihailtiin sitä, mikä oli hienoa ja sotilaallista. Nuoren luutnantin pintapuolisten periaatteiden vastapainona olivat hänen hieno käytöksensä ja olkapolettinsa. Se oli sitä suvaitsevaista kristillisyyttä, joka antaa keisarille sen minkä keisarin on ja Jumalalle

sen mikä Jumalan on.

Kihlauksen jälkeisinä aikoina oli luutnantti Thoreldilla ankara taistelu taisteltavana turhamaisuutensa kanssa. Hänen avioliittonsa pakottaisi hänet lupumaan suuren maailman elämästä, jossa hän kuitenkin tähän saakka oli kaikki laakerinsa niittänyt. Ei kukaan hänen vapaasukuisista esimiehistään tai ystävistään toivottanut hänelle onnea — kihlauksesta ei oltu tietävinäänkään. Jos hänellä olisi ollut tukea morsiamestaan, jos tämä olisi ollut hänen läheisyydessään, niin olisi hän epäilemättä uhrannut paljon hänen tähtensä. Mutta tyttö oli kaukana maalla ja oikean rakkauden uhraavaisuudella hän rukoili kirjeissään, että toinen ei huolehtisi eikä olisi onneton — ”minä kyllä jaksan odottaa”.

Luutnanttia ei pidä kehottaa huolettomuuteen. Ja luutnantti Thoreld taipui vihdoin hänen rukouksiinsa. Kihlaus vanheni vuoden, vanheni kaksi, jopa kolmekin — ja neljäntenä rikkoi sen sulhanen syitään selittämättä. Sammunut rakkaus, sanottiin, ja se syy riitti siihen aikaan.

Mutta paimenidylli ei haihtunut luutnantti Thoreldin mielestä. Hän oli nähnyt rakkauden uhraavaisuutta silmästä silmään, ymmärtänyt sen ja tullut siitä liikutetuksi eikä löytänytkään sitä enää toistamiseen. Naimahaluiset naiset, joita hän tanssitteli, eivät saaneet hänen tunteitaan väräjämään — sellaisia tunteita, joita hän olisi voinut tunteiksi kutsua. He eivät kenties enää olisi onneltaan paljoa vaatineet, mutta hän vaati sitä enemmän. Hänellä oli omat kokemuksensa ja hän oli merkillisen suljettu ja kylmä. Häntä alettiin pitää ihanteellisena ja hänestä sanottiin, että hän oli uskollinen nuoruutensa unelmille, niin kuin hänenlaisensa runollisen miehen sopikin.

Ja poikamiehenä hän eli, mutta aina huolellisesti pukeutuneena, iloisena ja hauskana. Poikamies josta naiset sanoivat, että hän, samoin kuin Bellman, kätki surunsa ruusunpunaiseen.

Kerran levisi hänestä ja eräästä kauniista näyttelijättärestä Helsingissä juttu, joka ehkä olisi päättynyt kihlaukseen ja naimisiin, elleivät toverit olisi miltei

vaatimalla vaatineet, että hän sitä ennen eroaisi pataljoonasta. Siitä asiasta ei luutnantti Thoreld puhunut koskaan, toverit olivat vaiti hekin, ja ainoastaan hienon maailman liukkaimmat kielet uskalsivat tehdä kaukaisia viittauksia runollisen luutnantin viimeisestä todellisesta tunteenpurkauksesta. Mutta huhut olivat kuitenkin päässeet käsiksi tuohon tätä ennen moitteettomana pidettyyn mieheen. Olihan miltei käärmettä ruokittu omasta rinnasta, kun hän noin olisi voinut pettää kaartin vanhan kunnian.

Luutnantti Thoreld oli kaiken tämän kestäessä tullut neljänneljättä ikään nousematta arvossa sen enempää kuin että oli päässyt vänrikistä ja aliluutnantista oikeaksi luutnantiksi. Ja siihen hän pysähtyi. Hän olisi voinut jättää kaartin ja saada paremman paikan ruotuväessä, mutta Helsinki oli tullut hänelle liian rakkaaksi. Hänen äitinsä, joka hoiti Herrasaaren hovia isän kuoleman jälkeen, oli onnistunut vuosittain saamaan irti niin paljon rahoja kuin poika tarvitsi luutnantin-palkkansa lisäksi, ja tämä antoi elämän mennä me-noaan, oli velton iloinen seuroissa, pelasi kernaasti korttia ja komensi sillä välin sotamiehiään ampumaan ja marssimaan, rukoilemaan ja nukkumaan.

Mutta kun äiti vihdoin sairastui vanhuuttaan ja liiallista kahvinjuontiaan, täytyi hänen itsensä ryhtyä maatilán hoitoon käsiksi. Tähän saakka oli hän katsonut sen vain mukavaksi, korkoa tuottavaksi pääomaksi.

Siitä pitäen alkaa hänen varsinainen elämänsä ja vaikutuksensa.

Kun hän eräänä iltana vanhassa kodissaan ensi kerran silmäili Herrasaaren kirjoja, hän kalpeni. Suruttomuudessaan ei hän suuresti ollut pannut mieleensä äidin valituksia, että kiinnityksiä täytyi yhä lisätä jos mieli hänen saada vuotuinen veronsa maatilasta, sillä hän ajatteli, että tottahan sama herrastalo, joka oli sallinut isävainajan niin isoisesti elää, voisi huolettakin elättää hänet ja hänen äitinsä, kun ei hän suinkaan ollut mikään tuhlari ja kun äiti aina oli ollut erinomaisen säästäväinen. Mutta toista oli olla säästäväinen ja toista hoitaa suurta maanviljelystä, niin että se jotain tuottaisi. Ja kirjoistaan hän sai selville, että tila oli kiinnitetty yli puolen arvonsa, jonka lisäksi hänellä oli kymmenisen tuhatta markkaa omia juoksevia velkoja Helsingissä.

Silloin hän kokosi ajatuksensa. Ja tuona iltana kääntyi lehti hänen elämänsä kirjassa.

Hän laski numerot yhteen, tarkasteli, oikoi virheet ja mietiskeli.

Toisella puolen salia lepäsi äiti makuukamarinsa vuoteella kovissa tuskissa ja odotti tautinsa käännekohtaa, joka tulisi ratkaisemaan kysymyksen elämästä ja kuolemasta. Poika heitti hänelle hyvästinsä yön ajaksi ja jäi kirjainsa ääreen istumaan kauaksi yli puolen yön.

Puhutaan ihmisistä, joiden tukka on surusta valjennut yhtenä ainoana yönä. Luutnantti Thoreld, joka ei koskaan ollut mitään oikeita suruja tuntenut, katseli itseään sinä yönä monta kertaa peilistä, melkein varmana siitä, että hän tulisi löytämään hopeisia hiuksia ohimoiltaan. Kun kello alkoi lähetä neljää aamulla, tarkasteli hän itseään vielä viimeisen kerran, näki, että tukka oli tasaisen vaalea ja vähän alkua kaljuuteen niinkuin ennenkin, ja meni huojentunein mielin, vaikkakin vähän hämmästyneenä levolle. Sitä ennen oli hänessä herännyt suuri ajatus, niin suuri, että hän tuskin uskalsi sitä loppuun asti ajatella. Se sukelsi esiin ihan yhtäkkiä, kun hän huomasi tarpeelliseksi, että jonkun voimakkaan käden täytyy tarttua Herrasaaren taloutta johtamaan. Vähän päästä selvisi hänelle, että tuon voimakkaan käden tulisi olla hänen oma kätensä, mutta vasta puoliyön jälkeen alkoi hänestä näyttää mahdolliselta, että hän voisi ottaa eron pataljoonasta. Hän hämmästyi tästä ajatustensa uudesta käänteestä niin, että hänestä ensin tuntui niin kuin hän olisi ollut kokonaan outo omalle itselleen, seuraavana silmänräpäyksenä hän rauhoittui, mutta päätti kuitenkin nukkua ennen kuin mitään päättäisi.

Viikko sen jälkeen oli vanha rouva Thoreld kuollut, ja samalla kun kuolemanilmoitus julkaistiin Helsingin suurimmassa lehdessä, syntyi suuri hämmästyks ja monenlaisia arveluja kaartin kasarmissa, sillä luutnantti Thoreld oli sanaakaan siitä tovereilleen ilmoittamatta lähettänyt erohakemuksensa päällikölleen.

Tällainen tapa jättää erohakemuksensa koski hänen vanhoihin tovereihinsa niin kuin persoonallinen loukkaus. Eikö heillä viidentoista vuoden yhteistyön jälkeen olisi ollut oikeutta suurempaan luottamukseen hänen puoleltaan? Ei, Thoreld oli jotenkuten joutunut hunningolle, ja siihen olivat varmaankin syynä hänen taloudelliset asiansa? Thoreld oli pelannut ja pelannut suurista summista — sen suurempia selityksiä ei tarvittu tämän teon ymmärtämiseksi. Ja suureksi ihmeekseen sai Thoreld muutamien päivien kuluttua asiaa koskevan kirjeen eräältä asetoveriltaan, joka aivan rauhallisesti ilmoitti periaatteessa hyväksyvänsä Thoreldin menettelyn, mutta että hänen toverina täytyi nuhdella häntä totisesti tästä itsekkästä ja rumasta menettelytavasta, sillä jos Thoreld olisi osoittanut vähän suurempaa luottamusta tovereilleen, olisi pulasta voitu päästä toista tietä. Hänen konkurssinsa olisi ollut kunnan miesten keskeinen kunnia-asia, ja olisivat he sekä tahtoneet että voineet suorittaa yhteisen ystävän velat, jotka suureksi osaksi olivat syntyneet toveripiirissä, sen sijaan että hän nyt vetää asian oikeuteen ja suuren yleisön eteen, joka seikka ei ainoastaan ole omansa alentamaan hänen ihmisarvoaan, vaan myöskin antaa alhaisen kärkkäille kielikelloille aihetta halventaa sellaista laitosta, jolla on niin vakaantunut maine ja arvo kuin Suomen vanhalla kaartilla. Kirjeessä vedottiin lopuksi hänen kunniantuntoonsa ja ilmoitettiin, että päällikkö — antaakseen Thoreldille miettimisaikaa — aikoi vielä viikon päivät olla ottamatta esille hänen erohakemustaan!

Kun Thoreld oli lukenut kirjeen, hän hymyili anteeksiantavasti tälle erehdykselle. Mutta sitten kun hän huomasi, mihin alhaisiin tekoihin hänen toverinsa ajattelivat hänen voineen syyllistyä, hän suuttui. Ja hän koetti turhan mieltä, miten oli mahdollista, että hänen ystävänsä häntä näin alhaisesti arvostelivat. Hän ei tuntenut oikein itseänsä eikä kanssaihmissään. Hän ei tiennyt, että miestä, joka vetäytyy syrjään tai kulkee omia teitään, aina katsotaan kieroon ja että ainoastaan se, joka antaa jokikisen punnita ja arvostella avujaan, voi toivoa kannatusta, jota vastoin niillä, jotka oman ujoutensa tai ylpeytensä tähden eivät ole joutuneet suosioon, ei ole koskaan mitään hyviä puolia, joita maailma voisi sellaisiksi julistaa. Jos kuka käy omia teitään lähimmäisiltään sitä kysymättä, niin on hän heti heitä loukannut. Niin on tavallisestikin, mutta vielä enemmän sellaisessa suljetussa toveripiirissä, jossa

vallitsevat sotakuri ja vanhat traditiot.

Luutnantti Thoreld oli melkein vastoin tahtoaan, sitä mukaa kuin hänen luonteensa kehittyi, eronnut tovereistaan ja elänyt omaa sisäistä elämäänsä. Hänen veltto, ivallinen puhetapansa, jota hän käytti totisimmistakin asioista puhuessaan, oli tehnyt hänestä jonkunlaisen oraakkelin, jota varsinkin nuoremmat toverit suurella hartaudella kuuntelivat, mutta sittemmin vaikutti hänen teeskennelty tai totinen ylpeytensä kylmentävästi, koska näytti siltä, ettei hän itse tarvinnut ystäviä. Kun sitten hänen viimeinen rakkausjuttunsa uhkasi tehdä kaartista ja teatterista sukulaisia, niin rupesi hänen arvonsa horjumaan. Niin sulkeutuneella miehellä kuin Thoreld oli varmaankin jotain, jota hän ei voinut muille tunnustaa! Ja nyt, kun hänen erohakemuksensa tuli näin odottamatta, selvisi yhtäkkiä kaikki hänen vanhimmillekin ystävilleen. Hänen velton ja iloisen tylyytensä takana oli tietysti velkaantumista, kukaties pelipetoksia ja väärennyksiäkin, kun asiat kerran oikein selviäisivät! Thoreld vastasi kirjeeseen lyhyesti, terävästi ja kylmästi, ja rivien välistä näkyi läpikuultavaa ivaa. Hän pyysi kumppaniensa jouduttamaan erohakemuksen myöntämistä, se kun ei suinkaan tulisi heille mitään häpeätä tuottamaan. Hän hämmästyi itsekin päättäväisyyttään, tuntui melkein siltä kuin olisi häntä joku sisäinen voima ajanut tähän käännekohtaan hänen elämässään. Ei hän omasta mielestään tuntunut toimintakykyiseltä eikä urhoolliselta — tämä oli vain välttämätöntä.

Kymmenen vuotta oli nyt kulunut siitä kun luutnantti Thoreld oli saanut eronsa ja kapteenin arvonimen. Niiden melkein voittamattomien esteiden sijasta, joita hänen säikähtynyt mielikuvituksensa oli nostanut hänen eteensä, oli kaikki käynyt tasaisesti ja jokapäiväisesti. Hänen käytännöllinen kykynsä, joka kasarmissa ei ollut voinut näyttäytyä muussa kuin korttien käyttelyssä, joutui nyt suurelle ja uudelle alalle. Neljän vuoden kuluessa oli hän asettanut Herrasaaren maanviljelyksen uusille urille. Mutta yksistään maanviljelyksen avulla olisi hänen ollut vaikea suoriutua. Hänen samoin kuin monen muunkin Suomen maanviljelijän pelastus oli metsä. Herrasaaren mahtava tukkimetsä oli aivan uittoväylän varrella, ja kun hän oli pitänyt puheita parissa kolmessa kuntakokouksessa, oli väylä päätetty perata. Kun hän oli myynyt ainoastaan

neljänneksen metsästään erääseen Hämenlinnan lähellä olevaan sahaan, jonka perustamisessa hänellä oli ollut suurin osuus, oli Herrasaaren kiinnityssumma vähentynyt puoleen, hänen omat velkansa maksetut ja hän itse tullut tunnetuksi taitavana liikemiehenä ja maanviljelijänä.

Hän oli yhä enenevällä innolla antautunut tukkikauppoihin, joista hän aavisti tulevan maallemme uuden ja suuren tulolähteen. Uusi rautatie Pietariin tulisi kulkemaan Herrasaaren lähitse, ja kapteenin tuumat kulkivat yhä edemmä.

Herrasaassa oli tehty suuria muutoksia sekä sisä- että ulkopuolella. Toisen vanhoista rakennuksista oli kapteeni Thoreld rakentanut uudestaan ja sisustanut kehittyneen aistinsa mukaisesti niin hienoksi ja koreaksi, että vieraat luulivat tapaavansa palasen Pietaria täällä Suomen sydämessä. Toinen vanha rakennus, jonka seinät ja lattiat olivat iänikuisista hongista veistetyt, sai jäädä muuttamattomana paikoilleen toiselle puolelle nurmikenttää. Sen suuressa salissa oli meijeri ja toisella puolen porstuaa olevissa pienissä kamareissa, joiden ikkunapielet olivat sadan vuoden vanhaa lyjyä, asuivat pehtori ja meijerin hoitajatar.

Herrasaari ei ollut aivan sen suuren sisäjärven rannalla, joka kaitaisena nauhana venyi niemien ja saarien välitse synkän havumetsän sisään. Päärakennuksen ja järven väliin mahtui koko suuri puutarha ja pelto. Aivan lähellä järven rantaa kulki maantie. Toisella puolen puutarhaa oli järven lahdelma, jonka yli tie kulki koreaksi maalattua puusiltaa myöten, ja siellä oli korkea ja tiheä haapa- ja koivulehto suuren kivipaaden ympärillä, jota kannatti poikkihakatun, paksun koivun kanto; — siinä oli mainio totipöytä kapteeni Thoreldin monille ja mahtaville vieraille.

Ennen aikaan, kun Herrasaari ei vielä ollut veloista kiinnitetty, kulki komea pihlajakäytävä suoraan pellon ja puutarhan läpi pihaan. Nyt oli tuota puistoa jäljellä ainoastaan puutarhassa, jossa se tuuheudellaan esti päivän paistamista useihin taimilavoihin; pellolta se oli hakattu pois, sillä se turmeli kaksi vanhinta sarkaa, ja ajotie oli kierrätetty vaatimattomampaa tietä myöten ul-

kohuoneiden ympäri pihaan. Se hipaisi harmajaa tallinnurkkaa ja kulki ampumalinjan poikki kartanolle.

Ampumalinja oli jotain erikoista Herrasaaren hovissa. Jo kapteeni Thoreldin luutnanttina ollessa pelättiin hänen silmiään, ja varsinkin pelkäsivät niitä kortinpelaajat, jotka ovat taikauskoista väkeä ja uskovat pahan silmän vaikutukseen. Mutta sotamiehet ja nuoret tytötkin niitä pelkäsivät, kun ne ankaraasti ja tutkivasti, hänen itsensä siitä tietämättään, seurasivat kaikkia heidän liikkeitään. Hän istui ja ajatteli silloin jotain aivan toista, ja kaipa tuo kajastus hänen omista synkistä mietteistään juuri näytti niin uhkaavalta.

Moni sotamies, jolla ei ollut oikein hyvä omatunto, punastui tuon katseen edessä rivissä seistessään, ja sama pelkoa ja kunnioitusta herättävä tuikeus seurasi niitä Herrasaareenkin. Vaikka kapteeni olikin iloinen ja ystävällinen, oli hänen alustalaisillaan suuri kunnioitus häntä ja erittäinkin hänen silmiään kohtaan. Häntä huvitti suuresti kiinnittää ne milloin mihinkin ja harvoin se jäi vaikuttamatta. Nyt antoi hänen työhuoneensa, jossa oli suuri kirjoituspöytä ikkunan edessä, pihalle päin ja hänen katseensa voi hallita jotenkin pitkää ja kaitaista solaa tallinnurkan ja erään toisen ulkokuoneen välillä, sola kun ulottui aina renkitupaan etäämpänä mäellä. Tämän solan poikki oli talonväen vähän väliä kulkeminen ja vasten tahtoaankin täytyi sekä rauhallisen pehtorin että keikailevan, valkohuivisen apulaismeijerikön kääntyä katselemaan tokko talon herra istui paikoillaan kirjoituspöytänsä ääressä. Rengit ojentuivat suuremmiksi ja ottivat naamalleen tekopyhän ilmeen, ja torpparit nostivat lakkiaan herralle, jonka silmät katsoivat työhuoneen ikkunasta.

Tätä näköalaansa kutsui kapteeni pilan päiten ampumalinjakseen. Nimi oli tullut talonväen korviin, ja sekin oli sen omaksunut.

NELJÄS LUKU

Kapteeni Thoreld oli tänä vuonna odotellessaan sitä kesää, joka ei koskaan tullut, tiheään vierailut Kotkaisissa von Blumen herrasväen luona, jotka olivat hänen lähimmät naapurinsa, vaikka talojen väliä olikin kolme peninkulmaa. Ei hän oikein itsekään tiennyt, miksi hän niin hyvin viihtyi tuon hiljai-

sen varatuomarin ja hänen rouvansa seurassa, mutta muut sen kyllä olivat tietävinään. Sanottiin, että hänen käyntinsä tarkoittivat Louise-neitiä mutta että tuon pinttyneen vanhanpojan ja seuraveikon toiveet eivät olleet niinkään hyvät, sillä tuollaisen maailmanmatin oli vähän niin ja näin solmia uusia rakkaussuhteita, kun oli ollut sellaiset jutut kaartissa ollessa. Mutta muuten olisi liitto kyllä ollut sopiva, vaikkakin ikäero oli jotenkin suuri.

Jos kapteeni Thoreld olisi kuullut kielikellojen näin keskustelevan, olisivat Blumelaiset luultavasti piankin kadottaneet yhden miellyttävimmistä ystävi-stään, sillä vaikka hän näyttikin elämäänsä tottuneelta ja välinpitämättömältä, sitä ei hän kuitenkaan olisi kärsinyt, että syrjäiset sekautuivat hänen asioihin-sa. Hän ei olisi edes itselleen myöntänyt, että hän taaskin sairasti lapsellisuu-den tautia; se sellainen kuului menneeseen aikaan ja menneen ajan iloihin ja suruihin. Hänen elämänsä oli muodostunut aivan tavalliseksi varakkaan vanhanpojan elämäksi — eikähän se muuten sekään ollut hulluimpia. Hän ei huolinut ruveta aprikoimaan, miksi hän teki työtä, miksi hän laitteli Herra-saartaan ja miksi hänen tuumansa ulottuivat pitkälle tulevaisuuteen. Hän tun-si tarvetta toimintaan, ehkä myöskin kaipasi tyydytystä kunnianhimolleen. Sillä sen hän kyllä huomasi, että hänen vaikutuksensa kasvoi vuosi vuodelta ei ainoastaan ammattikysymyksissä ja kunnallisissa asioissa, vaan myöskin yleisissä ja lopulta hallitusta koskevissakin. Kaikki hänen vanhat ystävänsä kaartissa olivat aikoja sitten sopineet hänen kanssaan, väärinkäsitys oli sel-vitetty, ja monet yhteiset metsästyspäivälliset syöty Herrasaaren kartanossa.

Mutta syvällä hänen sydämensä pohjalla eli vielä vanha paimenidylli mil-loin epämääräisenä kaipauksena, milloin mahdollisesti kerran todellisuus-dessa kuuluvana loppusointuna elämälle, joka oli vietetty wagnerimaisissa epäsoinnuissa. Ei hän sitä koskaan tarkemmin ajatellut, antautui ainoastaan sen viehkeän mielialan tuuditettavaksi, jonka seurustelu von Blumen per-heen kanssa hänessä synnytti. Ja hän osoitti neiti Louiselle juuri niin suurta huomiota kuin sedän sopii osoittaa nuorelle tytölle näyttämättä lapselliselta ja joutumatta naurunalaiseksi. Mutta juuri tämän nuoren naisen kanssa seur-ustellessa alkoi hänestä tuntua siltä kuin vanha aihe hänen aikoja sitten men-neestä elämästään olisi alkanut pyrkiä esille; se tuli uusina sävelinä, sulavina,

uinailevina ja rauhallisina, kaukaisena kaikuna vanhasta sävelestä enemmän kuin uutena kasvavana sävelaaltona.

Näillä hänen ajatuksillaan ei ollut koskaan ollut varmaa muotoa ennen kuin hän eräänä päivänä loppupuolella kesäkuuta näki vaunujen ja useiden valkoisten päivänvarjojen kulkevan ampumalinjan poikki, ajavan pihaan ja von Blumen herrasväen astuvan alas vaunuista. Tuo oli heidän kauan aikaa sitten lupaamansa ja sovittu vastakäyntinsä, sillä tähän saakka oli varatuomari vain yksin viettänyt muutamia vuorokausia Herrasaaren naimattoman isännän talossa.

Kun hän nyt näki päivänvarjot vaunuissa, hypähti hän ylös kirjoitustuoliltaan ja katsahti poikamaisella innolla peiliinsä. Oli, hänen partansa oli ajeltu, kaulahuivi oli suorassa, kaulus puhdas ja etuhampaan kultatäyte ei kiillellyt päivää vasten. Samassa kiiruhti hän ulos ja ehti parahiksi ojentamaan kätensä neiti Louiselle, joka nousi viimeisenä alas vaunuista. Toiset olivat jo maassa rappujen edessä, johon oli ajettu hienoa puhdasta hiekkaa, ja ihmettelivät kukkalavoja ikkunain alla.

Hän tervehti heitä kaikkia iloisesti ja ystävällisesti, mutta ei voinut vapautua siitä tunteesta, että hän oli tehnyt jotain kuulumatonta ojentaessaan ensiksi kätensä neiti Louiselle ja autettuaan häntä niin kuin kaikkein arvokkainta vierasta alas vaunuista. Se saattoi hänet ensin vähän hajamieliseksi, mutta hän tointui pian ja osoitti niin rakastettavaa kohteliaisuutta, että rouva von Blume hymyillen pyysi, ettei hän pilaisi heitä jo heti alussa. Mutta kapteeni Thoreld tuli vain kahta kohteliaammaksi, ja kyllä hänellä hyvät lahjat siihen olikin, kun hän vain kerran pani kaikki taitonsa liikkeelle.

Useimmat vanhatpojat olisivatkin hänen sijassaan tunteneet itsensä tyytyväisiksi. Kun yksinäisellä miehellä on täydessä kunnossa oleva oma komea koti, kun hän tietää, että se kaikki on hedelmää hänen omasta työstään, kun hän näyttölee sitä perheenäidille, joka kykenee arvostelemaan jokaista yksityiskohtaa, ja kun hän paitsi tämän hyväksyviä katseita näkee lapsellisten ja suurten silmien ihmetellen katselevan kaikkia hienostuneen maailman mu-

kavuuksia, niin ei voi juuri sanoa kehumiseksi, jos mies silloin tulee hyvälle tuulelle.

— Tätähän pitää oikein tutkimalla tutkia, vakuutteli rouva von Blume mutta ei näyttänyt kuitenkaan olevan niin innoissaan kuin kapteeni olisi toivonut. Varatuomari käyskenteli huoneesta huoneeseen, hymyili itsekseen ja sanoi vain:

— Vahinko vain, että tämä kaikki täytyy kätkeä maaseudulle.

— Mutta minullahan käy vieraita silloin tällöin, huomautti kapteeni.

— Jos he eivät voi arvostella teidän mukavuuksianne paremmin kuin me, niin ei teillä ole suurta iloa vieraistanne, virkkoi rouva von Blume vähän kylmästi.

Kapteeni Thoreldista tuntui vähän pahalta, niin kuin olisi rouva sanonut sen kateudesta, mutta kun hän katsahti noita rauhallisia ja hienoja kasvoja, ymmärsi hän epäluulonsa mahdottomaksi ja lisäsi leikillisesti:

— Niin, onhan minulla sitten tämä mukavuus ainakin omaa itseäni varten. Minä viihdyn täällä mainiosti omasta puolestani.

— Omasta puolestanne, niin! sanoi rouva von Blume hajamielisesti.

— Niin — herra Jumala — sellainen vanhapoika kuin minä tulee lopulta itsekkääksi, puolustihe kapteeni huolettomasti.

— Ehken, sanoi rouva von Blume ja katsoi alas.

— Niin, mitäs muutakaan — kapteeni Thoreld vähän kiivastui — mitäs muutakaan tahtoisitte, että mies sellainen kuin minä tekisi varoillaan, ellei käyttäisi niitä taipumustensa ja mielensä mukaisesti?

— Minä en suinkaan tahdo antaa teille neuvoja, sanoi rouva von Blume, mutta minun, joka olen kasvanut toisissa oloissa, on vaikea mukautua tällaiseen komeuteen.

Kapteeni Thoreld tunsu tulewansa vähän kärsimättömäksi. Eihän ollut oikein hienoa, että rouva von Blume puheli hänelle tällä tavalla, mutta toisekseen hän antoi suurta arwo hänen suorudelleen, joka oli paljon parempaa kuin naisten tavallinen hymyilevä ihmettely. Ja hän kysyi avomielisesti:

— Sanokaa, rouva von Blume, mitä te tekisitte minun sijassani?

Rouva katsahti kysyjää silmiin ottaakseen selkoa siitä, oliko kysymys ivalisella mielellä tehty. Mutta kun hän kohtasi hyvän ja ystävällisen katseen ja kun hän sitä paitsi oli tottunut pitämään kapteenia melkein ystävänään, sanoi hän:

— Minä — niin, mutta te ette saa suuttua, jos minä suorasti vastaan suoraan kysymykseen! — minä tekisin enemmän hyvää rahoillani.

Kapteeni loi häneen nopean, surullisen katseen, hymyili vähän katkerasti ja sanoi tarjotessaan vieraille paikan suuren viuhkapalmun alla ulkona lasiverannalla:

— Tekisin hyvää! — Hm! — Se ei ole niinkään helppoa kuin luulisi! Minä en ehdi ajatella mitään muuta kuin asioitani. Ja hyvän tekemiseen vaaditaan sekä aikaa että ajatuksia, jos näet tahtoo tehdä hyvää toden teolla.

— Se on oikein, sanoi varatuomari, varsinkin kun liikkuva mies jo toimintansa kautta hyödyttää yhteiskuntaa.

Rouva von Blume hymyili:

— Niin, minä melkein luulen, ettei mies voi tehdä hyvää niin kuin nainen ajattelee, että sitä olisi tehtävä. Hänellä ei ole sitä silmää eikä sydäntäkään,

joka tähän vaadittaisiin.

— Kunnan mies tekee hyvää tietämättään, sanoi varatuomari.

— Sehän se on ainoa lohdutus, huokasi kapteeni vähän tyytymättömänä ja katsahti ovelle päin, eikö palvelija sieltä jo toisi kahvia. — Ei, elämä on meille käytännön miehille useinkin koneisto, johon joutuu nuoruudessaan ja josta vanhana tulee ulos murrettuna, uupuneena ja mihinkään kelpaamattomana, sitten kun on kuluttanut kaikki voimansa ja suuren osan toiveitaan. Ja saahan sitä olla tyytyväinen, jos tuo koneisto, samalla kun se meidät heittää hylkytavarana ulos, toisaalla kiertää esille kelvollista kangasta, jossa pohjana ovat parhaat ponnistuksemme ja kutimena oma elämänlankamme.

— Se on surullista, sanoi rouva von Blume totisesti.

— Se on tavallista maailman menoa, lisäsi kapteeni Thoreld.

Kesäkuun aurinko paistoi sisään verannan avonaisesta ikkunasta, lämmin leyhäys, jossa oli niityn ja järven tuoksua, liikutteli viuhkapalmun suuria oksia, kapteeni Thoreld oli tullut pahalle tuulelle ja rouva von Blume katseli haaveksien, mutta päättäväinen ilme kasvoillaan ulos puutarhaan, jossa sireenit kukkivat. Neiti Louise selaili albumeja eikä näkynyt vähääkään välittävän elämänkoneistoista.

Syntyi hetken äänettömyys: kuului kuinka mehiläinen surisi oleanderin kukkan ympärillä ja palvelijat helistelivät hopealusikoita ruokasalin takaisessa huoneessa.

— Minä harvoin rupean miettimään tämän maailman menoa — ja siinä minä teen oikein, sillä minun filosofiani on ristiriidassa ympäristöni kanssa. Se ei sovi täällä verannalla päivänpaisteessa kukkasten ja mehiläisten keskesä. Eikä se näy tekevän minun harvinaisia vieraitanikaan sen iloisemmiksi.

— Ei, minusta on ikävää, että semmoinen mies kuin te, jolla on niin suuri

vaikutusala, joutuu niin hyödyttömiä asioita ajattelemaan, sanoi rouva von Blume melkein sydämellisesti. Ajatelkaa, kuinka paljon te voisitte auttaa köyhiä, jos vain luulisitte sen hyödyttävän.

— Hm — minä autan heitä tietämättäni, niin kuin Blume sanoo. Olen nytkin, kiireimpänä työaikana ... no niin, mitäpä me hänestä pitemmälti puhellemme? Olen liiaksi järkimies voidakseni tehdä hyvää niin kuin te tahtoisitte, rouva von Blume. Minua ei tyydytä heittää almuja mereen kuivatakseni sitä aikaa voittaen, mutta sen teette te, rouva von Blume! Chacun a son qôût, niin kuin ranskalainen sanoo. Ja minä iloitsen, että meillä kuitenkin muissa asioissa on samat taipumukset.

Ovet avautuivat ja puuhaavin askelin tuli palvelija valkeissa hansikkaissa ja tarjosi kahvia vieraille. Kahvin juotuaan polttivat herrat sikarin ja tehtiin kävelyretki puutarhaan. Mutta äskeisestä keskustelusta oli kuitenkin jäänyt mieliin jonkunlaista painostusta. Se oli koskettanut elämän suuria kysymyksiä, ja kun seuraelämässä satutaan niihin tulemaan, niin huomataan usein, että hyvä seurustelutapa on vain tarpeellinen, sileä ja kaunis peite, joka kattaa mitä erilaisimmat mielipiteet. Hienotuntoisten ihmisten kesken ovat mielipiteet epämukavia ja hävittävät helposti sen, mitä viehättämishalu on rakentanut.

Rouva von Blume, joka oli hyvin miellyttävä seuraihminen, oli varomattomasti antanut hyvän tahtonsa ja ihmisrakkautensa saattaa itsensä lausumaan niitä mietteitä, jotka ehdottomasti tunkivat hänen mieleensä, kun hän näki kaiken tuon komeuden Herrasaaren hovissa. Hän oli tottunut puhumaan suoraan ja kursailematta kapteeni Thoreldin kanssa tämän käydessä Kotkaisissa eikä ollut ajatellut, minkä vaikutuksen hänen suorapuheisuutensa nyt tekisi. Puhelu, joka oli alkanut niin yksinkertaisesti ja mitä parhaimmassa tarkoituksessa molemmilta puolin, oli yhtäkkiä muuttunut itsepuolustukseksi kapteenin puolelta. Rouva oli mielestään ollut epähieno ja tungetteleva täällä isännän omassa kodissa ja hän kadotti kokonaan tavallisen, iloisen hyväntuulensa ja tuntui mielestään epäonnistuneelta.

Kapteeni Thoreld taas oli hiukan pettynyt toiveissaan. Hän oli odottanut heidän vierailuaan kenties vähän liiankin kiihkeästi ikäisekseen, ja siitä oli tullutkin kosto miltei ihan heti paikalla.

Hän kuljetteli vieraitaan puutarhassa, mutta ei tuntenut enää samaa ilois-
ta tyytyväisyyttä Herrasaarestaan kuin äsken. Hänen kauniit ja komeat lai-
toksensa eivät olleetkaan miellyttäneet rouva von Blumea, vaan päin vastoin
tympäisivät, ja hän piti varmana, että äidin ajatukset olivat tyttärenkin. Sillä
tämäkin käyskenteli täällä niin kuin harmaa varpunen kullatussa häkissä —
hän ei kuulunut tänne laisinkaan. Blumelaiset oli nähtävä kotonaan heidän
omassa somassa ja yksinkertaisessa ympäristössään. Siellä hän sai aina esille
vanhan paimensinfoniansa, täällä se särkyi. Hän oli melkein suuttunut kau-
niiseen Herrasaarensa ja hän voi ymmärtää, kuinka loisto ja komeus louk-
kaa tuota puritaanista totisuutta, jonka ankaria periaatteita hänkin tavallaan
kunnioitti.

Mutta oli miten oli — hänen täytyy hajottaa pois pilvet, ja hän turvautui
tuohon tehtyyn iloisuuteen, jonka aina täytyy kuulua hyvin kasvatetun mie-
hen sivistykseen.

Sen sijaan että olisi mennyt näyttämään heille kasvitarhaansa, joka oli hä-
nen ylpeytensä, vei hän heidät puoleksi ruohoittunutta käytävää myöten van-
haan huvimajaan, joka oli rakennettu kallion kielekkeelle järven rannalle.
Täällä kukki jo orvokki puolukanvarsikossa, hongat humisivat yksitoikkoi-
sesti ja Herrasaari kaikkine hienouksineen oli puutarhan peitossa. Kapteenin
onnistuikin saada mielet yhtä iloisiksi kuin ne olivat Kotkaisissakin, hän pani
kaikki voimansa liikkeelle, että äskeiset ikävät puheet unhottuisivat, ja hän
sai neiti Louisenkin ottamaan osaa puheluun pienellä, hauraalla tytönäänel-
lään, joka helposti muuttui kimeäksi, kun hän innostui.

He poimivat orvokkeja rantaäyräältä, nakkelivat voileipiä ja olivat luonnol-
lisia. Varatuomari ja kapteeni keskustelivat vuodentulon toiveista, puhuivat
siitä, kuinka välttämätöntä olisi, että hallitus ryhtyisi asiaan, jos hätä tulisi,
ja päättivät sitä varten lähettää senaattiin kirjelmän, jonka alle olisi hankit-

tava paikkakunnan maanviljelijäin nimiä. Tämä ihmisystävällinen päätös haihdutti loput rouva von Blumen pahasta tuulesta. Hän oli iloinen siitä, että näin ilman laseja ja karahviineja voitiin iloita luonnon helmassa Herrasaaresakin ja oli jo kadottanut kaiken vastustelemishalunsa.

Kun päivällisaika läheni, käveli kapteeni kotiin rouvan käsi toisessa ja tyttären käsi toisessa kainalossaan, ja kaikki olivat he tyytyväisiä ja iloisia. Mutta ponnistukset tämän mielentilan saavuttamiseksi eivät olleet antaneet kapteenille ollenkaan aikaa itse nauttia rauhallisesta, tynestä maalaiselämästä, joka olisi ollut hänen suurin ilonsa. Mutta nyt aikoi hän sitä enemmän antautua siihen päivällistä syödessä, ja hän kiiruhti pihaan vähän ennen vieraitaan muuttaakseen ruokalistaa vähän yksinkertaisemmaksi ja ennen kaikkea katsoakseen, ettei mitään kalliita viinejä asetettaisi esille, niin kuin hän ensin oli ajatellut.

Ruokapöytä oli katettu suureen hämäärään ruokasaliin, jossa tuntui puutarhan tuoksua ja jossa lemusi oleanderi ja myski. Kapteeni Thoreld rakasti myskiä ja kasvatti verannalla muutamia pieniä keltaisia kukkasia, jotka varsinkin iltaisin levittivät voimakasta tuoksuaan ympärilleen ikäänkuin muistona jonkun pietarilaisen kaunottaren kammioista. Tuo mietitty hienostelu jäi vierailta huomaamatta — eihän hän voinut heidän tähtensä kääntää koko taloan nurin — ja päivällinen alkoi jäähdytetyllä viilipytyllä, joka tuntui niin maalaiselta ja yksinkertaiselta. Paistia syödessä piti kapteeni Thoreld, punaviinillä täytetty lasi kädessään, pienen puheen vierailleen, kiitti heitä ja pyysi heitä antamaan anteeksi hänen vähän ylelliset nuoremiehen taipumuksensa ja lausui sen toivomuksen, että he tulisivat ne kokonaan unohtamaan, kun toisen kerran tulisivat talossa käymään.

Tämän puheensa hän piti niin vaatimattomasti ja rakastettavasti, että rouva von Blume ojensi lasinsa kilistääkseen ja pyysi äänettömällä katseella anteeksi synnyttämäänsä väärinkäsitystä, kapteeni vastasi suutelemalla häntä kädelle, mutta jälkiruokan jälkeen hän tarjosi kätensä neiti Louiselle ja talutti hänet pianon ääreen saliin, jossa kahvi juotaisiin. Sitten pyysi hän neitiä laulamaan jonkun lauluistaan, kernaimmin jonkun ”Sylvian lauluista”, ja kun

toinen heti siihen suostui, niin sai kapteeni Thoreld viimeinkin esille paimen-idyllimielialansa, hymyili vienosti nojatuolissaan rouva von Blumen vieressä ja löi tahtia kädellään laulun mukaan. Lämpimämmin kuin koskaan ennen hyväili hän katseellaan valkeisiin pukeutunutta laulajatarta, ja kun tämä laullessaan sattui sen pari kertaa huomaamaan, ihmetteli hän tuota ilmettä ja keveä puna peitti kauniisti hänen poskensa ja levisi kauas alapuolelle hienohipiäistä kaulaa.

Kapteeni Thoreld ei ollut enää oikein tapaisensa koko päivänä. Hän oli hajamielinen, mutta lempeä, niin lempeä, että ilkeät kielet olisivat voineet kuiskata, että hän ehkä oli juonut liiaksi viiniä päivällispöydässä.

Kun Kotkaisten herrasväki illemmalla nousi vaunuihinsa, antoi kapteeni satuloida ratsunsa ja seurasi heitä puolen peninkulmaa kupeella ajaen. Kotimatalla kulki hevonen käyden. Kun hän palasi työhuoneeseensa, nojasi hän päätään käteensä ja tuumi jotain. Hän tuumi kauan, ennen kuin otti erään paperin laatikostaan ja kirjoitti siihen muutamia sanoja.

Tuo paperi oli apulaismeijerikön, neitsyt Anna Mellilän, muuttokirja.

VIIDES LUKU

Vaikkakin molempien hovien väliä maantietä myöten oli liki kolme peninkulmaa, sattuivat niiden rajat kuitenkin yhteen eräässä paikassa, joka oli vain puoli peninkulmaa Kotkaisista. Tänne oli kapteeni Thoreld jotenkin suurilla kustannuksilla raivauttanut uudistorpan paikan. Se oli kauniilla etelänpuoleisella mäkirinteellä, ja viljeltävää maata oli runsaasti. Mäen alla oli puro, joka juuri tällä kohden muuttui pieneksi koskeksi, ja toisella puolen puron kulki suuri maantie, jonka vuoksi torpan arvo tulevaisuudessa hyvän aseman vuoksi tulisi kohoamaan.

Eräs Herrasaaren parhaista rengeistä oli saanut torpan paikan itselleen lupaan ja liki vuoden ajan perannut siinä sijaa vastaiselle kodilleen. Mutta kevättalvella tapasi hän kylällä rautatietyömiehen, joka oli seppä. Se oli renginkin oikea ammatti, johon hänellä oli eniten halua. Hänen kätevyytensä

oli niin suuri, että rautatietyömies nähtyään hänen takeitaan ilman muuta oli luvannut hankkia hänelle paikan valtion töissä, joissa olisi ainaista ansiota vastaisuudenkin varalle.

Hämäläinen epäili tietysti, epäili kauan ja perin pohjin. Mutta hyvät ehdot houkuttelivat, ja eräänä päivänä hän tuli kapteeni Thoreldin puheille hattu kädessään ja hämillään.

Mikä oli hätänä?

Niin, nähkääs, hän oli nyt sitä tarpeeksi tuuminut. Siellä olisi paikka tarjolla rautatien työssä ja kapteenille sanoo hän suuret kiitoksensa, ja että saisi katsoa toista miestä torpparikseen. Helppohan olisi saadakin, kun oli raskain työ tehty torpan maalla.

Kapteeni lupasi suuria helpotuksia, jos mies pysyisi paikoillaan, mutta kun hämäläinen kerran on saanut jotakin päähänsä, ei sitä saa siitä lähtemään itse paholainenkaan.

Sitä paitsi piilee seikkailunhalu takkuisimmankin mäkitupalaisen rinnassa, ja rautatie tuhansine työmiehineen lekkui hänen mielessään ihmeellisenä, ihanana kuvajaisena. Mutta eniten viehättivät häntä varma toivo hyvistä raha-ansioista, herrasvaatteet ja talonpoikain kateus.

Kapteeni Thoreld houkutteli vähän aikaa, osoitti hänelle, kuinka epävarmoja ovat tällaiset ansiot, joissa on satoja kilpailijoita, ja kuinka turvallista sen sijaan on asua omalla konnullaan.

Hämäläinen myönsi, että niinhän se on kuin kapteeni sanoo, myönsi kaikki, vieläpä senkin, että hän käyttäytyy hyvin ajattelemattomasti ja tyhmästi — mutta pysyi päätöksessään.

Silloin kohautti kapteeni olkapäitään, antoi hänelle hyvän todistuksen ja laski miehen menemään.

Kun vuodentulon toiveet olivat huonot, ei kapteeni ollut vielä saanut kehtään, joka olisi ottanut uudismökin haltuunsa, sillä sen pelot olivat ojittamatomat ja takalistolla oli suuri hallainen suo. Oli hän myöntänyt helpotuksia toinen toistaan suurempia, mutta kuitenkin olivat halulliset raapineet korvantauksiaan ja olleet itsepäisiä alentamaan vaatimuksiaan.

Uudispaikalla, jota kosken mukaan kutsuttiin Uramoksi, teki ruis jo tähkää, mutta valkeaksi piiluttu tupa oli tyhjä, ei savua noussut piipusta illalla eikä kuulunut lehmäkarjan kelloja tarhatiellä. Ei hirnunut hevonen haassa, ja siinä oli uudistalo somana ja sirona, mutta kuolleena ja tyhjänä, niin kuin uhkaavien kovien aikojen varoittava aave.

Samana iltana kun kapteeni Thoreld selkähevosella oli saattanut vieraitaan puoli peninkulmaa kotiin päin, oli hänet kotiin tultua vallannut uusi ajatus, jonka avulla saataisiin sekä mökki asutuksi että syrjäänsysätyksi eräs loukkauskivi, jonka hän jo kauan oli aikonut toimittaa pois tulevaisuudenidylliseltä tieltä. Tänään oli tuo unelma näyttänyt vielä todellisemmalta ja mahdollisemmalta. Se siinti kuin kesäisen autereen takaa, mutta loukkauskivi oli tiellä uhkaavana ja rumana.

Ja silloin selvisivät hänen tuumansa. Jo heti seuraavana aamuna kutsutti hän luokseen apulaismeijerikön, sulki lujasti oven jälkeensä, ja kun tyttö puolen tunnin kuluttua palasi takaisin, oli hänellä päästökirja taskussaan ja sen lisäksi neljä viisi hyvin suurta seteliä, jotka hän oli saanut Herrasaaren kapteenilta myötäjäisikseen ja joita ei ollut kielletty näyttämästä niille nuorille miehille, jotka olisivat niistä huvitetut. Ne olisivat tietysti vanhoja säästöjä ja lahjarahoja, jotka hän oli saanut veljeltään, joka oli maakauppiaina Savossa. Sitä paitsi saisi hänen miehensä uudistorpan paremmilla ehdoilla kuin kukan muu. Ja tuosta torpasta voisi vielä aikaa voittaen tulla hyväkin talo. Mutta kaiken piti olla valmiina syksyyn mennessä, sen oli kapteeni välttämättä vaatinut. Sillä onhan Anna Mellilä tyttö, joka voi saada itselleen miehen vaikka paikalla. Niin nuori ja kaunis ihminen, ei tarvitse muuta kuin ojentaa kätensä ja ottaa, vaikkei olisikaan sellaiset myötäjäiset mukana.

Anna Mellilä kulki pihan yli hyvillään ja häpeissään, ja samalla ahdisti häntä kuin joku epämääräinen painajainen. Mutta kun hän kulki ampumalinjan poikki, kohotti hän pystyyn kauniin päänsä ja kantoi valkeaa päähinettään niinkuin voittoseppelettä. Ei hän nyt heittänyt silmäystäkään kapteenin ikkunaan, mutta puristi taskussaan ratisevia papereita, jotka tulisivat tasoittamaan hänen tiensä ja hankkimaan hänelle miehen ja kodin. Mutta sen hän oli jo päättänyt, ettei miestä otettaisikaan Herrasaaren kartanosta, sillä tämän puolen pojista oli hän saanut tarpeekseen — ja tarpeekseen heidän tyhmistä viittauksistaan! Ei, sen saivat he nähdä, että hän menee kaikkien heidän nenänsä ohi ja valitsee miehen muualta! Ja sitten he saivat katua kun kuulisivat, mitä olivat menettäneet ja mitä se poika oli saanut vaimon perinnöksi, joka oli hänet ottanut. Mutta juoruista ja ilkeistä puheista ei hän sitten enää vähääkään välittäisi.

Hän kulki syvissä mietteissä, kun rattaat ajoivat kolisten kartanolle. Niissä seisoj pitkä mies, housunlahkeet pistettyinä kiiltäviin, sahviaanilla koristettuihin saapasvarsiin. Toinen käsi oli puuskassa niinkuin kapteenillakin silloin kun tämä käveli työalojaan tarkastamassa, toisella piteli hän ohjaksia. Rattailla oli vaatenyytytty ja hampaissa pitkävartinen piippu, jonka messinkihelat roikkuivat aina alas rinnalle. Hänkin kulki ampumalinjan ohi välittämättä vähääkään terävistä silmistä tuolla sisällä, mutta se oli kai vain siksi, että hän oli vasta tullut tänne. Hän katsahti kaunista tyttöä yli olkansa talonpoikaiskeikarin tavalla.

— Onkos Herrasaaren kapteeni kotona? huusi hän huolettomasti pidättäen toisella kädellään hevosta ja toinen yhä puuskassa.

— So, so — riittäisi tuo vähän vähempikin. Et kai aio herran kamariinkaan ajaa! alkoi Anna Mellilä puhua. Hän ei ollut nyt sillä tuulella, että antaisi joka maankulkijan kopeilla edessään.

— Vai niin, vai tällä tavalla tässä talossa vieraita vastaanotetaan? vastasi vieras ja otti piipun hampaistaan asentoaan kuitenkin muuten muuttamatta.

— Metsä vastaa niinkuin metsään huutaa.

— Sinä näyt olevan niitä ihmisiä, joilta ei saa siivoa sanaa suusta.

Anna Mellilä nakkasi huivinsa niskaan, katsoi terävästi miestä silmiin ja pani hänkin kätensä puuskaan.

— Mikä mies sinä olet, joka ajat pihaan kopeasti kuin kruununmies ja kysyt kapteenia kuin vertaistasi?

— Minä olen Kalle Pihl, vastasi toinen lyhyesti, astui alas rattailta, talutti hevosensa tallin seinään ja alkoi sitoa sitä siihen kiinni. Eikä hän sen koommin enää välittänyt vähääkään työstä. Mutta tyttöä taas suututti, että tuollainen tummaverinen maankulkija, joka saattoi olla vaikka oikea mustalainenkin, kohteli häntä tuolla lailla. Ja sitten hän oli myöskin utelias tietämään, mitä tuolla suurisuisella miehellä oikeastaan oli täällä tekemistä. Hän oli olevinaan niin kuin hänellä olisi ollut asiaa tallin ohi ja virkkoi mennessään miehelle:

— Jos menet kapteenin puheille, niin on parasta, että pistät piippusi taskuun ja nielet suuret sanasi, jos et tahdo tulla ulos heitetyksi!

— Minä ja kapteeni olemme kyllä ennenkin olleet puheissa, vastasi pohjalainen varmasti ja päättään kääntämättä sitoessaan Ruskon marhamintaa renkaaseen.

Anna Mellilä seisoi hetken aikaa epäröivänä ja suutuksissaan eikä voinut mennä tiehensäkään. Pohjalainen oli nyt sitonut kiinni hevosensa ja lähti piippu hampaissa menemään päärakennusta kohden, mutta röyhkeä ryhti oli jo koko lailla pehmentynyt. Kun hän kulki Anna Mellilän ohitse, katsahti hän häneen naurahtaen, otti piipun hampaistaan ja osoitti sen pitkällä varrella porstuan rappuja.

— Tuollako se asuu?

Anna Mellilä ei osannut muuta kuin nyökäyttää myöntävästi päätään. Tuon miehen kanssa ei ollut niinkään helppo tulla toimeen. Ja tutkivalla katseella koetti hän punnita hänen arvoaan. Tarkastus päättyi pohjalaisen eduksi, sillä sellaista varmuutta ei hän ollut koskaan huomannut palvelukseen pyrkijöissä. Se oli luultavasti sittenkin talollinen, joka tuli kapteenin luo tukkiasioissa, tai voi se myöskin olla metsän ostaja, jolla oli tuhansia markkoja povitaskussa. Ei se olisi ehkä niinkään halveksittava, ja hän ehti jo merkitä, ettei sillä ollut sormustakaan vasemman käden nimettömässä sormessa. Hän muutti yhtäkkiä äänensä ja huusi jälkeen, että kapteeni oli työhuoneessaan, ensimmäinen ovi oikealla.

Tuo neuvo oli tarpeeton, sillä samassa huomasi pohjalainen terävät silmät, jotka tarkastivat häntä ikkunan takaa, ja hän vei vaistomaisesti käden hattuunsa, mutta se liike ei kuitenkaan vaikuttanut niin, että silmät tuolla sisällä olisivat vähääkään rävähtäneet.

Pohjalaisen varmuus alkoi vähän laimeta, vaikka hän veikin käteensä povitaskuun ja tunsi siellä nahkakukkaronsa, jossa oli kolmekymmentä markkaa seteleinä ja muutamia hopearahoja lisäksi. Tuon omaisuutensa oli hän ansainnut osaksi luppukuormallaan, osaksi saanut ne kaksiviikkoisesta työstään Kotkaisissa, jossa kiirein työaika nyt oli ohi ja josta hänet oli irtisanottu eilen. Onnellisen sattuman kautta oli hän tullut välttäneeksi monet salakapakat lähellä uutta rautatien rakennusta, ja sen tähden oli hänen itseluottamuksensa rajaton, kun hän tänään koskematon pääoma taskussaan tuli uutta työnansiota hakemaan. Ennen hän tarjoutuisi Herrasaaren hienon kapteenin palvelukseen kuin rupeaisi vedättämään hiekkaa rautatien rakennukselle, sillä hän oli oppinut huomaamaan, että hänen reippautensa vaikutti enemmän paikkakunnan rahvaaseen kuin sellaisiin seikkailijoihin kuin rautatien työmiehet. Vaikka ansaitsisikin muutamia pennejä vähemmän päivässä, niin olisi sentään suoranaista voittoa siitä, että pysyisi erillään viinasta, joka tulvaili puolen peninkulman alalla kahden puolen linjaa.

Kapteeni oli koko ajan seurannut kohtausta, joka tapahtui hänen silmäinsä edessä, vaikkeivät molemmat päähenkilöt sitä ollenkaan olleet huomanneet. Se oli jotain hyvin harvinaista.

Hän seurasi puoleksi hymyillen meijerikön ylenkatsetta ja voi lukea liikkeistä hänen salaisimmatkin ajatuksensa. Ja kun pohjalainen pääsi taistelussa voittajaksi, oli kapteeni siitä hiukan iloissaan, sillä hän oli heti ensi kerran miehen nähtyään mieltynyt hänen miehekkääseen suoruuteensa — siinä oli jotain kunnollista, sotilaallista tuossa miehessä. Ja hän päätti asettaa hänet koetukselle, kun hän tulisi tänne hänen puheilleen. Ehkä tämä oli se mies, jota hän tarvitsi!

Kohta kuuluikin kahden karkean kengän koputusta ovensuumatolla ja pohjalainen astui sisään niin toisennäköisenä kuin äsken ulkona kartanolla, että kapteenin suupielet vetäytyivät hienoon hymyyn. Pohjalainen huomasi sen ja tuli vähän hämilleen. Hän arvasi heti, että kapteeni oli nähnyt hänen tulonsa, ja tuli yhä epävarmemmaksi. Mutta kun kapteeni sanoi ensimmäisen sanansa, rauhoittui hän taas. Sehän oli ystävällinen, vaikka hiukan tuntuikin naurua pidättelevän, mikä vähän loukkasi Kalle Pihliä.

— No — sehän ole se pohjalainen, kun kuljetti lumppuja paperiruukkiin, sanoi kapteeni.

— Se on, minä olen Kalle Pihl.

— Ja mite sine tahto?

— Mitäpähän sitä muuta kuin työnansiota... Hevospäivätöitä.

— Jassoo. Joko loppu herrassöötinkin tykönä?

— Jo siellä loppui.

— No, no, — saaraan katso tykö; — ehkä aina löyty yhtä ja toista riskille

miehelle.

Nyt ojensihe jo pohjalainen ja hiveli leukaansa. Silloin lopetti kapteeni yhtäkkiä kysymyksensä, katsahti huolettomasti kattoon ja virkkoi:

— Oleko sine nainut?

Jos kapteeni olisi katsonut miestä kasvoihin, olisi hänessä heti syntynyt epäilyksiä, mutta hän katsoi ulos ikkunasta, kun ei itsekään tuntunut oikein varmalta tätä kysymystä tehdessään. Se sattui kuin isku läpi pohjalaisen ruumiin. Mitä mahtoi kapteeni tuolla tarkoittaa? Hän ei varmaankaan tahtonut nainutta miestä palvelukseensa, se oli selvää. Pohjalainen kakistelihe, mietti hetkisen ja vastasi kieltävästi, ymmärtämättä oikein itsekään, että hän valeheli. Nuorella naimattomalla miehellä on aina paremmat toiveet, ja tuon pikku valheen vaimo kyllä antaisi anteeksi — kun saisi puolet miehensä tuloista.

— Jassoo, sanoi kapteeni vielä huolettomammin. No, ymmertekö sine maanviljelyksen peelle?

— Ymmärtänenhän tuota toki, kun on ollut oma torppa Pohjanmaalla neljä vuotta.

— Ja kuitengin naimaton mies?

Pohjalainen hätkähti. Joko hän joutuisi kiinni heti paikalla?

— Eihän se torppa useinkaan kykene useampia elättämään.

— Se riippu siitä, mimmottinen on torppa. Teelle Hemeenmaassa meille ole kaikki torpparit nainut miehii. Ei key huusholli hyve ilman emente.

— Kyllähän se niinkin on.

— Mine en otta naimattomia miehii minun torppariks.

Kuuliko hän oikein? Aikoiko kapteeni antaa hänelle, työn haussa kulkevalle vieraille, oman torpan näin kaukana kotipuolesta? Hän vastasi varovasti:

— No, ainahan tuon akan saanee hankituksi...

Kapteeni katsoi häntä silmiin ja hymyili merkitsevästi. Talonpoika vainusi heti paikalla, että tässä oli jotain takana. Ja hänkin veti suunsa viekkaaseen hymyyn.

Silloin katkaisi kapteeni keskustelun:

— Mine anta sinulle työte, saat menne tukkia uittamaan. Pane sinun hevonen talon työhön. Ja jos sinun paperisi on oorningiss, niin saaraan sitte katso. Mene nyt inspehtorin tykö ja sano, ette minä otti sinu työhön ja että hen laske sinun hevonen meittin laitumelle. Hyvesti!

Pohjalainen meni hyvin kummissaan ulos. Eihän hän ollut moista onnen potkausta osannut aavistaakaan! Hänen pitkä vartalonsa oikesi suoraksi, kun hän lähti hakemaan pehtoria käsiinsä. Mennessään katsahti hän kyökin rappusille päin, ja siellä seisoj Anna Mellilä, häneen katsomatta. Olisiko tuo...? Ei suinkaan, mutta pitkän pohjalaisen pää pölähti niin täyteen kaikenlaisia ajatuksia, että hän lyyhistyi kokoon taas ja näytti vanhalta ukolta ajaessaan rattaansa kärryliiteriin.

KUUDES LUKU

Herrasaaren paras tukkimetsä oli enemmän kuin tunnin matkan päässä talosta kahden puolen pientä jokea, joka kauniista metsäjärvestä juoksi läpi laaksojen ja niittymaiden Herrajärveen. Talvella oli kirves ahkerasti keikkunut harjujen rinteillä, ja suuret määrät sekä suuria että pieniä puita oli vedetty pienen joen jälle odottamaan sulavesiä. Kun kaikki joutui myöhään tänä vuonna, niin tuli kova kiire tukinuitajallekin. Suurin osa kapteenin puista solui jo pitkän Vanajan ylävesistöjä alas Hämeenlinnaa päin ruotsinvirstan nopeudella vuorokaudessa. Nyt oli vain viimeiset puut korjattava pienestä

joesta ja sen lähiseuduilta.

Kevättulvan aikana olivat hirret siellä täällä nousseet niityille, ja sahi-paikoissa oli niitä eksynyt metsiinkin tai ne olivat iskeytyneet rantakiviin kiinni. Täällä käyskenteli nyt pohjalainen rantoja pitkin ja paistatti päivää kahden muun miehen kanssa pyöritellen puita jokeen, sillaikaa kun Rusko vietti makean leivän päiviä Herrasaaren suuressa hevossaassa. Heillä olisi ollut ankara työ, jos se olisi ollut summalla tehtävä tai jos joku olisi ollut tarkastamassa, mutta nyt eivät miehet pitäneet mitään kiirettä, pistivät tunnissa tuskin kymmenen tukkia jokeen ja makasivat puolisen jälkeen kahden tunnin ruokalevon päivänpaisteessa.

Toinen miehistä oli pohjalainen niin kuin Kalle Pihlkin ja oli lähtenyt kotipuolestaan aivan samoista syistä, mutta hänellä ei pahaksi onneksi ollut hevosta, joka olisi ansainnut rahaa isännälleen.

Erään ruokalevon aikana, kun he taas olivat särpäneet piimää leileistään, tuli puhe kotipuolesta ja saatiin selville, että toinen mies oli pohjalainen ja kotoisin naapuripitäjästä, ja kolmas oli savolainen Kuopion puolesta. Ja muuta keskustelua ei siitä syntynyt kuin että Kalle Pihl pyysi nähdäkseen toisen papinkirjaa, koska tämä oli kehunut sellaisella kulkevansa.

Toinen veti likaisten liiviensä povitaskusta esille kimpun hikisiä papereita, tarkasteli kutakin niistä päivänpaisteessa ja antoi vihdoinkin kädestään yhden, jossa oli joukko pyhiä kuvia ja vasemmassa reunassa yksinkertainen rakennus, oli kai olevinaan Turun tuomiokirkko. Kalle Pihl otti paperin ja käänteli sitä varovasti pihkaisten sormiensa välissä. Sitten hän alkoi tavailla sitä, sillä hänen omassa papinkirjassaan sanottiin, että hän osaa lukea. Mutta sitä eivät osanneet hänen toverinsa, ja he saivat nyt kuulla kirjan koko sisällön, jonka omistaja tietysti jo osasi ulkoa sanasta sanaan. Se oli talollisen pojan Kalle Lehtimaan Kauhavalta — vai oli hänenkin nimensä Kalle! — joka oli hyvämaineinen ja taisi kristinopin yksinkertaisesti. Kun Kalle Pihl tuli viimeisiin riveihin, tavaili hän vieläkin hitaammin: ja — ja ... va, va ... paa ... vapaa ... ja sanoi a, v, i, o, vio ... l, i, i, t, t — liitt ... o, o, n — oon

... avioliittoon. Ja vapaa avioliittoon, kertasi hän hitaasti, niin kuin itsekseen.

Hän jätti paperin omistajalle takaisin, hipaisi miettiväisesti kädellä kasvojaan ja vaipui aatoksiinsa. Kohta sen jälkeen lähti hän yksinään työpaikalleen, puolta tuntia ennen kuin muut, ja vyörytteli tusinan verran hirsiiä veteen ennen kuin muut ehtivät edes lopettaa ruokaunensa.

Kalle Pihl meni taloon yöksi tänä iltana, vaikka hän muuten makasikin eräässä metsätorpassa lähellä työpaikkaa. Siellä hän otti hämärillä tallin ylisillä tavarapussinsa esille ja alkoi katon rajassa olevan raon läpi tulevassa valossa etsiä papinkirjaansa. Ja kun talon rengit kaikki kuin yhdestä suusta kuorsasivat, istui hän siinä kauan ja tavaili papinkirjaansa.

Ei tahtonut loppua tullakaan tuumimisesta tänä yönä. Se oli ainakin selvää, ettei hänen oma papinkirjansa enää kelvannut sen jälkeen kun hän oli valehdellut kapteenille! Milloin tahansa voisi kapteeni vaatia sitä katsoakseen, ja silloin nähtäisiin, ettei hän olekaan naimaton. Ja jos hänet saataisiin kiinni siitä, että hän oli jo ensi näkemällä valehdellut, niin kuka häntä enää sitten uskoisi. Mutta miksi hän sitten oikeastaan oli valehdellut? Niin — miksi? Ei kukaan ollut häntä siihen pakottanut! Nyt suututti häntä tämä tyhmä teko, joka oli syntynyt vain siksi, että hän tahtoi olla kapteenille mieliksi ja ta-soitella sen avulla tietään. Mitä hän nyt tekisi? Menisikö kapteenin luo ja tunnustaisi kaikki? Ei — se olisi kovin naurettavaa, eikähän hän voisi sanoa mitään syytä menettelyynsä. Ei! hänen pitäisi kätkeä kirjansa tai ainakin hävittää se kokonaan ja sanoa, että paperi oli häneltä hukkunut. Mutta silloin hänellä ei olisi niitä papereita, jotka tarvittiin, ja milloin tahansa voisivat ne käännyttää hänet kotiin irtolaisena. Siihenkään hänellä ei ollut halua.

Ja sitten oli kapteeni hymyillyt niin merkitsevästi puhuessaan, että torpparin tulisi olla naimisissa. Niin että siinä oli varmaankin jotain tuossa hymyilyssä. Mitäs muuta voisi se olla kuin tuo kaunis ja ylpeä tyttö, jonka hän taloon tullessaan tapasi palaamasta kapteenin puheilta. Mitä? — vai niin, — niin, niin! Sitä siis tarkoitti kapteenin puhe noista selvistä papereista. Niin, niin, se oli vaarallinen juttu tämä, johonka hän vasten tahtoaan oli antautunut ja jumala

tietäköön, miten se tulee päättymään.

Juuri kun hän oli uneen vaipumaisillaan, leimahti hänen päähänsä rohkea aate, joka piti häntä valveilla melkein koko yön. Ja seuraavana aamuna varhain käveli hän työpaikalleen ja hautoi koko päivän mielessään sitä tuumaa, jonka hän päätti heti kohta panna toimeen päästäkseen rauhaan kiusaavilta ajatuksiltaan.

Aamiaista syödessä oli Kalle Pihl tavattoman ystävällinen toista pohjalaista kohtaan, sai tietää, että tämä vasta viikko sitten oli tullut paikkakunnalle ja oikeastaan aikonut rautatietyöhön, vaikka hyvät palkkaehdot ja hauska elämä tukkijoella olivat houkutelleet häntä rupeamaan Herrasaaren kapteenin palvelukseen.

— Tunnettaanko sinua hovissa? kysyi Kalle Pihl.

— Ei muuta kuin minkä näkivät minua silloin kun pyrin kapteenin työhön.

— Katsoiko se sinun papereitasi?

— Ei, mitäpä se niistä olisi katsonut.

— Mutta nimesi sanoit?

— Sanoin tietenkin! Kalle Lehtimaa katseli kummastellen kaimaansa. Mikähän oli hänen tarkoituksensa.

— Olikos teitä monta, kun pyritte työhön silloin?

— E-ei ... minä vain ja yksi toinen, joka jo on lähtenyt pois kapteenin työstä. Mutta minä tiedän, että kapteeni edellisenä päivänä oli pestannut kymmenkunnan miestä, jotka ovat menneet alas suuren lautan kanssa eteläänpäin. Sillä hän tahtoo, näetkös, että työ kävisi nopeasti. — Lehtimaa laski vähän leikkiä tarkoittaen, että he tässä vain tarinoivat ja tuhlaavat kallista aikaansa,

mutta Kalle Pihlillä ei nyt ollut aikaa sitä ajatella. Hän lisäsi mietteissään:

— Aiotko jäädä pitemmäksi aikaa kapteenin työhön?

— Kuinka niin? Aiotko sinä sitten tarjota mulle paremmat edut?

— Saahan nähdä senkin, sanoi Kalle Pihl ja siristi vasempaa silmäänsä — ei se ehkä ole aivan mahdotonta sekään. — Hän oli puhellessaan tehtaan konttoristien ja kauppiasten kanssa jo saanut itselleen osan heidän varmuut-taan ja käytti nyt sitä tapaa kaimaansa puhutellessaan.

Nyt tuli Lehtimaa vasta oikein uteliaaksi, mutta Kalle Pihl sanoi heittävänsä pitemmät puhelut iltaan — tänään oli lauantai — ja sitten he saavat olutpullo-
jen ääressä tuumia, onko Lehtimaa se mies, jonka kanssa voipi antautua asi-
oihin, vai onko hän niitä, jotka vähän juotuaan kertovat kaikki, mitä tietävät.

Lehtimaa katseli melkein ihailen toveriaan, joka tunsi ihmiset noin tark-
kaan, ryhtyi työhönsä, ei puhunut monta sanaa iltaan mennessä ja aprikoi,
mitä tuolla kaimalla mahtoi olla hänelle uskottavaa, sillä hän oli varma siitä,
että se oli jotain viisasta ja että oli parasta vain suostua siihen, mitä se mies
ehdotti. Se tiesi, mitä teki, tuo!

Herrasaaren ruokakello oli jo puoli tuntia sitten yli laajain vainioiden julis-
tanut iloisen sanomansa siitä, että sunnuntailepo alkaa ja että suuressa herras-
väen keittiössä höyryävät puurovadit jo odottavat. Se sanoma lensi kolmena
lyhyenä ja tarkoin merkittynä läppäyksenä, jotka nopeasti seurasivat toisiaan
kauas yli talon viljavainioiden, mutta tukkimetsään saakka se ei kuitenkaan
kuulunut, vaikka ilta oli tyven ja kellolla oli se maine, että se kuuluu kahteen
pitäjään yhtäikaa.

Sen tiesivät tukinuittajat vallan hyvin, ja sen tähden olivat he lähteneet ty-
öpaikaltaan niin hyvissä ajoin, että kuulivat ruokakellon helisevän, kun ei
taloon enää ollut kuin muutama tuhat askelta.

Lauantai-illan yhteisessä ilossa ei kukaan joutanut hämmästyämään siitä, että miehet näin pian olivat joutuneet kotiin kaukaisesta tukkimetsästä. Yhdessä muun joukon kanssa menivät he saunaan, pukeutuivat puhtaisiin valkoisiin alusvaatteisiinsa ja tekivät keveissä puvuissaan ja hehkuvan punaisina kävelyretken piikain ylisille leikkiä laskemaan.

Kalle Pihl oli tuttavuuksiensa avulla ja helisevää korvausta vastaan saanut hankituksi puolituoppisen paloviinaa ja pari pulloa olutta, joita molemmat pohjalaiset yhdessä tyhjentelivät riihien takana olevan ladon kynnyksellä. Ja tänä iltana he tekivät kaupan, jollaiset vieläkin ovat tapana liikkuvien pohjalaisen kesken ja tuottavat heille kaikenlaisia rettelöitä oikeuden kanssa.

Kalle Pihl ryyppäsi ensiksi, pyyhkäisi pullon suuta puhtaalla paidanhihallan ja tarjosi toverilleen. Tämä otti pitkän kulauksen, otti kaksi ja kolmekin, ja kun olutpullot avattiin, oli Lehtimaa jo jotakuinkin valmis, jota vastoin Kalle Pihl karttoi tarkasti humaltumasta voidakseen saada tarjouksistaan vastaavaa hyötyä. Hän kehotti Lehtimaata sanoilla ja esimerkillä olemaan tavaraa säästämättä, eikä kauan kestänytkään kun hetki jo oli tullut tuon suuren ehdotuksen tekemiseen. Hän tarttui Lehtimaata olkapäihin, kumartui häntä kohden ja kuiskasi korvaan lyhyesti ja päättävästi:

— Ja nyt Kalle, nyt ostan papinkirjasi!

Kalle Lehtimaa luuli, että toinen lasi leikkiä ja lasi sitä niin viisaasti, ettei tällainen tavallinen tyhmä tollo sitä kyennyt käsittämäänkään. Sen tähden hän vain irvisti ikeniään eikä virkkanut mitään vastaankaan.

— Ka, siinä on aika mies, joka ei edes hämmästykään, mielitteli Kalle Pihl.

— Tottahan tuota leikkiäkin ymmärtänee, arveli Lehtimaa, vaikkei ymmärtänyt niin mitään.

— Mutta ei piru vieköön tämä mitään leikkiä ole, kiivasteli Kalle

Pihl, jolle viina jo alkoi kohota päähän.

— Vaan et kai sinä ikipäivinä aikone nimeänikin ostaa?

— Ja miksikä en? Sinun nimesi on yhtä hyvä kuin minunkin, ja puhtaat sinulla on paperitkin. Enkö niitä sitten saattaisi ostaa?

— Mitäpä hyötyä siitä olisi? kysyi Lehtimaa, mielestään erittäin viisaasti.

— Niin no, jos et tahdo myydä nimeäsi, niin voithan kuitenkin myydä papinkirjasi. Minä kirjoitan sinulle kotipitäjästäsi uuden. Se ei maksa sinulle mitään, mutta sinä voit ansaita kymmenen markkaa. Viikon palkan ja enemmänkin! Tuumipa asiaa!

Lehtimaa alkoi kuulostaa. Koko viikon palkka ja vähän enemmänkin. Ja se tuosta paperirääsystä, joka ajalehti taskussa ja jota ei kukaan ollut häneltä kysynyt. Hänen vähän hämärissä silmissään välkähti voitonpyynnin kipinä, mutta hän ei antautunut heti paikalla:

— Mutta mitä hyötyä saattaa sinulla olla siitä, että ostat papinkirjani? intteli hän.

Kalle Pihl oli nähnyt, minkä vaikutuksen hänen tarjouksensa teki, ja sanoi välinpitämättömästi:

— Se on vain siksi, että kapteeni tahtoo papinkirjaa nyt heti ja minulta jäi kotoa lähtiessä omani ottamatta.

Nyt veti Lehtimaa suunsa viekkaaseen nauruun, niin että koko hammasrivi tuli näkyviin, ja sanoi ivallisesti, vaikka samalla vähän arasti:

— Sinulla taitaa olla niin kauniit paperit siellä kotona, ettet ilkiä lähteä niitä muualle kuljettelemaan.

— Älä puhu roskaa asioista, joista et tiedä pölkösen pölähtävää! Minun paperini ovat yhtä hyvässä reilassa kuin sinunkin, mutta minä en ehdi toimittaa niitä tänne tähän tarpeeseen ja sitten en saa sitä paikkaa, minkä kapteeni on minulle luvannut.

Se tuntui niin todenmukaiselta, että Lehtimaa vaikenä ja otti viinapullosta pitkän ryypyn. Ensin hän sitä kuitenkin tarkasteli päivää vasten ja huomautti, että kohtahan se tyhjenee, mutta vei sen sitten tottelevaisesti huulilleen, kun Kalle Pihl selitti, että tyhjetähän sen pitääkin.

— Ota yhdellä tielläsi kaksi naukkua ja olkoon kauppa päätetty, yllytteli Kalle Pihl.

Lehtimaa otti pullon huuliltaan, naurahti ja aprikoi.

— Olkoon menneeksi kahdestakymmenestä markasta!

— Älä vetäse, vanha veijari! Luuletko, etten minä voi saada papinkirjoja paljoa halvemmalla? On niitä muitakin pohjalaisia rautatien töissä!

Hän kiskaisi pullon Lehtimaan kädestä, löi korkin kiinni ja pisti pullon tasukuunsa. Lehtimaa jäi siihen seisomaan suu auki.

— Ja kun oikein mietin, niin etkö vielä liene niitä miehiä, jotka eivät kykene pitämään suutaan kiinni. Sinä näytät juuri olevan semmoinen — hyi helvetti!

Hän sylkäisi päättävästi pitkän syljen kauaksi eteensä, keräsi kampsunsa ja näytti äärettömästi ylenkatsovan toveriaan.

— So, so, älähän nyt, houkutteli Lehtimaa, — sinä erehdyt, jos luulet, että minä olen sellainen raukka kuin luulet.

— Näytä sitten, mihin kelpaat! Anna tänne papinkirjasi, niin saat kymmenen markkaa. — Kalle Pihl vei kätensä povitaskuun.

— Mutta jos joku saa sen tietää?

— Kuka piru sitä saisi tietää, jos sinä pidät suusi kiinni.

— Minä pidän, minä!

— Minä otan syyn päälleni. Sinähän voit sanoa, että olet kadottanut kirjasi, jos kireälle tulisit. Ja huomenna kirjoitetaan sinulle uusi kirja Kauhavalta.

— No, olkoon menneeksi!

— Mutta sitä ennen täytyy sinun luvata, että lähdet kapteenin työstä jo huomenna ja menet rautatielle.

— Minkätähden?

— Sen tähden vain, ettei se sovi muuten.

Lehtimaa aprikoi.

— Aatteles, että ansaitset kymmenen markkaa puhdasta rahaa!

Uusi ryyppy vaikutti lopulliseen päätökseen.

— No, olkoon menneeksi! Eihän minulla ole tässäkään talossa enää mitään tehtävää!

— Tuohon käteen! sanoi Kalle Pihl.

He löivät kättä ja siinä vaihdettiin kirkon kuvalla koristettu paperi kolmeen kolmenmarkkan seteliin ja yhteen hopeamarkkaan.

Sitten tyhjensivät he viinapullon kaupan vahvikkeeksi.

Mutta kun he vähän hoiperrellen lähenivät pihaa, sanoi Kalle Pihl:

— Ja jos nyt et pidä suutasi kiinni, niin saat västinkiä itsekin.

SEITSEMÄS LUKU

Pihaan palatessaan sattuiivat pohjalaiset aivan odottamatta yhteen talon nuoren väen kanssa, joka saunan ja illallisen jälkeen oli matkalla keinumäelle. Sinne kokoontui nuoriso lauantai-iltoina, siellä laulettiin lauluja ja heitettiin lemmen katseita kun viikon vaivat olivat ohitse ja tiedettiin, että huomenaamuna saataisiin nukkua aamiaiseen asti.

Kas niin, tuolla ovat pohjalaiset tukkimiehet, huudettiin — ne tulevat kyllä mukaan. Ja kunnan miehinä täytyi heidän nyt lähteä edustamaan maakuntaansa, kun heiltä sitä vaadittiin.

Kalle Pihl oli heti valmis, mutta heitti ensiksi tarkastavan silmäyksen toveriinsa ja aikoi kieltää häntä tulemasta mukaan, sekä omasta puolestaan että maakuntansa puolesta, jonka mainetta hän ei tahtonut saattaa huonoon huutoon varsinkaan tässä talossa.

Tuo puoleksi juopunut Lehtimaa arvasi heti toverinsa ajatukset, selitti hänen tutkivan katseensa aivan oikein, loukkautui ylpeydessään, niin että hänen kiivaat pohjalaiset verensä kuohahtivat, nosti päänsä pystyyn ja sanoi uhaten:

— Olen minä yhtä hyvä pohjalainen kuin sinäkin ja taidan kyllä suoriutua niin hyvin kuin sinäkin, jos tarvitaan.

Kalle Pihl tunsi heimolaistensa jäykän luonteen, arvasi oikein, että tästä saattaisi tulla rettelöitä, ja sanoi vain tyyneästi ja suojelevasti:

— Eihän sinulle ole kukaan mitään sanonut. Mitä sinä sitten siinä rähiset?

Lehtimaa ei viitsinyt vastata mitään, mutta tunsi itsensä samassa Kalle Pih-

lin vihamieheksi, sillä miksi tämä oli houkutellut häneltä papinkirjan ja miksi hän oli ollut niin tyhmä, että antoi petkuttaa itseään. Täällä muiden seurassa katosi se kunnioitus, jota hän kahden kesken tunsii Kalle Pihliä kohtaan, ja hän päätti olla ollenkaan välittämättä tästä tänä iltana, varsinkaan kun ei ollut mitään kosta pelättävänä, sillä seuraavana päivänä muuttaisi hän jo muille markkinoille, niin kuin sovittu oli. Sen lupauksensa aikoi hän kyllä pitää, sillä hän ei koskaan voinut olla varma siitä, ettei Kalle Pihl keksisi joitakin konnankoukkuja, joilla hän saattaisi toisen pulaan. Ja niin liittäytyi hän talon väkeen antaen Kalle Pihlin kulkea omia teitään.

Kalle Pihl, joka turhaan oli hakenut joukosta kaunista Annaa, meni tallirengin luo, jolla nähtävästi oli viinapullo, koska hän näytti niin mahtavalta, ja pyysi, ettei tämä antaisi toiselle pohjalaiselle mitään, kun tämä jo ennestäänkin oli vähän juovuksissa ja muutoin pahapäinen humalassa. Toinen otti neuvon korviinsa, kumma kyllä, sillä rengit eivät olleet vielä mitään nauttineet — muuten olisi se heitä vain yllyttänyt juottamaan vierasta ihan tiedottomaksi. Se on näet kilpailua sekin, ja voimia tarvitaan humalankin kantamiseen, joka on yhtä rasittava kuorma kuin mikä muu tahansa.

He tulivat keinulle, ilta oli tyven ja heitä istuutui keinuun niin monta kuin siihen suinkin mahtui. Tytöt kaksittain, pienestä pelosta hihitellen ja posket paahtavina, puristellen käsillään penkkejä, pojat välissä seisoen ja antaen vauhtia keinulle. Alussa oli oltu vähän jäykkiä, pojat ja tytöt erillään, mutta kun oli saatu keinu käyntiin, pääsi riemu valloilleen samassa. Oli tultu lähemmä toisiaan, tuupittiin tovereita kyynärpäillä ja polvilla, ja siinä oli tarpeeksi aihetta leikkipuheisiin. Nyt lensi keinu taivasta kohti, tytöt huusivat ja miehet nauroivat, mutta kun vauhtia hiljennettiin, aloittivat tytöt laulun, joka yhtä paljon kuuluu asiaan keiussa kuin aamen kuuluu asiaan kirkossa.

Eräs vanhemmista tytöistä, joka ei ollut saanut sijaa keiussa, koska oli tullut liian myöhään, oli vainunnut viinapullon katajistosta, ja kun hän heti arvasi, että se oli tallirengin, joka oli raivopäisin koko seudulla, antoi hän sen sisällyksen vuotaa maahan. Viime sunnuntaina oli hänellä ollut täysi työ miestä hillitessä ja hän oli mielestään sekä oikeutettu että velvollinen tekemään

tämän kepposen. Viattoman näköisenä istui hän muiden seuraan odottamaan keinuvuoroaan ja nautti hiljaisesti tekemästään kepposesta.

Vihdoin oli tullut odottajien vuoro. Kalle Pihl oli jo ottanut keinun haltuunsa ja kehotti kompasanoja ladellen toisia tulemaan mukaan.

— Odottakaa minua! kuului samassa kimeä naisen ääni huutavan loitom-paa, ja sieltä tuli Anna Mellilä, hienoksi pukeutuneena ja teeskentelevästi itsetietoisena. Hän oli tahallaan jättäytynyt muita jäljemmäksi voidakseen sitten tullessaan herättää sitä suurempaa huomiota.

Kaikki keinussa olijat kääntyivät katsomaan ja kiirehtivät häntä, mutta tyttö ei ollut pääsevinään ojan yli ja keikaili siellä aivan hurmaavasti.

Lehtimaa, jonka haihtuva humala taas keinussa oli uudistunut, juoksi kau-nista tyttöä vastaan ja tahtoi herrasväen tavoin auttaa häntä ojan yli, mutta tyttö heitti häneen vain vieraan ja kummastelevan katseen, nosti helmansa puolipolveen, harppasi yli omin voimin ja heittäen keikarinsa siihen häm-mästyneenä seisomaan sanoi teeskentelevästi muulle joukolle:

— Voi, minkä tähden ette voineet odottaa minua, niin olisi tultu tänne ka-ikki yhtäikää?

— On kai sitä muutakin tekemistä kuin odottaa tuollaisia röökinöitä, virk-koi tallirenki. Hän oli löytänyt tyhjän pullonsa pensaasta ja tahtoi nyt kostaa Anna Mellilälle. Ja oli hänellä muitakin syitä siihen, sillä hän ei voinut sulat-taa sitä ajatusta, että Anna Mellilä oli aina tehnyt pilaa hänestä, vaikka kaikki muut työt talossa häntä yksimielisesti ihailivat.

Anna Mellilä astua hipsutteli keinulle ja käyttäytyi suututtavan herrasmai-sesti, sillä hän oli päättänyt tänään osoittaa kaikille, kuinka vähän hän heistä oikeastaan välittää. Ja hän tiesi, että se sellainen toisia suututtaisi, samalla kun se sopi hänelle erittäin hyvin. Monen naapurin miehen oli hän sillä hur-mannut samalla kun hän oli karkottanut kaikki kärkkäät lähentelijät ainoas-

taan siten, että oli olevinaan hämmästynyt. Tuo teeskennelty hämmästys oli hyvä ase, sillä se ikään kuin osoitti, että hän kuului aivan toiseen seurapiiriin, jossa oli toiset hienommat tavat.

Kylän maakauppias oli hänkin heittänyt rakastuneita silmäyksiä häneen, mutta se oli vanha ukkorahjus, joka rakastui joka tyttöön. Sen tähden vastaanotti Anna Mellilä hänen ihailunsa yhtä huolimattomasti kuin kaikkien muidenkin, sitä sen enempää ajattelematta.

Keinussa seisoi Kalle Pihl eikä ollut häntä huomaavinaanakaan. Anna Mellilä kiipesi istuimelle muiden tyttöjen viereen. Kun hän oli saanut helmansa järjestykseen, komensi hän:

— Kas niin — nyt saatte alkaa!

Mutta kukaan miehistä ei hievauttanutkaan keinua.

— Ketäs te vielä odotatte? kysyi Anna Mellilä.

Nyt alkoi eräs rengeistä hiljalleen antaa vauhtia keinulle siinä toivossa, että ylpeä tyttö huomaisi, ettei se suinkaan tapahtunut hänen käskystään. Mutta se toivo petti, sillä Anna virkkoi:

— No, johan viimeinkin tottelitte!

— Tänänpä on Anna oikein olevinaan, sanoi yksi rengeistä ja sysäsi keinua ylemmä. — Siinä olisi puhetoveria pohjalaisella! Onko teillä tuollaisia tyttöjä siellä pohjoisessa päin?

— Usein se on nähty, että ylpeys käy lankeemuksen edellä, virkkoi Kalle Pihl.

Anna Mellilä ei ollut kuulevinaanakaan, hyräili vain itsekseen ja huudahti, kun keinu oli täydessä vauhdissaan:

— Laulakaapas nyt jotain pojat, kun keinu käy!

— Ei kukko käskien laula! vastasi renki.

Anna Mellilä oli tottunut tällaiseen kohteluun eikä ollut milläänkään. Hän tiesi kyllä, että hän saisi heidät mihin tahtoisi. Ja hän odotti, kunnes tervehdyspuheet olivat ohitse. Kun sitten keinun vauhti alkoi hiljetä, nojautui hän taapäin, katsoi Kalle Pihliä kasvoihin ja sanoi niin kuin ei olisi häntä ennen huomannutkaan:

— Ka, täällähän se on pohjalainenkin! Iltaa! Täällä Hämeessä on tapana, että ihmiset tervehtivät tuttaviaan, mutta Pohjanmaalla on kai toiset tavat?

— Yhdet ne on tavat siellä kuin täälläkin — vastasi pohjalainen — mutta se on kai siinä, kuinka ensi kerran tavatessa otetaan vieras vastaan.

— Otetaanko sitten Pohjanmaalla vieraat huonosti vastaan? Anna Mellilä loisti viattomuudesta.

— Ei — mutta niin tehdään Hämeessä.

— Sehän on ihan mahdotonta, jos vain vieras on oikea vieras.

— Näytään oltavan huonomuistisiakin Hämeessä?

— Vai niin? Ja minä muistan kuitenkin, että olemme kerran tavanneet toisemme, vaikka siitä on jo monta päivää ja vaikkemme ole sitten nähneet toinen toistamme.

Sillä työllä oli kieli kantimessa. Pohjalainen mietti ennen kuin vastasi, sillä kaikki keinussa olijat istuivat ja kuuntelivat heitä ja muutkin herkesivät haastelemasta. Hän heitti nopean katseen vastustajaansa, joka istui siinä valkea huivi niskaan sysättyinä, posket keinun vauhdista hehkuvina ja silmät

kimmeltäen rohkeasti ja odotti, että saisi tähdätä uuden pistoksen pitkään vastustajaansa. Suun ja silmien ympärillä oli ivan hymyä, jonka takaa näkyi itsepäisyyttä ja loukattua ylpeyttä, joka oli valmis käymään kimppuun ja hurjasti puolustautumaan. Pohjalainen epäili antautua otteluun, sillä ehkä hän joutuisi tässä tappiolle. Oli parasta pysyä erillään tuosta tytöstä. Ja ensi keran elämässään hän tunsu hiukan kunnioitusta naisihmistä kohtaan.

Muut seurasivat levottomasti hänen pitkää vaitioloaan. Pohjalaisen varmuus oli herättänyt heissä sen toivon, että ehkä hän nyt olisi se mies, joka ei antaisi Annan hypätä nenälleen. Kuului murinaa:

— Pidä puoliasi, pohjalainen!

— Annatko akkaväen tukkia suusi!

Mutta pohjalainen vältti yhä vieläkin sanasotaan antautumasta.

Silloin katsahti Anna Mellilä häneen ylenkatseellisesti ja kysyi ympärillä seisovilta:

— Olihan täällä toinenkin pohjalainen? Ehkä hän tietää paremmin, mitenkä tulee käyttäytyä naisväkeä kohtaan sen, joka itse maailmaa kiertelee. Tämä pohjalainen taitaa ollakin kotoisin metsien sydäimestä!

— Onpa tietenkkin toinen! huusi Lehtimaa iloissaan. — Onpa täällä toinenkin pohjalainen, joka voi tuommoisille puoliaan pitää!

Samassa hyppäsi hän keinuun, asettui Kalle Pihlin viereen ja oli valmis mihin otteluun tahansa. Mutta Kalle Pihl laskeutui hitaasti maahan ja sanoi jäykästi ja olantakaisesti:

— Joka tahtoo antautua naisten narriksi, se ruvetkoon heidän kanssaan suutaan pieksämään. Mies, joka arvonsa tuntee, väistyy viisaasti.

Lehtimaa nauraa hihitteli, mutta yleisö näytti olevan Kalle Pihlin puolella, ja Anna Mellilä puri huuleensa suutuksissaan siitä, ettei ollut saanut tuota miestä hämmentymään. Kalle Pihl kopisti raudoitettua kantapäätään vasten porot piipustaan, puhdisti sen huolellisesti ja sytytti sen sitten tyytyväisenä omaan käytökseensä.

Anna Mellilä oli niin kaunis ja itserakas, ettei olisi voinut tyytyä näin puolinaiseen voittoon. Hän nyykäytti kehottavasti päätään Lehtimaalle, joka hyvästä mielestä hohtaen pani keinunsa liikkeelle, ja kun se oli oikein päässyt vauhtiinsa, niin hän kehotti Lehtimaata istumaan viereensä, sillä keinussa oli nyt hyvää tilaa, ja soi hänelle kaiken sen ystävällisyyden, joka alkuaan oli aiottu Kalle Pihlille.

Lehtimaan pää joutui aivan pyörälle, ja se humala tuntui paljoa hauskemalta kuin viinahumala äsken, ja hän aavisti hämärästi, että kaikki kadehtivat häntä, eniten kaikista Kalle Pihl. Olikin se vähän merkillistä, mitenkä tuo kaunis tyttö joka äsken ei ollut häntä näkevinäänkään, nyt tyytyi häneen. Lehtimaan itseluottamus nousi tästä vielä enemmän kuin viinan vaikutuksesta. Hän ei herennyt keinuttelemasta, ennen kuin Anna Mellilä nojasi posken käteensä ja vakuutti, että hän tulisi sairaaksi, jos ei Lehtimaa päästäisi häntä maahan jälleen. Silloin hän seisotti keinun kiirehtien pyyntöä noudattamaan, ja helpotuksesta huoaten astui Anna Mellilä alas keinusta kiitosta sanomatta.

Mutta Lehtimaa oli yhtä hyvällä tuulella ja päätti panna keinun menemään ympäri näyttääkseen muille, kuinka taitava ja notkea hän on. Sen urotyönsä oli hän oppinut jo pikkupoikana ollessaan. Ensin kiipesi hän keinun pylväitä myöten ylös ja katsoi, että tapit olivat varmasti paikoillaan. Sitten hän tuli alas taas ja alkoi keinua yhä hurjemmin, kunnes hän yhteen menoon teki viisitoista kierrosta. Anna Mellilä taputti teeskennellen käsiään niin kuin herrain on tapana, toiset tytöt kauhistuivat, mutta miehistä se oli vain leikin tekoa.

Kun Lehtimaa kuumana ja ylpeänä tuli maahan, katseli Anna Mellilä ympärilleen ja kysyi, uskaltaisiko kukaan muu tehdä samalla tavalla. Tal-

lirenki oli heti valmis ja pyöräytti ympäri kuusitoista kertaa. Siitä syntyi täydellinen kilpailu, ja Anna oli ihastunut. Hän jakoi palkintoja hymyilyjen ja leikkipuheidен muodossa ja iloitsi siitä että oli saanut vanhan vihamiehensä tallirengin esittämään tuollaisia voiman näytteitä. Muut tytöt tulivat vähitellen yhtä huvitetuiksi kuin Annakin, kun miehet yksi toisensa perästä alkoivat tehdä temppujaan heidän edessään.

Lopuksi ei ollut muita jäljellä kuin kylän suutari, joka sattumalta oli Herrasaaren työssä, ja Kalle Pihl, jotka eivät vielä olleet taitoaan näyttäneet. Anna Mellilä hymähti pilkallisesti ja sanoi ääneensä toisille tytöille:

— Nyt nähdään, mihinkä suutarit kelpaa!

Siitä syntyi yleinen hihitys. Kilpailu oli kiinnittänyt kaikkien huomion puoleensa ja oli jo unohdettu katkeruus meijerikköä kohtaan. Oikeastaanhan nämä hovit olivatkin hänen ansionsa, ja vaikka hän olikin kiusallisen ylpeä, annettiin se anteeksi, kun se ei omaan itseensä sattunut. Ja pitihän sitä sitten nauraa sen sukkeluuksille, jotka aina purivat siihen, johonka sattuivat.

— No, suutari, tule nyt mukaan, niin näytetään tytöille, mihin mekin kelvataan, sanoi Kalle Pihl.

Suutari olisi peräytynyt, sillä oli niin pitkä aika kun hän oli keinussa pyörinyt, mutta kun Kalle Pihl vakuutti, että hän saisi istua ja että he herkeäisivät heti paikalla, kun suutaria alkaisi pyörryttää, niin tämä kiipesi keinuun, tarttui käsipuuhun kiinni ja löi leikiksi. Mutta Kalle Pihl pani keinun käymään, antoi sille vauhtia yhä enemmän ja enemmän, ja kun ei suutari huutanut, antoi hän sen mennä ympäri kerran, kaksi, kolme...

Jännitys oli kohonnut korkeimmilleen. Sitä ei voinut kukaan kieltää, etteikö Kalle Pihl olisi käyttäytynyt jalomielisesti suostuessaan pelastamaan suutarin tyttöjen pilkalta samalla kun hän pelasti siltä itsensä. Kaikki olivat hänen puolellaan. Suutari oli käsin ja jaloin käpristäytynyt tangon juureen kiinni, jota vastoin tuo pitkä, vikkellä ja reipas pohjalainen piteli kiinni ainoastaan

toisella kädellään, kun keinu huimaavaa vauhtia teki jo kahdettatoista kierrosta. Ei kuulunut vielä huutoa suutarin suusta. Oli se kunnan suutari tuo! Kun keinu teki neljätkolmatta kierrosta, kuului vähäistä valitusta tuon ihmiskäärön sisästä. Hattu oli lentänyt maahan, mutta ei kukaan huomannut, että hän oli naurettava, kun hän oli noin urhoollinen.

— Pelkäätkö putoavasi? huusi Kalle Pihl.

Hampaitaan kiristellen vastasi suutari, ettei hän pelkää.

— Mennään sitten vielä kaksikymmentä kertaa ympäri, niin nähdään, vieläkö tytöt meille nauravat.

— Mennään vain!

Mutta nyt muutti Kalle Pihl suuntaa. Sen sijaan, että hän tähän saakka oli keinuttanut suutaria selkä edellä, käänsi hän keinun menemään toista tietä, niin että hän itse kulki taapäin, jotenka näytti siltä kuin suutari olisi antanut vauhtia keinulle. Sitä temppea ei ollut kukaan tehnyt tätä ennen, ja se synnytti myrskyistä suosiota. Anna Melliläkin taputti käsiään — sen ennätti Kalle Pihl nähdä pyöriessään.

— Nyt on sinun vuorosi pyörittää minua ympäri, huusi hän suutarille, johon tämä vastasi vain ulisemalla.

Luettiin kolmekymmentä, luettiin neljäkymmentä. Mutta yhä vielä hurisi keinu ympäri kuin myllyn siipi.

— Eikö pyörryt?

— Jo pyörryttää, sähisi suutari. — Eikö riitä jo?

Viidennelläkymmenennellä kierroksella seisahtui keinu pystyyn ja horjui vähän sinne tänne ennen kuin putosi alas. Kun se vielä oli täydessä käynnis-

sään, pudottautui Kalle Pihl siitä alas ja tuli suoraan jaloilleen vähän matkaa keinusta, jota vastoin suutari yksinään heiluskeli pitkän aikaa sinne tänne ennen kuin keinu kokonaan seisahtui.

— Kelvataanko nyt? kysyi suutari ylpeästi. Me olemme tehneet kaksi vertaa niin monta kierrosta kuin kukaan muu.

Oli tullut puolipimeä. Kotimatalla joutui Kalle Pihl kuin sattumalta kävelemään Anna Mellilän kanssa pikkulehdon läpi.

— Eikös oltaisi ystäviä? ehdotti Anna Mellilä.

— Onkos sitten oltu vihamiehiä, kun ei ole toisiamme tunnettukaan.

— Ei, vaan oltaisi saatettu tulla, ja sitä ei meidän pitäisi.

— Kuinka tahdot — hyvähän on, että elää sovussa sen talon väen kanssa, johon kenties tulee iäkseen jäämään.

— Mitä tarkoitat?

— Tarkoitan vain torppaa, jonka kapteeni on luvannut minulle.

— Mitä torppaa?

— Suurta uudistorppaa, josta vielä kerran maailmassa voisi tulla ulkokartano. Se on hyvä olemassa näinä kovina aikoina.

Anna Mellilälle selvisi jotakin. Hän ei uskaltanut edes katsoa pohjalaista silmiin, vaan kulki äänettömänä hänen sivullaan. Kun äänettömyys oli kyllin kauan kestänyt, sanoi pohjalainen:

— Puhui se kapteeni vähän muustakin.

— Mitäs sitten?

— Hm — ettei sellainen torppa voi tulla toimeen emännättä...

— Kaikistapa se kapteeni puheleekin!

— Niinhän se, mutta sinulle se ei tietysti puhu mitään semmoista.

Anna Mellilä katsahti pohjalaista kasvoihin ja hymyili. Oliko se tyhmyyttä, vai oliko tuo mies yhtä viisas kuin hän itsekkin.

KAHDEKSAS LUKU

Oltiin elokuussa, jolloin yöt alkavat pidetä ja kuu paistaa. Varatuomari von Blume ei koskaan valittanut huonoja vuodontulon toiveita, mutta oli aina levoton ja varuillaan uhkaavaa onnettomuutta ajatellessaan. Hänen vanha ap-pivaarinsa kutsui häntä leikillään pahan ilman linnuksi, ja rouva von Blume kehotti häntä luottamaan viisaaseen sallimukseen, joka kyllä kaikki parhain päin kääntäisi. Varatuomari von Blume kulki sen jälkeen äänetönnä ympäri, kädet selän takana, ja haki yksinäisyyttä. Hän oli niin harvasanainen rouvalleenkin, että tämä kerran valitti siitä isälleen, ja silloin pani ukkovanhus vävypoikansa tiukalle.

Onko tuo vanhan suomalaisen arvoista tuolla tavalla surra onnettomuutta, joka ei vielä ole edes tullutkaan? Pää pystyyn ja rohkeutta rintaan! Hiljainen varatuomari käveli tavallisesti pää kumarassa eikä koskaan puhunut muille toiveistaan. Nyt oli hän jo hyvänä taloudenhoitajana ostanut suuret määrät siemenjyviä ja muutenkin hyvin varustautunut vastaanottamaan nälkävuotta, ja sen tähden harmitti häntä, että hänen tarkkanäköisyydelleen annettiin niin vähän arvoa. Hän nosti kyllä päänsä pystyyn, mutta selkä taipui sen sijaan taapäin, ja hän sanoi appiukolle sellaisia totuuden sanoja taloudesta ja perhehuolista, että ukko taputti häntä olkapäälle ja myönsi, että hän oli oikeassa.

Jo eilen illalla oli lämpömittari näyttänyt vain neljä astetta lämmintä ja usva oli noussut kylmänä ja valkoisena vesistä ja soista. Heinä oli jo aikoja sitten

tehty, ja vaikkei heinän sato ollutkaan hyvä, niin kuitenkin kohtalainen. Mutta muuten näytti siltä kuin ei kesä olisi jaksanut kypsyttää viljaa.

Kylmästä ja lumisesta kevättalvesta oli kyllä jäänyt vettä tarpeeksi niitymaille, mutta pellot, jotka olivat ylempänä ja joilla kasvillisuus alkoi myöhemmin, oli kaunis ja paisteinen kesä polttanut pahanpäiväiseksi. Ruis oli niin harvaa, että olkikorret toisiaan huutelivat ja kevätkylvöt kuihtuivat. Mutta pahinta kaikesta oli, että tämä harva ruis ja kuihtuva kevätvilja vielä kaksi viikkoa heinäsadon jälkeen oli niin kypsytöntä, ettei ollut ajattelemistakaan leikkuun aloittamisesta.

Ja nyt tulivat pitkät ja pimeät elokuun yöt aamukylmineen ja sumuineen. Rukiin olki oli vielä vihanta, ja laiha tähkä tarvitsi vielä juoksevia nesteitä joutuakseen; mutta kuta aikaisemmin aurinko meni maille, sitä hitaammin ne tuleentuivat. Ohra ja kaura kasvoi takkuisena, vaaleana ja ytimettömänä, ja tähkät olivat niin laihoja, että oli melkein sama, joutuivatko ne vai ei. Tuskin näytti kannattavan niitä varten panna riittää lämpiämään.

Kun semmoiselta näytti monen herrastalon pelloilla — joitakuuta harvoja lukuunottamatta — niin miltä sitten talonpoikain ja torpparien, joilla ei ollut herrain hyvää siemenviljaa eikä heidän keinotekoisia lannoitusaineitaan!

Hätä ja hallavuosi — hallavuosi ja hätä — siinä olivat tulevan vuoden toiveet! Pitäjän makasiineissa ei ollut suuria säästöjä edellisiltä vuosilta, sillä kunnallishoito oli vielä kapalossaan, vaikka kaikkialla maassa luettiin kiplianhistoriaa Joosepin unesta ja seitsemästä lihavasta ja seitsemästä laihasta naudasta ja vaikka tiedettiin, kuinka hyvin hänelle sittemmin kävi Faaraon tykönä.

Eräänä aamuna, kun aurinko paahtoi kuumemmin kuin koskaan ennen ja kultaili peltojen kurjuutta, kun taivas oli helakan sininen mutta varjossa jo tuntui syyskylmä, tuli varatuomarille hänen alituinen tasainen levottomuutensa liian vaikeaksi kantaa. Kotkaisissa oli vieraana nuori insinööri, joka oli jättänyt rautatien tutkiakseen yksityisen yhtiön palveluksessa erästä kalk-

kisuonta, joka kulki vähän matkaa Kotkaisista, osaksi tämän ja Herrasaaren tiluksilla. Saadakseen hiukan selville varatuomarin vaatimuksia, jos kalkkisuoni tulisi lunastettavaksi, oli insinööri Halldén käynyt häntä tervehtimässä ja tullut esitellyksi perheelle.

Nyt ehdotteli varatuomari päivälliskahvia juodessa, että he ottaisivat ruokaa mukaansa ja lähtisivät kaikki kravustamaan Uramon virralle, josta ei ollut pitkä matka kalkkisuonellekaan, joten siis voitaisiin yhdistää hupi hyötyyn. Puolen tunnin kuluttua oltiin jo valmiit lähtemään, ja insinöörillä oli mukanaan mies, joka sai kantaa haavit ja syötit. Se oli muuan entinen rautatietyömiehen, jonka insinööri pientä palkanlisää vastaan oli saanut palvelijakseen, sillä mies oli pohjalainen niin kuin insinöörikin ja sitä paitsi nöyrä ja iloluntoinen. Hän kutsui miestä Lehtimaaksi; tämä otti kaikki kampsut leveälle olalleen ja sai siihen vielä sopimaan puolet päivälliskuormastostakin.

Kun seurue kahdessa litteäpohjaisessa veneessä oli tunnin verran soutanut liejurantaista jokea ylöspäin, tulivat rannat kivisemmiksi, koivut kuvastelivat törmän yli veteen, virta kiihtyi, ja keskellä kuumaa päivää alkoi kuulua veden virvoittava lorina edestäpäin. Se oli Uramon virta, jossa tuo muuten niin suopea joki oli ottanut kuohuakseen vähän, mutta niin vaarattomasti ja ystävällisesti, että voimakas mies helposti jaksoi soutaa sitä ylös.

Seurue nousi maihin, naiset ja pikkulapset jäivät koivujen alle päivällistä valmistelemaan sillä aikaa kun insinööri ja varatuomari pistäysivät kalkkisuonta tarkastamaan. Lehtimaa lähetettiin läheiseen torppaan hakemaan maitoa, sillä mukana tuotu oli kuumuudesta myrtynyt.

Hän asteli uuden aidan vartta, jonka toisella puolella ruis kasvoi tavattoman kauniina ruispellolla, mistä eivät entiset sadot olleet mehua vetäneet. Lehtimaa kummasteli, että tällainen uudispaikka näytti näin varakkaalta tässä yleisessä puutteessa ja köyhyudessa. Vastapiiluttu tupa välkkyi auringossa, ikkunain edessä riippuivat valkeat uutimet ja ikkunalla oli kukkasia. Ulko- huoneet olivat yhtä uudet ja yhtä hyvin rakennetut kuin pirttikin, perunamaa oli tuuheaa ja mustanvihreää, ja saunasta nousi höyryä keskellä päivää, sillä

siellä oli emännällä nähtävästi pesu, koska joukko valkeita vaatteita oli pantu aidalle ja nurmikolle kuivamaan. Haasta kuului lehmän kelloja, ja hyvä tummanruskea hevonen seiso ja riiputteli päätään aholla, liika laiskana syödäkseen tässä kuumuudessa. Näytti olevan varakasta väkeä, joka oli tässä talon itselleen raatanut, ja Lehtimaa oli varma siitä, että saisi asiansa toimitetuksi.

Hän meni raollaan olevan tuvan oven ohitse suoraan saunaan, jossa hän arvasi emännän olevan, sillä sieltä kuului pitkän matkan päähän vaatteiden huuhtomista ja saippuan vaahdon hyrskettä. Hän pisti päänsä ulkoporstuan ovesta sisään ja näki kauniin naisen, kädet saippuassa kyynärpäihin saakka. Tuo kaunis nainen oli Anna Mellilä.

— Ei, vaan katsohan, pohjalainen! huudahti hän.

— Vai Anna Melliläkö se on emäntänä tässä talossa? kysyi pohjalainen.

— Sehän se on.

— Enpä olisi osannut sitä aavistaa? Mutta ei kai se ole kauan tässä ollut?

— Ei ole kuin pari viikkoa.

— Ja kukas on isäntä?

— Kah, eikös hän sitä tiedä? Ei kukaan muu kuin se entinen toverinne, pohjalainen.

— Kalle Pihlkö! Älkää nyt valehdelko? Olisiko se roisto — se maankulkija tahdoin sanoa — saanut tämän paikan — —? Lehtimaa seiso suu auki eikä saanut hämmästykseltään sen enempää kysytyksi.

— Niin on. Uudispaikan sai hän vaimonsa perintönä, ja se perintö riittää, vai mitä?

— Riittääpä riittää, vakuutti Lehtimaa aivan hämillään. Ja koko joukko ajatuksia karkasi hänen päähänsä, joka ei ollut tottunut tällaisiin satumaisiin seikkoihin jokapäiväisessä elämässä. Salamana leimahti hänen mielessään, että Kalle Pihl oli saavuttanut onnensa ainoastaan sen väärän papinkirjan avulla, ja että hänen itsensä hän tässä olisi oltava se, joka omisti uudispaikan ja Anna Mellilän. Hän unohti kokonaan asiansa ja jäi omissa ajatuksissaan istumaan saunan kynnykselle.

— Eikös hänelle itselleen ole mitään uutta tapahtunut? kysyi Anna Mellilä.

— Ei mitään erikoista. Mitäpä sitä sellaiselle maankulkijalle kuin minulle? lisäsi hän surumielisesti.

— Olettehan te pohjalaiset miehiä puolestanne. Katsokaa vain Kalle Pihliä! Oliko hänelläkään paljon muuta kuin hevoskoni ja oma kuntonsa, ja nyt istuu hän torpparina tällä uudispaikalla, josta kerran voi tulla erikoinen maapalsta.

— Ei ole kaikilla samaa suosiota naisväen tykönä...

Yhtäkkiä tuntui Lehtimaasta kuin häntä olisi kohdannut suuri vääryys, ja hän jatkoi varomattomasti:

— ... vaikka ehkä on niitäkin, joilla olisi parempi oikeus sekä taloon että talon emäntään.

— Mitä hän sanoo? kysyi Anna uteliaasti ja innokkaasti ja jätti pesunsa.

— Sanon vain, ettei taida paperit ollakaan niin hyvässä reilassa kuin näillä seuduin luullaan.

— Ohoh! sanoi Anna rohkeasti ja pani kädet puuskaan.

— Niin, niin, sanoi Lehtimaa vähän pelästyen — enhän minä sano mitään

varmaa, minä vain sanon, ettei meillä maankulkijoilla aina ole niin puhtaita papereita.

— Älä nyt, pohjalainen! Onko sinun tapasi tuolla tavalla kulkea talosta taloon ja puhua pahaa isännästä hänen poissa ollessaan?

Jos Lehtimaalla nyt olisi ollut papinkirja, jonka Kalle Pihl oli luvannut hänelle toimittaa, niin hän olisi paiskannut sen pöytään ja todistanut, kenen Uramon torppa oikeastaan olisi oleva, mutta nyt ei hänellä itsellään ollut mitään kirjoja, ja voimatonna painui hän takaisin kynnykselle. Hänen sisässään alkoi herätä merkillisen kylmä ja pistelevä kateus Kalle Pihliä kohtaan, joka niin viekkaasti oli houkutelut häneltä hänen papinkirjansa hankkimatta uutta sijaan, mutta samalla hän tunsu melkein viehkeitä tunteita Annaa kohtaan, vaikka tämä ennen oli häntä niin ylpeästi kohdellut ja vaikka hän nytkin puhutteli niin kuin kerjäläistä häntä, jonka nimellä Kalle Pihl oli saanut sekä torpan että vaimonsa.

Lehtimaan oikeusfilosofia oli yksinkertaista lajia — se oli lapsellisuuden, tietämättömyyden ja kateuden filosofiaa. Mutta kuitenkin oli asia hänestä niin tärkeä, ettei hän uskaltanut keneltäkään neuvoa kysymättä siitä pitemmästi puhella. Kirjattomana miehenä ei hän saisi muuta oikeutta kuin että hänet pistettäisiin kiinni irtolaisuudesta ja lähetettäisiin kotipitäjään. Parasta olisi olla vaiti ja odottaa, kunnes insinöörin tai jonkun muun kautta saisi uudet kirjat itselleen. Jo huomenna pyytäisi hän insinööriä kirjoittamaan — ja sitten tulisi varmaankin Uramon asukkaille kiire häntä paremmin kohtelemaan, ja kuka tietää, eikö kaunis Anna lopulta saisi kietoa pulleata käsivarttaan hänen kaulansa ympärille.

Runollisissa mietteissään omasta oikeudestaan ei hän ollenkaan muistanut tuota lauantai-ilttaa Herrasaaren hovissa ja kirjankauppaa siellä, joka kyllä oli laitton mutta josta rangaistus tietysti tulisi kohtaamaan Kalle Pihliä, joka oli häntä tuohon kauppaan houkutelut. Hänestä oli oikeutetun koston hetki niin lähellä, että hän jo piti Uramon torppaa omanaan ja ainoastaan silloin vähän epäili, kun tuli ajatelleeksi Anna Mellilää. Tokkohan tuo niin vain suostuisi

tunnustamaan häntä miehekseen, niin kuin laki kyllä vaati?

Tuo vain se nyt häntä enää arvelutti. Sillaikaa oli Anna mennyt maitoa hakemaan, jonka Lehtimaa vihdoinkin oli sanonut asiakseen, kun Anna oli tullut kärsimättömäksi hänen vaitiolostaan ja jotenkin tylysti kysynyt, mitä hänellä oikeastaan oli täällä tekemistä.

Lehtimaa seurasi Annaa katseillaan, kun tämä käveli polkua myöten pihaan, ja yhtäkkiä olisi hänen tehnyt mieli uskoa tälle kaikki, antautua armoille ja heittää koko asia hänen huostaansa, sillä Anna kyllä tämän sotkun selvittäisi ja rupeaisi Lehtimaan puolelle, jolla oli oikeuskin puolellaan. Nainen, jonka seikkailija noin oli pettänyt, pitäisi tietysti rikoksen paljastajaa pelastajanaan.

Lehtimaa nousi ylös ja meni miettiväisen näköisenä hänen jäljessään maitoahuoneen ovelle. Tunnustus nousi yhä ylemmäksi huulia kohden kuta liikemmäksi hän tuli, ja hän osaksi pelkäsi omia ajatuksiaan, osaksi pehmeni Annan läheisyydestä, varmana siitä, että se itkien kävisi häntä kaulaan ja kiittäisi häntä vapauttamisestaan.

Kun hän istuutui kynnykselle, käännähti Anna kiivaasti ja säpsähti. Pohjalaisen käytös oli hänen mielestään kummallista, ja hänen epäselvistä sanoistaan olisi voinut päätätä, että hän oli mielipuoli. Eikä Anna ketään niin pelännyt kuin hulluja.

Hän lähenei varovasti ovea maitoastioineen ja valmistautui hätätilassa omin voimineen tunkemaan ulos. Kääntääkseen hänen huomionsa toisaalle Anna kysäisi:

— Missäs sitä nyt tätä nykyä ollaan työssä?

— Kuljen insinöörin kanssa, joka tutkii vuoria näillä seuduilla, ja tänään on meillä Kotkaisten herrasväet mukana, vastasi Lehtimaa hiljaisesti, ilois-
saan siitä, että hänen tunnustuksensa sai vielä vähän lykkäytyä.

— Ne ovat tulleet tuonne joelle kravustamaan, ja niille minä olen maitoa noutamassa.

Anna katseli häntä tutkivin silmin. Ei se tainnut hullukaan olla, koska oli insinöörin työssä ja kulki Kotkaisten herrasväen mukana. Juuri kun Anna ojensi hänelle maitokannun, nousi pohjalainen kiivaasti seisolle ja katsoi pihan yli. Sieltä tuli kapteeni Thoreld metsästyspuvussa pyssyineen ja torvineen. Kalle Pihl kulki muutamia askelia jäljempänä, ja hänen takanaan tuli toinen mies koiria taluttaen ja kahta ammuttua jänistä kantaen. Kun Kalle Pihl näki vieraan miehen ovella, vei hän kätensä silmilleen ja varjosti auringonpaisteelta. Samassa hän sitten kalpeni, mutta kapteeni, joka ei ollut mitään huomannut, huusi leikillisesti:

— Kattos vaan, Pihl, sinun vaimollasi olla jo miestuttuja, kun itse olet pois.

Kalle Pihl meni vähän häpeissään maituhuoneelle, samalla kun hänen vaimonsa iloissaan hänen takaisintulostaan huusi hänelle:

— Tääll' on se toinen pohjalainen, joka oli siellä Herrasaaren keinulla silloin kun sinäkin!

Kalle Pihl nyökäytti Lehtimaalle päätään niin kuin olisi tavannut hänet vasta ensi kertaa ja meni kättä lyömättä hänen ohitsensa näyttääkseen kapteenille tietä tupaan. Mutta kun Anna kertoi, että Kotkaisten herrasväki sekä insinööri olivat joella kravustamassa, tuli kapteenille kiire. Hän heitti molemmat jäniksensä Annalle ja käski valmistaa ne heti niin hyvin kuin suinkin osasi ja oli Herrasaassa oppinut. Sitten täytyi pohjalaisen tulla opastamaan häntä herrasväen luo, ja hän meni kysymään heiltä, eikö saisi lisätä heidän päivälustään yhdellä miehellä ja kahdella jäniksellä.

Pieni seurue oli asettunut koivikkoon virran rannalle, jonka vesi vuoti soristen ohi; tuuli heilutteli hiljaa lehtiä ja rantaruohoja — kokonainen konsertti epämääräisiä luonnon ääniä, joita oli mahdoton toisistaan erottaa, jotka sulivat yhdeksi ainoaksi pianissimoksi, seesteiseksi ja valoisaksi, ja joissa oli

kesäistä rauhaa, peipon laulua ja sinertävää taivasta.

Rouva von Blume irtautui hetkeksi päivällispuuhistaan, ja hänen mielensä ihastui ympäristön suloudesta. Kesä ponnisti viimeiset voimansa hurmataksseen. Tuoksut, äänet ja värit loihdivat hänen eteensä muistoja nuoruudesta, onnesta ja elämän yltäkylläisyydestä. Hän jäi siihen seisomaan unelmiinsa silmät auki ja katse epämääräisesti tähdättynä johonkin puuhun tuolla näköpiirin laidassa, mutta sielu kuunteli noita puoleksi unohdettuja äärettömän suloisia säveliä, joita elämä silloin tällöin, monien vuosien kuluttua, yhtäkkiä eloon herättää. Ajatuksissaan painoi hän haaveksivan katseensa maahan, huokasi ja meni merkillinen kiitollisuuden ja surumielisyyden, hellyyden ja onnen tunne rinnassaan takaisin askareihinsa.

Neiti Louise oli hänkin erään rantakiven kupeella vaipunut valkean päivänvarjonsa alla haaveiluihinsa. Kuumuus uuvutti häntä hiukan, ja hän oli olevinaan nukkuva prinsessa loihditun metsän keskellä. Ritarilla, jota hän odotti, oli jokapäiväiset, pohjalaisen insinöörin kasvot; se näkyikin jo tulevan tuolta pensaikosta ja sillä oli aseenkantajanaan hänen isänsä näköinen mies. Samassa kuului myöskin tarinan torvi puhaltavan, ja hän heräsi horroksistaan kuulakseen metsätorven äänen kaikuvan takaisin tuolta todellisesta havumetsän rinteestä.

Hän haki unisilla silmillään ritaria, joka oli torveen puhaltanut, mutta sillä ei ollutkaan nuoren insinöörin piirteitä, vaan metsästyspukuun pukeutuneen kapteenin, ja vaikka ritari kyllä kohteliaasti kumarsi, ei se kuitenkaan painanut suudelmaa unisen prinsessan huulille. Sen sijaan pyysi se vain saada tarjota saaliinsa päivälliseksi ja saada siitä itsekkin osansa.

Hetken kuluttua tulivat varatuomari ja insinöörikin löytöretkiltään. Insinööri tuli hyvin iloiseksi saadessaan näin odottamatta tavata kalkkisuonen toisen omistajan. Mutta kapteeni Thoreld katseli vähän vastenmielisesti tuota reipasta nuorta miestä, joka hänelle esiteltiin.

YHDEKSÄS LUKU

Kravustamista harrastettiin sekä pohjaan upotetuilla haaveilla, jolloin siihen ei tarvittu minkäänlaista taitoa, että myöskin kepeillä, joiden alapäihin sidottiin syötit ja sitten yhtäkkiä varovasti ja nopeasti vedettiin ne vasemmalta kädellä ylös, samalla kun oikeassa kädessä olevaan haaviin otettiin kaikki ne kravut, jotka riippuivat syötissä kiinni. Se oli jo urheilua, johon tarvittiin vähän taitoakin.

Neiti Louise osasi taitavasti käyttää käsihaavia. Hän voi vetää kerralla ylös kuusi tai kahdeksankin potkivaa kuoriaista, jota vastoin insinööri Halldén, joka ei ollut voinut harjaantua kravustamiseen Pohjanmaalla, missä kravut eivät viihdy, pelotti pois joka pyrstön keppejä kokiessaan.

Neiti Louise nauroi niin, että rannat kaikuivat, ja neuvoi häntä pyydystelemään pohjahaaveilla, joilla hän onnistui paremmin.

Kapteeni Thoreld oli aikonut päivällisen jälkeen palata kotiinsa, mutta nyt pidätti häntä tässä seurassa epämääräinen halu koetella itseään ja seurata loitompaa nuorison hommia. Joka kerta kun neiti Louisen nauru helähti äänekäästi ja iloisesti, pisti se hänen sydämeensä; tuota naurua ei hän itse ollut koskaan saanut houkutelukseksi esille! Oliko hän todellakin jo niin vanha vai oliko se hänen tasa-arvoisuutensa vanhempien kanssa, joka sitoi tytön teeskentelemätöntä iloisuutta? Hän koetti useampia kertoja lähetä häntä niin kuin olisi ollut yhdenikäinen, mutta kun hänen jo oli onnistunut saada syntymään jonkinlaiset luonnolliset välit niin kuin yhdenikäisten kesken, tuli niitä häiritsemään insinööri vapaalla ylimielisyydellään ja heitti kuin kylmää vettä kapteenin niskaan.

Insinööri oli kömpelö, vähän ujo ja näkyi käytöksellään tunnustavan, ettei hän kelvannut seuraelämään, mutta oli samalla luonnonraikas ja riippumaton. Ja kapteeni ymmärsi, että insinööri paljoka paremmin kuin hän sopi tähän ympäristöön. Jos täällä olisi ollut joku kaunotar pääkaupungista, olisi kapteenin ryhti ja esiintymistapa vienyt toisesta voiton, mutta maalaisviattomuuden valossa vaikutti hänen hieno käytöksensä kylmäävästi.

Hän siis tyytyi kohtaloonsa ja vetäytyi vanhempien seuraan säilyttääkseen arvonsa nuorten silmissä. Mutta hän puhui niin surumielisesti rouva von Blumen kanssa, että tämä todellakin alkoi epäillä jotain olevan olemassa kapteenin ja hänen vanhemman tyttärensä välillä.

Ylioppilaskokelas August hymyili pilkallisesti, kun hän tarkasteli kapteenia, sillä hänestä oli äärettömän hullunkurista ajatellakaan, että kapteeni voisi olla kohtelias tuolle hänen typerälle sisarelleen. Sitä hänen oli aivan mahdoton ymmärtää. Olisiko mokomakin tytöntyyppikkä herättänyt rikkaan, komean kapteenin huomiota — ei, se oli liian naurettavaa!

Iltapäivä vaihtui vähitellen illaksi, aurinko laskeutui pilvettömältä taivaalta ja haavan herkat lehdetkin lakkasivat lipattamasta tyynessä ilmassa. Varatuomari von Blumella oli lämpömittari mukanaan ja hän näki siitä, että ilma nopeasti kylmeni auringon laskun aikana. Pahinta kaikesta oli, että torpan tuuliviiri näytti etelään päin. Ilman henki ylempänä puhalsi siis pohjoisesta. Hän katsahti surullisesti pilvettömälle taivaalle ja virkkoi huoaten:

— Jos pääsemme tämän yön yli kunnialla, niin saamme lähettää kiitoskirjeen arkkipiispalle!

Kapteeni naurahti tuolle ivalle, mutta rouva von Blume katsoi moittivasti mieheensä, sillä hän ei pitänyt siitä, että kirkon miehistä tehtiin pilaa.

Alettiin lähteä ja nuoriso meni keräilemään kravunpyydyksiä. Silloin sattui, että kapteeni Thoreld näki, kuinka neiti Louisen piti kulkea puuta myöten pienen puron poikki, joka laskeutuu jokeen. Tyttö ojensi kätensä ikään kuin apua saadakseen, sillä se seiväs, jota hän tavallisesti käytti pöytäpöydässä, oli jäänyt toiselle rannalle. Useita kertoja yritti hän lähteä yli, mutta ei uskaltanut, kun vielä krapuvasu esti hänen liikkeitään.

Silloin tuli kapteenille yhtäkkiä halu ottaa tuo avuton, vaalea olento voimakkaalle käsivarsilleen ja kantaa hänet parilla askeleella yli puron. Se halu oli niin voimakas, että hän silmänräpäystäkään arvelematta seisoikin keskellä

virtaa, missä vesi ei ulottunut yli hänen saapasvarsiensaakaan. Sitten hän tarttui hapuilevaan tyttöön hameiden kohdalta ja nosti hänet ylös pienestä vastustelemisesta välittämättä. Hän kääntyi ympäri ja astui kaksi askelta, mutta silloinpa otti hänet huono onni rekeensä. Kapteenin jalka lipesi limaiseen kiveen, ja hän olisi varmaankin pudottanut valkean kuormansa jokeen, ellei hän samalla olisi saanut kootuksi kaikkia voimiansa ja heittänyt kannetta-vaansa menemään, niin että se kimakasti kirkaisten putosi toiselle rannalle eikä kastellut muuta kuin vähän oikean jalkansa sukkaa. Mutta kapteeni itse horjahti polvilleen veteen ja kömpi likomärkänä maalle koko seurueen hillit-tömästi nauraessa rantapensaikosta.

Mutta kapteenin hyvä tuuli pääsi heti paikalla voitolle. Hän kysyi täyttä kurkkua nauraen, oliko neiti Louise satuttanut itseään. Tämä vakuutti kor-viaan myöten punastuen, ettei hän suinkaan ollut satuttanut itseään, jos vain ei kapteeni ollut. Kapteeni nauroi ja kielsi, vaikka nenäliinallaan tukki verta, joka juoksi kädestä pienestä haavasta.

Tämä pieni seikkailu vain virkisti mieliä, ja varsinkin kapteeni oli tekoonsa tyytyväinen. Jos hän olisi heittänyt tytön jokeen, niin silloin olisi nauru ka-ikunut toisella tavalla hänen korvissaan. Ainoa, joka ei oikein sydämestään ottanut osaa iloisuuteen, oli insinööri. Hän ei saanut naurua oikein luonnolli-esti helähtämään, vaikka hän nauroi niin, että kasvot olivat kureissa. Häntä harmitti, ettei hän itse ollut tehnyt näin, kun oli seisonut ihan likellä neiti Louisea, mutta hän ei voinut voittaa ujouttaan — olisihan ollutkin aivan liian uskaliasta ottaa häntä polvista kiinni, eikä hän olisi sitä ikipäivinä uskaltanut.

Puolen tunnin kuluttua oli pieni seurue jo pitkän matkaa kosken alapuolel-la, veneet liukuivat hitaasti rasvatyventä joen pintaa myöten, josta sumu jo alkoi kohota kylmään ilmaan. Metsän takaa kohosi täysikuu, suurena ja kiil-tävänä, niin että näytti siltä kuin olisi ollut tulossa oikein runollinen ilta. Neiti Louise kyyristyi huivien sisään käärittynä toisen veneen kokkaan ja riemuitsi hiljaisuudessa siitä, mitä tänään oli tapahtunut. Mutta insinööri, joka soutu hänen veneessään, kutsui Lehtimaan sijaansa, alkoi jutella kääryn kanssa ja lauloi lopuksi jotenkin kauniilla äänellään. Kapteeni soitteli torveaan toisesta

veneestä niin että rinteet kaikuivat, ja rouva von Blume sanoi, että tarvittaisiin vain ilotulia, niin venetsialainen juhla olisi valmis.

Kun huviretkelijät nousivat maihin Kotkaisten lähellä, osoitti lämpömittari enää vain kolme pykälää lämmintä, ja usvaa oli joella jo niin paljon, että katsottiin ajan olevan käsissä lopettaa venematka. Oli jo ollut vaikea osata rantaan ja veneet vedettiin maalle. Ennen kuin he ehtivät pihaan, voivat he pieneltä kukkulalta nähdä yli koko usvameren, jonka kuu teki melkein lumen valkeaksi mustien, petäjäpuita kasvavien harjujen välissä.

Kulkiessaan ruispellon läpi taittoivat kapteeni ja varatuomari muutamia vihantia tähtiä; mehua niistä vielä kihosi, mutta aavoilla lakeuksilla nojautuivat tähkät toisiinsa ikään kuin hakeakseen toisistaan turvaa uhkaavalta yökylmältä. Ruisräökkä narahteli milloin rukiin sisässä, milloin aivan lähellä heitä ja vaikenä, kun kuuli lähenevät askeleet. Mutta joelta ja suomailta nouseva sumu sakeni sakenemistaan, aavemaisena ja kamalana valoisessa kuutamossa, ja sulki Kotkaisten suuret viljavainiot yhä lujemmin syliinsä. Ei pieninkään tuulenpuuskaus sitä liikauttanut. Äänettömänä se valui alas laaksoihin ja täytti maat, niin että vihdoin ainoastaan myllymäki ja myllärin punainen pirtti pisti esiin kuin saari suuresta merestä. Vähän matkan päässä oli toinen suuri saari: — Kotkaisten kartano puutarhoineen ja huoneryhmineen, mustana ja synkkänä, valkoisen liikkumattoman keskessä. Huoneiden kattojen yli kohosi suuren makasiinin katolta pitkä tanko ja sen nenässä liikkumaton tuuliviiri uhkaavasti osoittaen suoraan pohjoiseen päin. Etäämpänä hukkuivat maat yhä syvemmälle, ja ainoastaan korkeat kaivonvintit seisoivat siellä täällä torppien kohdalla kuin huutomerkit. Neljänneksen päässä tuolla katseli suuri kylä korkealta mäeltään usvaista merta, jonka haamumaiset lainet vasta kaukaisten harjujen rinteillä laskeutuivat levolle.

Rouva von Blume pyysi molempia vieraitaan tyytymään yksinkertaiseen illalliseen heidän puolellaan, sillä sotaneuvos oli mennyt jo levolle. Neiti Anne Charlotte otti heidät vastaan, ja pian kaikuivat korkeat huoneet nuorison naurusta. Kotkaisten yksinkertainen hyvinvointi, johon kuului puhtaan palttinan ja kukkasten tuoksua, vaikutti miellyttävästi kapteeniin. Hän olisi

maksanut nyt mitä tahansa saadakseen Herrasaareenkin tämän tuoreen ja puhtaan ilmapiirin, jossa ei olisi myskin tuoksua eikä vanhoja muistoja mutta joka oli viileä kuin immen mieli ja yhtä viaton ja loukkaamaton.

Vanhat eivät kyenneet iloitsemaan hallaa ajattellessaan, mutta nuoriso melusi niin kuin ennenkin lukien päivän saaliin pariksi sadaksi vihreänmustaksi kravuksi, joista suurin osa heti paikalla pantiin kiehuvaan kattilaan illallisherkuksi valmistumaan.

Illallisen jälkeen istuttiin kynttilöitä sytyttämättä suureen saliin, jonne kuu paistoi korkeiden ikkunoiden lävitse. Varatuomari tarkasteli vähän väliä lämpömittaria kamarinsa ikkunassa ja ilmoitti joka kerta, että elohopea laskeutui hitaasti mutta varmasti. Mutta neiti Louise, insinööri ja lapset olivat näkevinään usvapukuisia keijukaisia kuutamossa. Heistä oli ilta nyt tavallista kauniimpi, ja lopuksi soitteli neiti Louise koskenlaskijan lauluja vanhalta klaveerilla, samalla kun haaveksiva kuutamo tulvi sisään harsouutimien välitse. Kapteeni Thoreld ei voinut tuntea itseään oikein surulliseksi, vaikka vaara olikin uhkaamassa ulkona. Hän vaipui kuutamohaaveisiinsa hänkin ja hyräili hiljaa neiti Louisen soittamaa säveltä. Vanhan klaveerin arka, pehmoimen ääni oli kuin omansa säestämään kapteenin uinailevaa mielialaa. Oikeastaan ei hän ollut soitannollinen eikä voinut kärsiä tuota suurta taidetta, kun se esiintyi vaativaisena, rahanahneena ja kunnianhimoisena suurissa konserteissa. Hopeankirkkaat sävelet kaikkein kauneimman laulajattaren kurkusta saivat hänet kiikarilla tarkastamaan ainoastaan laulajattaren ulkomuotoa. Laulua hän tuskin nimeksikään kuunteli. Se oli petosta kaikki, kurjaa turhamaisuutta ja temppuילua tusinayleisön valloittamista varten. Nauttia siitä hän ei koskaan voinut jo siksi, että häntä häiritsivät kaljut päät, naisten letit, hatut ja tervehdykset.

Täällä oli hänen konserttisalinsa ja täällä olemista hän rakasti. Näin hän tahtoi istua nurkkaan siirretyssä keinutuolissaan, yksin, vaatimattomasti ja antautuen kuutamon alakuloisuuteen. Nuoren tytön tuli soittaa, yksinkertaisesti, puhtaasti ja tunteellisesti. Kun hän nyt kerran rakasti paimenidyllejään! Hän unohti velvollisuutensa edustaa itseään ja vaipui häiritsemättä omaan

itseensä. Tuo toimelias, kylmäjärkinen liikemies heittihe niin täydellisesti haaveisiinsa, ettei muistanut edes insinöörin läsnäoloa. Varatuomari istui äänetönnä ja tupakoi, ja rouva von Blume oli mennyt katsomaan nuorinta lastaan, joka oli herännyt lastenkamarissa.

Vasta kun puoliyö läheni, keskeytti kapteeni konsertin kiittäen neiti Louisea ja insinööriä, joka oli laulanut muutamia lauluja. Muuten ei siitä olisi loppua tullutkaan.

Kapteenin hevonen oli tullut puoli tuntia sitten, ilmoitettiin, ja varatuomari kehotti Thoreldiä puhalluttamaan sitä ennen kuin lähtisi ajamaan kolmen peninkulman taivalta kotiinsa. Mutta kapteeni luotti juoksijansa kestävyYTEEN, nousi keveihin pukkikieseihinsä ja katosi kylmään usvaan, jonka yli loisti kirkas kuu. Kun hän ei rasittaisi hevostaan, vaan antaisi sen kulkea hiljalleen, niin hän joutuisi parahiksi auringonnousulle kotiinsa ja olisi ensinnä näkemässä, mitä vahinkoja halla oli tehnyt.

Insinööri vietiin ylös vierashuoneeseen ja hän heitti hyvästinsä kiittäen päivän vietosta, joka oli ollut hauskipia hänen elämässään. Varatuomari katsoi vielä kerran lämpömittaria ja laskeutui levolle. Päivän koittaessa tahtoisihan taas olla ylhäällä nähdäkseen, olivatko hänen pahat aavistuksensa toteutuneet vai vieläkö ratkaisu oli muutamia päiviä lykkäytynyt.

Kapteeni Thoreld oli sytyttänyt sikarinsa ja ajoi keskellä yötä maantietä pitkin mukavilla rattailaan. Harjuilla hajahteli vielä lämpimän kesäsydämen tuoksua, joka oli säilynyt petäjännummen sisässä, mutta laaksoissa lepäsi usva kaikkialla raakana ja valkoisena. Kapteeni kietoi takkinsa kiinteämmin ympärilleen, kun sinne laskeuduttiin, ja kysyi vähän väliä kuskiltaan:

— Joko on maa kuurassa?

— Ei, vastasi tämä — ei ole vielä.

Mutta kun alkoi tulla auringonnousun aika eikä enää ollut kuin puoli pe-

ninkulmaa Herrasaareen, putosi tie yhtäkkiä harjulta alas suureen laaksoon, jossa joki luikerteli niittyjen ja soitten keskellä. Kun he olivat ajaneet puolen peninkulman verran korkeaa harjannetta pitkin, tuntui vaihdos vieläkin suuremmalta.

— Nyt varmaankin kylmää, sanoi kuski, vaikkei kapteeni ollut kysynyt häneltä mitään.

Kun he tulivat sillalle, joka vei joen yli, oli oikealla puolen oleva niitty lumivalkeana kuurasta. Kapteeni nousi alas rattailta, veti hansikkaat käsi-stään, tunnusteli nurmikkaa tiepuolella vakuuttuakseen siitä, etteivät hänen silmänsä ehkä olleet häntä pettäneet, ja sai kouransa täyteen kangistuneita, jäähileinä heliseviä heinänkorsia.

— Nyt on katovuosi valmis, sanoi kuski, kun kapteeni taas oli noussut rattailleen.

— Vaan eihän tuo toki kaikkialla liene hallakaan, virkkoi kapteeni ja näki samassa, että sillankaide oli aivan valkea. Usvan keskeltä tuli aurinko hiljalleen näkyviin vaaleana niin kuin olisi sekin ollut hallanpanema ja valmistautui täydentämään hävityksen työtä kuumilla mätäkuunsäteillään. Kun he ajoivat mäkeä ylös toisella puolen laakson, näkivät he auringon jo alkaneen taistelunsa usvain kanssa, apunaan pienoinen aamutuulen henkäys, joka lakaisi yhä syvempiä aukkoja valkoiseen villaan. Tuolla paljasti se pellon tilkareen, täällä niittyä palasen, ja peiton alla oli maa kimmeltävässä kuurassa.

Lähellä taloa he ajoivat torpan ohitse. Pihan veräjällä seisoivat torpparit avopäin ja paitahihansillaan, kädessä kimppejä rukiin korsia, jotka hän oli juuri tuonut pelloltaan maantien vierestä. Kapteeni seisautti hevosensa.

— No, kuinkas on? kysyi hän hiukan vapisevalla äänellä.

— On niin kuin on. Hyvää huomenta, herra kapteeni! On niin kuin on.

— Halla pannut?

— Pannut on! vastasi mies lyhyesti ja ojensi kapteenille rukiin korret. Heikosti koskettamalla hän katkaisi jäätyneet tähkät.

— Jumala meitä auttakoon, herra kapteeni, itsestämme emme enää mitään mahda!

Päivänpaisteessa seisoi talonpoika tukka epäjärjestyksessä ja kasvot vielä unesta jäykkänä ja näytti niin murtuneelta, että kapteeni vasta nyt oikein kä-sitti onnettomuuden suuruuden.

— Rohkeutta vain! sanoi hän. Eihän vielä liene kaikkea pannut!

— Ei vielä, mutta ensi yönä vie viimeiset.

Kapteeni ajoi edelleen ruisvainioidensa läpi, jotka vielä näyttivät olevan ennallaan, ja ohi perunamaan, joka ei vielä ollut muuttunut, kauniiseen koti-insa koettaen unen helmassa unohtaa kaikki ne raskaat ajatukset, jotka valtasivat sekä hänet että hänen maansa tänä ihanan kauniina halla-aamuna keski-paikoilla elokuuta.

KYMMENES LUKU

Kun aamun kuningatar kultavaunuissaan huimaavaa vauhtia ajoi koillisesta lounaaseen, Pohjois-Karjalasta ja Pohjanmaalta yli Maaselän satapeninkul-maisen harjun, yli tuhansien järvien ja hopealle hohtavien jokien, yli autioi-den erämaiden ja viljeltyjen laaksojen alas aina Pohjanmeren ja Suomenlah-den aavoille sinertäville ulapoille, näki hän maan merkillisesti muuttuneena ja kummallisen levottomuuden tuossa rauhallisessa, tyynessä kansassa, joka oli murtanut pienen pieniä vaaleanvihreäisiä pilkkuja maan suureen mustan-vihreään kaarnavyöhön.

Aamulla aikaisin oli väki jo liikkeellä, hovinherrat, tilanomistajat, torpparit — kaikki ne, jotka maata viljelivät. Tuolla kaukana koillisessa, missä vuoret

olivat korkeita ja kirkot peninkulmien päässä toisistaan, tuleantuivat kaskimaiden ohrat ja rukiit jyrkillä rinteillä. Isokasvuinen, uljas talonpoika, joka eli riippumatonta elämäänsä Kalevalan aikaisten urosten tavalla ja tuskin oli nähnytkaan nimismiestä taikka pappia, näki siroasti koristelluilta rappusilta-an hallaisen usvan alhaalla laaksossa ja tunsu itsensä turvalliseksi. Hänellä oli vielä metsää vaaroillaan kaskesmaiksi, ja hänen ei tarvinnut laskeutua laaksoihin maata muokkaamaan ja suota murtamaan, joiden sadon halla kuitenkin olisi vievä. Täältä oli kuusin peninkulmin lähimpään kirkonkylään, ja jos hän ei sinne itse veisi kymmenyksiiän, eivät herratkaan tänne asti osuisi niitä vaatimaan. Täällä ei eletty riidassa naapurien kanssa, sillä niitä ei ollut, ja täällä oli talonpoika itse karun maansa haltija. Alempana järvien rannalla ja viljellyillä seuduilla, minne tervaveneet liukuivat läpi kuohuvien koskien tarvitsematta pitkiin aikoihin kertaakaan airoja kastella, siellä seisoi uudisviljelijä pienen pirttinsä edustalla, joka samalla kertaa voi olla tupa, sauna ja talli, ja ruopi huolestuneena korvallistaan. Halla oli taas tehnyt tekojaan, mutta se oli kuin olisi ollut niin meneväkin, ja metsästys ja kalastus tulisivat kyllä korvaamaan sen leivän, jonka pakkanen oli vienyt pienestä pellontilkareesta.

Vasta lounaampana, missä talonpojat olivat rakentaneet kyliä ja missä kirkkojen huippuiset katot risteineen kohosivat korkeuteen, turhaan sitä tavoitellen — vasta siellä alkoi näkyä peltoja ruohoisten järvien rannoilla ja vasta siellä alkoi maanviljelys todenteolla. Siellä oli hallan sumua peninkulmanpituiset juovat hajotettavina ja pois-lakaistavina. Maanviljelijä katseli avaran tupansa ikkunasta epätoivoissaan laajoja viljelyksiään, joissa oli ollut hänen suuren taloutensa turva tulevan talven ajaksi. Hänen takanaan seisoi hänen vaimonsa ja itki.

Aamun kuningatar heltyi sydämessään kaikesta tästä näkemästään surusta, kun hän hiljalleen vyörytteli villaista usvapeitettä seutujen päältä, ja päätti parhaansa mukaan parantaa vilun ilkitöitä. Mutta niin kuin kaikilla ruhtinatarilla oli hänelläkin enemmän hyvää tahtoa kuin ymmärrystä, miten olisi meneteltävä, ja hän rupesi loistamaan kaksi vertaa lämpimämmin ja helakammin, niin että paleltuneet oljet valkesivat hänen hyväilystään ja perunanlehdet mustenivat ja vaipuivat surkastuneina ja surullisina maata kohden.

Viholaiset ulkokuoneiden seinämällä vaipuivat mustiin kasoihin, ja hienot, vaaleanvihreät kuolleenkourat purojen varsilla punehtuivat. Kaikki sienien rikkaus koivikkolehdoissa suli näkymättömiin, ja sen sijaan, että elämä olisi alkanut uudelleen virrata, tuli kaikki kahta vertaa surkeammaksi, kahta vertaa kamalamman karvaiseksi.

Mutta aamun kuningatar oli niin paljon yläpuolella tätä kaikkea, että hän luuli tekevänsä pelkkää hyvää, ja isot alat poltteli hän vain tällä tavalla, vaakuuttuneena siitä, että vuodatti maahan taivaan siunausta.

Hänen loistava hyväntekeväisyytensä levisi lopuksi maan varakkaimpiin seutuihin, Pohjanmaan silmäkantamattomille lakeuksille, Varsinais-Suomen ja Uudenmaan vanhoille viljelysmaille, joilla halla ei koskaan ollut käynyt jokapäiväisenä vieraana, missä uuttera väestö jo kauan sitten oli kuivattanut hallanarat suot ja missä ojitetuissa saroissa huojui vihreä vilja. Mutta sielläkin lepäsi hallainen usva synkkänä ja sakeana.

Täällä tuli suru äänekkääksi ja alkoi haikeasti valittaa. Sähkösanomat hätäisine tietoineen lensivät nopeammin kuin kuningattaren omat vaunut pääkaupunkiin Uudellamaalla, jossa ne suurilla kirjaimilla painettiin sanomalehtiin ja josta ne levisivät yli koko maan kyyneltyneiden silmien luettaviksi.

Keskellä Hämeen savimaita hän tapasi veräjän suulla takkutukkaisen torpparin, joka murtunein mielin jätti herralleen kourallisen kohmettuneita tähkiä, jotka hellävaroenkin koskettaessa käteen katkesivat. Hän näki melkein samassa toisenkin herran seisovan miettiväisenä ruispellollaan ja suurennuslasilla tarkastelevan jäätynyttä tähkää, ja hän hellitti niin lämpimästi hänen päälleen, että herra avasi takkinsa ja pää painuksissa palasi kotiinsa, jolloin jäätynyt heinä karskahteli hänen jalkainsa alla ja riite ojassa ritisi, kun hän astui pehmeään mutaan sen paltteilla.

Kuningatar ei huomannutkaan niitä tuhansia, joilla ei ollut peltoja, noita irtolaisia, jotka varustautuivat alkamaan neljäntoista tunnin työpäivää mutta joita hallayön seuraukset tulisivat kaikista kovimmin kohtaamaan ja jotka

muutaman kuukauden kuluttua tulisivat työttöminä ajettaviksi maantielle kerjäämään sitä leipää, josta nyt puolet oli paleltunut.

Hän näki yli neljänkymmenen peninkulman pituisen kaistaleen, joka läpi Etelä-Suomen kulki itää kohti Venäjälle ja sen komeaan pääkaupunkiin, näki hietasärkkiä laaksoissa ja kaivanteita kukkuloilla, näki repaleisia työmiehiä lapioineen ja kiviporineen; maakuopistaan ja mäkituvistaan ne menivät rautatietyöhönsä raivaamaan tietä tulevaisuuden laitoksille, jotka rautavanteilla yhdistäisivät heidän hallaisen maansa Euroopan äärettömiin viljavainioihin. Tätä vannetta myöten tulisivat tulevaisuuden rikkaudet valumaan heidän maahansa ja lieventämään heidän lapsiensa hätää, mutta itse tulisivat he joukoittain heitetyiksi isoihin yhteisiin hautoihin siellä täällä mäkirinteissä, ja juhlalliset papit lukisivat kiireen kaupalla heidän ruumiilleen Herran siunauksen, niin kuin olivat kastelukunsakin lukeneet.

Viimeksi näki aamun kuningatar jotenkin suuren kaupungin Suomenlahden kallioisella rannalla, missä hänen säteensä huikesivat valkeihin kiviseiniin, joiden sisäpuolella viisaat herrat leveillä vuoteillaan nukkuivat vanhurskaan unta. Turhaan etsi hän levottomuutta pyöreäkivisiltä kaduilta ja keksi vain joitakuita talonpoikia, jotka kohautellen ajoivat kauppatorille päin, ja sen surun, minkä hän heidän kasvoillaan näki, oli hän nähnyt kaikkien valveilla olevien kasvoilla tässä avarassa, kauniissa maassa, jonka myöhästynyttä vihareyttä nyt peitti vaarallinen, petollinen aamukuura.

Vasta päivemmällä nousivat huolettomat ihmiset vuoteeltaan, tietämättöminä yön tekemistä tuhoista, iloitsivat häikäisevästä päivänpaisteesta ja tarttuivat askareihinsa hienoilla valkoisilla sormillaan, jotka eivät koskaan olleet auraan taikka lapioon ryhtyneet.

Vähitellen heräsi koko Suomi harjusta harjuun, rannasta rantaan, heräsivät kaupungit ja kylät; sekä hävitetyt pellot että säilyneet vainiot heräsivät ymmärtämään, että kato ja kova aika oli ovelle kolkuttanut.

Yltäkyllin oli joutilasta leikkuuväkeä sinä syksynä Suomessa, sillä monesakaan paikassa ei maksanut vaivaa korjata puoltakaan satoa kuivuneilta vaa-leilta vainioilta, joiden vilja ei kelvannut edes karjan rehuksi. Hallaisimmilta seuduilta Pohjanmaalla ja Pohjois-Hämeessä kulki virtanaan työnhakijoita eteläänpäin. Kaikki irtain väestö keräsi kokoon vähät tavaransa ja lähti pit-kissä jonoissa, miehet, vaimot ja lapset, hakemaan työtä rautatien rakennus-paikalta. Etäämpää kangasteli se heidän silmissään pohjattomana ansion läh-teenä ja pelastuksena nälästä ja pakkasesta.

Rautatien rakennushallitus otti työmiehiä sadoittain, tuhansittain. Mutta rautatien rakennus ei ole mikään hyväntekeväisyyslaitos, ei ollut valmis-tauduttu sellaiseen väentulvaan, oltiin säästäväisiä periaatteen vuoksi, ja niin alettiin keinotella työnpuutteen perustuksella. Palkat alenivat puolta alemmiksi entistään, oli joutilasta väkeä yli tarpeen ja lisää tuli. Rautatien rakennushallituksessa oli teknillisesti sivistyneitä miehiä, jotka eivät olleet tutkineet valtiotaloutta ja yhteiskunnallisia kysymyksiä. Heillä oli vain yksi päämaali: rakentaa rata niin vähillä varoilla kuin mahdollista. Ja monet johta-vista miehistä eivät voineet kieltää, etteivät he tunteneet itseään iloisiksi, kun — kiitos olkoon nälänhädän — alhaisten työpalkkain takia koko rakennus-kulunkiarvio näytti voivan laskea ainakin muutamalla miljoonalla markalla. Tuotahan voi sanoa taloudelliseksi valtiovarain hoidoksi, joka aina tulisi ole-maan esimerkkinä Suomen rautatierakennusten historiassa.

Hallitus kirjoitti pitkiä virkakirjeitä rautatien rakennushallitukselle kehotta-en tätä, jos suinkin mahdollista, hankkimaan työtä kaikille tarvitseville, mutta vastaukseksi se sai hyvin perusteltuja selityksiä, että rautatien rakennushalli-tus ei tarvitse enempää työmiehiä vaan on päinvastoin pakotettu erottamaan suuren osan entisistäkin, koska routiintunut maa tekee maatyöt mahdotto-miksi.

Siinä olivat lupaavat toiveet talven varalle, ja niistä saivat työn hakuun läh-teneet tietää vasta rakennuskonttorissa, sitten kun olivat jo jättäneet kotinsa ja tuttavansa puolen sadan peninkulman päähän selkänsä taakse.

Ja nämä tuttavat saivat vuorostaan kirkossa kuulla varoituksia, ettei pitäisi hakea työtä rautatieltä, vaikkeivät he olleet aikoneetkaan hylätä kotojaan, jossa tarkkuudellaan ja pettua leipään lisäten toivoivat pääsevänsä poikki pitkän talvisen taipaleen.

Viisaat herrat maltoivat mielensä — maata oli ennenkin kato kohdannut, ja vahingoittumatta oli kansa tämän maanvaivan kestänyt. Heidän hyvää tahtoaan ei kukaan epäillyt ja heidän virkansa oli heille jumala antanut parhaan kyvyn mukaan hoidettavaksi.

Ja lopuksi he turvautuivat kaikkivaltiaaseen. Moni kenraalinunivormuinen kumartui rukoukseen kirkonpenkissä, niin että rintahelyt helähtivät penkkiä vasten ja olkapoletit niitä koskettivat. Sillä lailla osoittivat he takana olevalle rahvaalle, että hallituskin taipui jumalan rangaistuksen alle yhteiseen synnintuntoon onnettoman kansan kanssa.

Suomen sanomalehdistö nukkui vielä siivona lapsena kapalossaan, sensuuri kantoi sitä käsillään ja sitä luki vain vähäinen osa sivistyneitä ja rikkaita, jotka mielisuosiolla vastaanottivat sen tasapuolisia ehdotuksia nälänhädän häätämiseksi ja todellakin uhrasivat ylellisyydestään, kun heidän lehtensä kehotti heitä panemaan toimeen rahankeräyksiä ja hyväntekeväisyysiltamia. Sanomalehdet pitivät kunnianaan olla maltillisia ja kirjoittivat salatun ivalilisesti, niin että ainoastaan harvat ymmärsivät — ja se kaikki oli perintöä Nikolain sotilaskomennosta kaikilla aloilla.

Pääkaupungissa ei vielä hädästä suuresti tietty, kun poliisijärjestys ankara kielsi kerjäämisen kaduilla, mutta sielläkin osasivat repaleiset vaimot ja lapset tunkea koukeroisia takateitä kyökkeihin kivikartanojen toisissa ja kolmansissa kerroksissa, ja harvoin tapahtui, että heidät sieltä ajettiin pois ilman almua.

Mutta maaseuduilla lähinnä rautatietä istui reippaita, työhön kykeneviä nuoria miehiä päivät päästään herrastalojen porstuan rappusilla odottaen pääsyä isännän puheille saadakseen työtä — vaikkapa ruokapalkoilla. Keitti-

öt olivat täynnä naisia ja lapsia, valmiina tekemään mitä tahansa leipäpalasen palkasta.

Kotkaisissa alkoivat neiti Anne Charlotte ja rouva von Blume suurenmoisesti ruokkia kaikkein köyhimpiä. Leivottiin pettuleipää tynnyreittäin, keitettiin velliä muuripadoilla, ja varatuomari otti niin suuren joukon joutilaita miehiä talon työhön, että pehtori ei lopulta tiennyt, mihin heitä olisi voinut käyttää. Silloin antoi rouva von Blume heidän mennä suureen puutarhaan, perata uusia perunamaita ja kaivaa vanhat kaalimaiksi, hernemaiksi, marjamaiksi, kukkamaiksi — kaikiksi, mitä huolellisen talonemännän mielikuvitus voi keksiä. Ennen kuin ensimmäinen syysroutakaan oli joutunut oli Kotkaisten suuri puutarha kylvettävässä kunnossa ikään kuin olisi ollut toukokuu eikä syyskuu. Molemmat naiset johtivat itse tuota suurta vallankumousta puutarhassa ja seisoivat siellä kylminä syyspäivinä lempeästi komenneiden miehiä, jotka ulkonäöltään olivat kuin maantierosvoja, enimmäkseen iäkkäämpiä miehiä, joiden vaimot olivat perunamaalla tai loukkusivat lapsilaumojensa ympäröiminä liinoja avarassa pirtissä.

Herrasaaren kapteeni ei ollut oikein huvitettu näin vähittäin auttamisesta. Hän otti työhönsä niin monta miestä kuin suinkin tarvitsi, maksoi heille hyvän palkan — hyvinkin hyvän palkan — mutta ei jakanut hyvää ansiota pienempiin osiin. Hänen mielestään oli yhtä hyvä auttaa muutamia kunnan ihmisiä tekemään säästöjä talven varalle kuin kannattaa useampia raukkoja kainaloista ja sitten kuitenkin pakosta heittää ne oman onnensa nojaan ennen kuin nälänhätä olisi ohitse.

Hänellä ei todellakaan ollut oikeita ominaisuuksia työttömien auttamiseen. Hän kärsi siitä, kun näki heidän ryysyisinä paltoutuvan Herrasaaren siivottulle pihamaalle, ja hän ajoi heidät sieltä armotta pehtorin luo ja tuvan puolelle. Siellä he saivat, minkä välttämättömimmin tarvitsivat, mutta siitä hän ei pitänyt, että he yhtämittaa häiritsivät hänen mukavuuttaan alituisesti muistuttamalla häntä velvollisuuksista, joita hän ei kuitenkaan olisi kyennyt kaikkia täyttämään.

Totta kyllä — itsekkyyttä se oli, mutta suurfilosofin itsekkyyttä. Tapahtui, että kapteeni Thoreld tiluksillaan kävellessään kohtasi kerjäläisvaimon parin lapsensa kanssa. Hän ei koskaan mennyt ohi kysymättä äidiltä, mistä hän oli, ja kuuntelematta kertomusta köyhtymisen syystä, joka aina oli enemmän taikka vähemmän epäiltävä. Aina neuvoi hän nälkäiset pehtorin luo syömään, ja saattoi tapahtua sekin, että hän pudotti heidän kouraansa kiiltävän kaksimarkkaisen.

Omissa silmissään hän oli kova köyhille, ja kun hän puhui siitä muille, niin muut luulivat hänestä samaa. Ja kuitenkin oli hänen sormiensa lomitse pyörinyt markan rahoja ojennettuihin kouriin enemmän kuin mitä naapurit koskaan saivat tietää. Mutta sitä paitsi ei ketään osoitettu Herrasaaresta pois ennen kuin olivat saaneet, mitä tarvitsivat: leipäpalan ja silakan, kenties vähän perunoitakin — mutta tuo annettiin aina toisen kädellä eikä kapteenin itsensä. Sen tähden tuntui hänen hyväntekeväisyytensä vähän jäykältä ja kylmältä, hän tahtoi itse pysyä loitommalla ja kammosi ympäröimästä itseään kiittelevillä kylläisillä.

Eipä ihme, jos kapteeni Thoreldin hyväntekeväisyys siis oli huonommassa huudossa kuin niiden, jotka heltyneinä työttömien kurjuudesta koettivat puheilla ja töillä hätää lieventää, vaikka he todellisesti tekivät vain puolet siitä, mitä kapteenin järkevä järjestelmä sai aikaan. Hän tiesi itse sen vallan hyvin ja naurahti hiukan katkerasti ihmisparalle, joka asettaa säälin tunteen korkeammalle kuin todellisen avun. Mutta rouva von Blume alkoi, hänen syksymmällä Kotkaisissa käydessään, vastustaa häntä niin kiivaasti, että hän vältti keskustelua nälänhädästä, myönsi, ettei hänellä ollut sääliä rinnassa — ja lahjoitti kotimatalla kymmenkunnan markkaa vastaan tuleville kerjäläisille.

Neiti Louise, joka rakastettavana, itseksen tuumiskellen ja lapsellisena käyskenteli tämän köyhyiden keskellä oikein käsittämättä maan hädän syytä tai suuruutta, oli saanut erikoisen henkilön osalleen, jota hän otti hoitaakseen seitsentoista vuotiaan tytön koko hellyydellä. Muuten vaivasivat hänen aivojaan kaikenlaiset ajatukset, jotka ennen olivat olleet hänelle vieraita, mutta

jotka nyt vastustamattomasti tunkivat esille. Hänestä tuntui todellakin vähän vääraltä, että heillä itsellään oikeastaan oli niin hyvä olla, kun sadat ihmiset kuljeskelivat maantietä pitkin ja kuolivat nälkään.

Niin no, — se kai oli Jumalan rangaistus, joka oli maata kohdannut, ja siihen täytyi kaikkien tyytyä. Hän puolestaan tyytyi siihen mainiosti, samaten näytti hänestä, ettei vanhemmilla, ukkovaarilla, kapteeni Thoreldilla, insinööri Halldénilla eikä muillakaan herroilla, jotka hän tunsii, ollut mitään hätää. Mutta kun kaikki vakuuttivat, että koko maa kärsii nälkää, niin tietysti he sitten kärsivät itsekin, vaikka ehkä häpesivät sitä näyttää, sillä oikeastaanhan ei oikein sopinut, että tällaiset herrasväet näkivät nälkää.

Kun hän nyt ainakin omasta puolestaan niin merkillisesti ja vasten tahtoaan oli pelastunut siitä maanvaivasta, jonka Jumala oli Suomen kansalle lähettänyt, niin teki hän tyttömäisissä aivoissaan aivan oikean pienen päätelmänsä: hän oli tietystikin karttanut vihoittamasta Jumalaa ja sen tähden päässyt vapaaksi rangaistuksesta, joka kohtasi kaikkia köyhiä. Tuo päätelmä oli hänestä niin jumalaton, että hän kätki sen sydämensä syvyyteen, mutta hän alkoi kuitenkin katsella asioita tutkivin silmin. Ja hän tuli siihen varmaan vakaukseen, että herrasväet sittenkin olivat elämänsä ja sydämensä puhtauteen nähden talonpoikia ylevämpiä, koska Jumala heidät näin rangaistuksista vapautti. Vai olisiko Jeesus ehkä kuollutkin ristinpuulla ainoastaan muutamain harvain syntien edestä. Hänestä olivat kyllä hänen ajatuksensa sekä tyhmiä että sopimattomia, mutta minkäpä hän niille taisi. Kerran hän puhui asiasta hyvin hämärästi Augustille, mutta tämä repäisi silmänsä suuriksi, varoitti häntä rupeamasta vapaa-ajattelijaksi ja nauroi muuten koko jutulle.

Vapaa-ajattelija! Se sana sisälsi kaikkein kauheinta mitä hän koskaan oli voinut ajatella, ja hän pöyristyi omia ajatuksiaan, jotka olivat vieneet hänet näin kammottaville ja vaarallisille syrjäpoluille. Siitä lähtien kätki hän ne vielä syvemmälle, vaikka ne häntä sittenkin vielä silloin tällöin kiusasivat — piru se kai oikeastaan olikin, joka häntä kiusasi.

Kun hän näki äitinsä ja täti Anne Charlotten niin suurella ihmisrakkaudella

tekevän parhaansa hankkiakseen köyhille sekä työtä että leipää, hän voi heltyä kyyneleihin nähdessään niin suurta anteeksiantavaa rakkautta, joka mistään huolimatta tahtoi olla tekemisissä sellaisten syntisten hylkyjen kanssa, jotka teoillaan niin suuressa määrin olivat vetäneet Jumalan vihan yllensä. Ja kun hän kuuli jonkun miehen vihoissaan syöksevän suustaan karkeita kirouksia tai jonkun naisen äissään repivän lastaan tukasta saadakseen sen vaikeenmaan, silloin kypsyi hänen mielipiteensä ihan varmaksi: — köyhät olivat kaikessa ansainneet Jumalan rangaistuksen. Oli vain yksi ainoa poikkeus, ja se oli pohjalainen Lehtimaa.

Insinööri Halldén oli syyskuun alussa lopettanut tutkimuksensa, ja silloin oli Lehtimaa jäänyt työttömäksi, kun ei enää päässyt rautatiellekään, jonne jo oli alkanut tulvilla väkeä pohjoisesta päin. Insinööri oli kääntynyt varatuomarin puoleen ja saanut hänet ottamaan Lehtimaan palvelukseensa. Mutta sitä paitsi hän oli neiti Louiselle tarkasti selittänyt miehen kurjan tilan ja todistanut, ettei tämä itse ollut syypää siihen.

Mietiskelevän tytön mieleen oli erityisen syvästi vaikuttanut se, että ainakin yksi ihminen oli syytön. Ja hän oli koettanut kaikin tavoin lähettä tuota yhtä ainoaa viatonta niiden tuhansien joukossa, jotka olivat kehnoudellaan aikaansaaneet tämän maanvaivan. Alussa se tapahtui siten, että hän sunnuntaisin keittiössä tarjosi hänelle kahvikupin omasta kädestään, antoi hänelle yhden isänsä vanhoista nutuista — muodin mukaisen, puoleksi kuluneen ja samettikauluksisen pitkän takin — ja katsahti häneen missä he vain sattuivat vastatuksin. Lehtimaa osaltaan oli mielissään nuoren herrasneidin huomauttaisuudesta, ja kun sitä kesti viikkokausia, kun neiti aina katseli häntä miesjoukossa, silloin alkoi pieniä itserakkaita ajatuksia itää tuon turhamielisen nuoren miehen sydämessä.

Kun syyskylvöt oli kylvetty ostosiemenellä, sai Lehtimaa työtä puutarhasa. Silloin tapahtui, että neiti Louise eräänä päivänä seiso i hänen lähellään aivan joutilaana. Lehtimaa oli varma siitä, että se on siinä vain häntä katsellakseen, rohkaisi mielensä ja alkoi puhella ensi kerran ilman mitään erityistä syytä.

Lehtimaa kysäisi puheen aluksi, oliko tullut tietoja insinööri Halldénilta, ja neiti Louise punastui. Senhän ymmärsi Lehtimaa hyvinkin, että nuori tyttö punastuu, kun mies häntä puhuttelee, tarinoi edelleen ja sanoo odottavansa tärkeitä papereita, joita insinööri oli luvannut kirjoittaa kotipitäjän pastorilta, mutta joita ei vielä ollut kuulunut. Jos nyt neiti tahtoisi kirjoittaa ja kysyä insinööriltä, että missähän ne viipyvät nuo paperit.

Neiti Louise punastui yhä enemmän eikä virkkanut mitään.

Silloin rohkaisi Lehtimaa mielensä, pisti lapionsa maahan ja alkoi puhua kapteeni Thoreldista. Neiti Louisen pitäisi pitää varansa, sillä rikas kapteeni eleli Herrasaassa sellaista elämää, ettei nuorten tyttöjen tarvitsisi hänestä sen enempää välittää. Lehtimaa oli livahtanut näihin puheisiin aivan itsestään, ilman valmistelua ja seuraten vain omia ajatuksiaan.

Eipä niin, että hän olisi ajatellut neitiä itselleen — eihän toki — sellaisia hullutuksia ei hän ajatellut! — Ei, mutta se oli kapteeni Thoreld, joka oli auttanut Kalle Pihlin saamaan torpan ja Annan — ja mistä syistä, se oli helppo ymmärtää, mutta siitä ei hän nyt vielä tahtonut puhua. Oikeastaan hän oli ottanut asian puheeksi insinöörinsä vuoksi, sillä insinööri Halldén oli kymmentä kertaa hauskempi ja kauniimpi mies kuin tuo kaljupää kapteeni.

Lehtimaa sanoi sanottavansa kylläkin selvästi, mutta neiti Louise näytti siltä kuin ei olisi mitään ymmärtänyt. Eikä hän tainnut paljoa ymmärtääkään. Se hänet kuitenkin saattoi hämilleen, että Lehtimaa tiesi hänen sisimmät ajatuksensa insinööristä. Ne hän luuli salanneensa niin hyvin, ettei kukaan muu niitä aavistanut kuin August, joka pisti nenänsä joka paikkaan.

Mutta insinöörille hän ei uskaltaisi kirjoittaa, ei ainakaan — vielä! Jos se tulisi ihan tarpeelliseksi, niin hän voisi kysyä lupaa äidiltä ja sitten mahdollisesti tehdä sen. Mutta ei hän suinkaan ollut Lehtimaalle vihainen — päinvastoin. Oli kuin hän olisi karkeasta pohjalaisesta työmiehestä saanut salaisimpien seikkojensa uskotun. Hänen puhettaan kapteeni Thoreldista hän

kuunteli hiljaisella hämmästyksellä — mitä se häntä liikuttaa, mitä kapteeni tekee Herrasaareessaan? Eikä hän uskonut, että kapteeni eli sen kummemmin kuin isäkään, ehkä sentään hiukan hienommin ja hauskemmin.

Hän lähti Lehtimaan luota ystävällisesti päättään nyökäyttäen ja vakuutti, että Lehtimaa vain luottaisi sekä insinööriin että häneen, he kyllä auttavat, jos tiukka tulee.

KAHDESTOISTA LUKU

Läänien kuvernöörit lähettivät senaattiin mitä synkimpiä vuodentulon kertomuksia, ja kun ne tulivat sanomalehtiin ja luettiin maaseudulla, täytyi maanviljelijäin myöntää, että tila oli melkein epätoivoinen. Ainoastaan varakkaimmilla talollisilla oli ollut siementä tulevan vuoden varalle, köyhemmät eivät uskaltaneet heittää ainoaa turvaansa multaan, joka kenties tulisi pettämään heitä vastedes niin kuin oli nytkin pettänyt. Elon ostosta ei voinut olla puhettakaan, sillä hinnat olivat kohonneet kahta korkeammalle eikä moni pienviljelijä ollut sitten kevään nähnyt kuin jonkun harvan suuremman maaseudulle eksyneen paperirahan. Nälänhätä vei nekin takaisin niiden alkulahteeseen Helsinkiin. Siellä ne olivat varmassa tallessa pankkiholveihin kätkeytyinä mynttämättömien kultatankojen ja muiden arvotavarain vieressä. Ei koskaan ole pääoman omistajilla — ja etupäässä hallituksella — ollut parempia raha-asioita kuin silloin. Rahan korko nousi päivä päivältä, ja suuria kiinnityksiä tarjottiin vakuudeksi pienimmistäkin lainoista. Suuret kauppahuoneet rantakaupungissa tekivät mainioita tekoja maan hädässä, toivat viljaa maahan, johon kunnat kesemmällä olivat hallitusta kehottaneet, ja myivät sen satumaisiin hintoihin samalla kun hallitus otti nämä keinottelijat suojelukseensa, lainasi heille rahaa korkeaa korkoa ja hyviä vakuuksia vastaan ja kartutti siten nälkäisen maan rahavaroja kaikella sillä huolenpidolla, mikä on hyvän esivallan velvollisuus.

Rautatien rakennushallitus rakensi peninkulmittain rautatietään polkuhinnasta, ja rahamiehet iloitsivat tästä yleisten varain hyvästä hoidosta, myönsivät kalliin ajan apua virkamiehille ja antoivat lainoja suurviljelijöille tukkiakseen tyytymättömäin suut ja poistaakseen kaikki epäilykset niiltä, jotka

vielä uskalsivat epäillä.

Varhain tuiskutti talvi lumensa maamme monille kylvämättömille pelloille tehden torpat ja talot autioiksi. Niiden asukkaat hakivat turvaansa nälkää ja kylmää vastaan toisaalta, kokoutuivat kyliin, ettei tarvitsisi edes kuolla yksinään, ja kaikkein köyhimmät lähtivät mieron tietä kiertämään. Rautatietyömiehiä erotettiin sadoittain, ja vähine säästöineen asettuivat he taloihin ja mäkitupiin lähelle työpaikkaa. Se, jolla ei ollut perhettä, lähti jotenkin rauhallisesti talviselle taipaleelle, mutta kaikki odottivat aikaista kevättä ja pikaista lumen lähtöä, sadetta ja päivänpaistetta, joka nopeasti sulattaisi roudan maasta ja pehmittäisi penkereet lapion pystyviksi. Silloin alkaisivat he työnsä taas, levittäisivät maita levälleen, unohtaisivat menneisyyden ja olisivat vastedes paremmin varuillaan. Se hyvä puoli oli aikaisella talvella kuitenkin, että kylmä ilma kuoletti tuhannet miljoonat taudinsiemenet, joita väentungos rautatiellä oli synnyttänyt ja jotka jo olivat alkaneet uhkaavasti tehdä turmioitaan. Mutta vielä oli työmiehillä suomalaisen luonteen sitkeä vastustusvoima, vielä ei ollut kulkutauti tunkenut majoihin ja maakuoppiin ja hyvään aikaan tuli talvi levittämään terveellistä kylmyyttään, tuomaan vilua ja pakkasta, mutta kuitenkin läheisimmästä vaarasta pelastamaan.

Uramon torpan isäntä Kalle Pihl ajoi eräänä päivänä ajatuksiinsa vaipuneena havukuormaa metsästä pihaan. Sitten viime kesän oli hän melkoisesti muuttunut, ja hän näytti mielestään aivan toiselta mieheltä kuin tuo entinen hevospies, joka vaelteli halki Hämeen työansiota etsien. Tuo pitkä, tumma-verinen mies oli alkanut ajaa harvaa partaansa ja näytti varsin komealta pienine viiksineen, joita hän kasvatti itselleen kapteeni Thoreldin tapaan. Hänen lyhyt lammasnahkaturkkinsa oli uusi ja tukkansa kammattu, eikä kukaan olisi ensi näkemältä tuntenut häntä vanhaksi maankulkijaksi. Hän oli kuin talollinen konsanaan. Hän näki edempänä kylän ylhäällä mäen päällä ja suon alempana, ja hän muisti ihmeellisen tarkkaan ajatuksensa juuri tässä samassa mäessä, kun hän puoli vuotta sitten ensi kerran näki nämä seudut, joilla onni oli nyt hänellekin osansa antanut. Hän muisti tuumailunsa herroista ja Jumalan rangaistuksesta; ne tuntuivat hänestä nyt niin lapsellisilta kuin olisi hän tuumailut niitä kymmenen vuotta sitten. Sittemmin hän oli tullut herroista

aivan toista kokemaan, eikä hänellä ollut mitään syytä olla heille katkera.

Kaikki oli onnistunut Uramon asukkaille, aina siitä alkaen kun häät vietettiin ja he tänne muuttivat. Kalle Pihl ei juuri mielellään häitä ajatellut, ne oli pidetty tavallisilla menoilla, pappi oli kysynyt ja hän oli vastannut. Vihkiminen oli toimitettu eräänä sunnuntaina saarnan jälkeen pitäjän tuvan sisäkamarissa muutamien vierasmiesten läsnäollessa. Kun sitten oli ajettu kotiin ja vietetty iloista iltaa, lähdettiin seuraavana aamuna Ruskon, parin lehmän, kahden lampaan ja kahden porsaan kanssa muuttamaan Uramoon, johon Kalle Pihl jo oli huonekalut hankkinut ja jonne Anna nyt vei suuret myötäjaisensä — vaatteita ja talouskapineita enemmän kuin monella talon-tyttärellä. Komeassa, maalikantisessa kirstussa oli vielä kolme suurta seteliä vastaisten tarpeitten varalle.

Kaunis Anna oli nyt taitava emäntä, jolle täytyi antaa anteeksi hänen pienet heikkoutensa.

Kosiminen oli käynyt kuin voidellen ja niin nopeasti, että Kalle Pihl tuskin tiesikään ennen kuin tyttö jo oli hänen sylissään ja tytön kanssa Uramon torppa sekä viisisataa markkaa. Tuon illan jälkeen, jolloin he olivat toisensa keinulla tavanneet, ei Anna ollut hänelle rauhaa antanut, ja kuta kylmemmältä Kalle Pihl näytti, sitä kiihkeämmäksi tuli tyttö, kunnes toinen lopulta antautui. Olihan Anna niin kaunis ja — Pohjanmaa niin kaukana!

Ei hän kuitenkaan ollut ajattelematta heittäytynyt tähän uhkarohkeaan yritykseen. Sekä järki että omatunto olivat häntä ankarasti ahdistelleet, mutta kun kerran ensi askel oli näin nopeasti, melkein vastahakoisesti astuttu, liukui hän eteenpäin kuin kala rysään. Hän oli varomattomasti mennyt nielusta sisään, ja nyt ei hän kuolemakseenkaan enää osannut ulos. Mutta hän tuli hyvästi — hyvinkin hyvästi — toimeen tässä rysässään — eikä enää halunnutkaan siitä pois. Ja hän rauhoittui sitä enemmän kuta uhkaavammaksi maan hätä tuli. Tuosta papinkirjakepposesta hän kyllä suoriutuisi, sillä eihän kauppa ollut kukaan ollut näkemässä, ja tässä köyhän väen tulvassa Pohjanmaalta päin olisi vaikea saada selville, kenenkä papinkirja oikeastaan oli. Sitä

paitsi oli Lehtimaa moukka miehekseen ja typerä raukka, jota ei miehisen miehen tarvitsisi pelätä, vaikka hän tulisikin uhkailemaan käräjillä, sillä siinä sekasorrossa, joka nyt näkyi olevan tulossa, voisi sukkela mies, jolla vielä on rahaa taskussa, kyllä keksiä keinoja pelastukseksi.

Ei, Lehtimaata ei Kalle Pihl enää pelännyt, vaikka hän koko syksyn olikin kierrellyt Uramon torppaa insinöörin kanssa, joka nyt onneksi oli matkustanut tiehensä. Insinööriä oli hän sitä vastoin alati värissyt ja odottanut, että se milloin tahansa astuisi pirttiin lautamiehen tai siltavoudin seurassa, mutta Lehtimaa — se raukka — ei nähtävästi ollut uskaltanut kertoa insinöörille kaikkea pelätessään omaa nahkaansa, ja nyt se oli jo aivan myöhäistä. Kuta enemmän aikaa kului, sitä varmemmaksi tunsivat Kalle Pihl itsensä ja sitä selvemmiksi osasi hän miettiä puolustuskeinonsa ilmiantajaa vastaan.

Parhaiten piti hänen hyvää tuultaan vireillä onnistunut vuodentulo. Kun useimmilta naapureilta oli paleltunut melkein kaikki ja kun suuret rikkaat talot saivat vain neljännen jyvän, pui Kalle Pihl kapan alalta kymmenen kappaletta. Halla ei ollut hänen sarkojaan koskettanutkaan — perunoita lukuun ottamatta, jotka eivät kuitenkaan nekään olleet kokonaan paleltuneet. Hän ei tiennyt, mistä tämä tuli. Hän luki sen vasta peratun, väkevän peltonsa ansioksi, ja ehkä vaikutti siihen virtakin, joka juoksi pellon alitse ja piti ilmaa liikkeessä, kenties myöskin hyvät hengettäret ja hänen onnensa.

Mutta kapteeni Thoreldilla oli omat ajatuksensa asiasta, kun hän kuuli puhuttavan Kalle Pihlin menestyksestä. Paljoa ennen kuin kravustajat olivat lähteneet kotimatkalle, olivat he polttaneet tulta pellon nurkassa, ja siihen oli vielä puita lisätty, kun neiti Louisen tarvitsi kuivata sukkiaan. Saman tulen ääressä oli kapteeni lämmitellyt vaatteitaan ja huomannut, että savu oli leveänä huntuna laskeutunut pellon päälle. He eivät sammuttaneet tulta pois lähtiessään, vaan kastelivat ainoastaan sammalen ympäriltä, jotenka savu yhä sakeni ja muodostui lämmittäväksi peitteeksi. Tämän ajatuksensa hän kertoi eräässä sanomalehdessä, siitä syntyi vilkasta keskustelua, ja se antoi aiheita onnistuneisiin kokeisiin.

Mutta Kalle Pihl ei välittänyt siitä, mitenkä tuo oli tapahtunut, hänen it-seluottamuksensa paisui yli rajojensa ja hänen uskonsa omaan onneensa oli järkähtämätön.

Nyt, kun talvi tuli, ei hänellä ollut ainoastaan pelto kylvettynä, mutta myöskin viisi tynnöriä hyviä rukiita ja vähän ohria ja kauroja eloaitan hinkalossa. Se oli suuri omaisuus näinä aikoina. Kalle Pihlin omantunnon moitteet kuoleutuivat, kun Jumala näin selvästi oli osoittanut hänelle suosiotaan, ja hän ajoi syksyn kuluessa kaksi kertaa kirkolle kauniin vaimonsa kanssa sekä näyttäytyäkseen että maksaakseen Korkeimmalle osan kiitollisuudenvelastaan.

Näin tuumiessaan saapui hän torpalleen, kaatoi kuormansa pienen navetan oven eteen ja valmistautui viemään Ruskoa talliin. Silloin ilmaantui hänen vaimonsa vähän levottoman näköisenä tuvan ovelle ja pyysi häntä tulemaan sisään, sillä siellä oli joku, joka tahtoi puhutella häntä. Kalle Pihlin sydän alkoi vähän tykyttää, mutta hän rauhoittui heti, riisui hevosen, vei sen talliin ja meni vasta sitten pitkin, vakavin askelin pirttiin.

Siellä istui Lehtimaa uhkaavan näköisenä pöydän päässä, ja näytti siltä kuin hän ei aikoisikaan niin pian mennä tiehensä. Hän hymähti isännälle ja kysäisi kuulumisia.

— Mikäpä tässä lie hätänäkään, vastasi Kalle Pihl ylpeästi ja paiskasi lakkinsa pöytään.

Mutta Lehtimaa nyökäytti salaperäisesti päätään Kalle Pihlille, pyysi häntä tulemaan lähemmäs ja viittasi peukalollaan Annaa:

— Mitä tarkoitat? kysyi Kalle Pihl.

— Minä luulen että olisi parempi, jos puhelisimme kahden kesken, kun ei ole akkain korvat kuulemassa.

— Sano sinä vain, mitä sinulla on sanomista! Minä en salaa mitään vaimoltani.

— Ohhoh! Ehkä on kuitenkin asioita, joita et aivan mielelläsi päästäisi hänen korviinsa.

Kalle Pihl katsahti synkästi vieraaseen. Sitten hän loi pikaisen silmäyksen vaimoonsa ja sanoi arvokkaasti:

— Älä ole olevinasi, vaan puhu suusi puhtaaksi!

— No, koska itse sen tahdot, sanoi Lehtimaa ja alkoi kaivaa poveaan, niin voinhan sitten sanoa, että olen saanut papinkirjani.

Näillä sanoilla, joihin Lehtimaa oli paljonkin rakentanut, ei ollut minkäänlaista vaikutusta.

— Mitä sinun papinkirjasi minua liikuttaa? tuli lyhyesti ja rauhallisesti Kalle Pihlin suusta.

— No, no — eiköhän sentään vähän liikuta!

— Ei pikkuistakaan!

— Ajattele tarkkaan, mitä sanot...!

— Herkeä lörpöttelemästä joutavia, keskeytti Kalle Pihl ja istuutui.

Lehtimaata vähän hämmästytti toisen varmuus, mutta hymyillen vetosi hän kuitenkin Annaan ja kysyi:

— Saako vaimosi tietää koko salaisuutemme?

— Jos nyt et lakkaa juoruistasi, saat maistaa nyrkkiäni, sanoi Kalle

Pihl vihaisesti ja astui lähemmä Lehtimaata.

Silloin tämä nousi ylös ja löi paperipakan pöytään, katsahti Annaan ja huusi julki sen, mitä kuukausia oli sisässään kantanut:

— Tässä ovat paperit, joilla olet nainut tuon tuolla, kuuletko! Tässä on oikeat todistukset, että hän on minun samoin kuin koko tämä torppakin, kuuletko! Ja sinä, Anna — kuule sinäkin minua, sillä sinulla on mies, joka humalaiselta viekoittamillaan papereilla on vienyt sinut vääryydellä vihille ja nyt ... ja nyt on koston päivä tullut ... koston päivä tullut... Kalle Pihl ... saapi ... saapi ... vastata ... vastata ... oikeuden ... oikeuden...

Tuvan ovi paukahti kiinni Lehtimaan takana, joka vähäsen vastusteltuaan oli lentänyt päistikkaa pihalle. Hän nousi pystyyn kuin päissään, ei niin paljon vihoissaan kuin vakuuttuneena siitä, että hän nyt viimeinkin oli kaikki vastukset voittanut. Riemuiten katsahti hän jälkeensä, kun lähti menemään kotiinsa varmana siitä, että Kalle Pihl ennen aamun koittoa olisi lähtevä torpastaan pois, jos ei Anna jo sitä ennen ole toimittanut häntä kruununmiesten käsiin. Hän käveli tietään tyytyväisenä niin kuin se, joka onnellisesti on kärsimyksensä loppuun kärsinyt.

Jo pikku poikana oli hän saanut kärsiä kaikenlaista ilkeyttä kylän pojilta, jotka pilkkasivat häntä hänen lapsellisuutensa tähden. Hänellä oli vielä täysikasvuisena sellaisia merkillisen lapsellisia ajatuksia ja hommia, että häntä pidettiin melkein pehmeäjärkisenä, mutta kun hän muuten oli sukkela käsittämään eikä koskaan osoittanut olevansa mielipuoli, niin hänelle vain naurettiin. Laiskain koulussa oppi hän autuuden opinkin niin yksinkertaisesti, että pääsi ripille ja aikamiesten kirjoihin.

Lehtimaan hulluus oli oikeastaan siinä, että hänellä oli tavattoman vilkas ja rajaton mielikuviutus, jota ei mikään koulu eivätkä mitkään vanhemmat olleet koskaan hillinneet. Se vei hänet mitä kummallisimmille syrjäpoluille ja pois tavallisesta talonpoikaishölkästä, se koristeli ja kultaili hänelle jokapäiväiset tapahtumat, ja se petti häntä sydämettömästi ja niin paljon kuin häntä suin-

kin voi pettää, sillä hänellä oli aina uusi saippuakupla valmiina, kun entinen oli haljennut. Savossa tai Karjalassa, jossa kansa vielä runoilee ja rakastaa mielikuvituksen tuotteita, olisi hänestä ehkä tullut runoseppä, mutta Pohjanmaalla, jossa ollaan käytännöllisempiä ja haaveksitaan vähemmin, pidettiin häntä vähän hupakkona.

Kun Lehtimaa palasi Kotkaiseen, jossa hän koko pitkän syksyn oli ollut neiti Louisen suojeluksen alaisena, pisti hän pillit pussiinsa ja sanoi lähtevänsä talosta, vaikkei selvään ilmoittanutkaan minne aikoi. Hän vain hymyili salaeräisesti, puheli hämääriä sanoja vääristä papereista ja virkkoi lopuksi, että kyllä ne saavat vielä nähdä ja kuulla, jahka aika joutuu.

Neiti Louise, joka vihdoinkin äidin luvalla oli kirjoittanut pari kankeaa kirjettä insinööri Halldénille Lehtimaan pyynnön johdosta, sai ensiksi ystävällisen ja kiitollisen vastauksen, että pastori Lehtimaan kotipitäjässä vielä tarvitsee lisätietoja tuosta miehestä, ja kun neiti Louise oli ne antanut, saapui kauan odotettu papinkirja alkupuolella marraskuuta. Mutta sama kirje, jossa tuo kallisarvoinen asiakirja oli, sisälsi myös muutamia rivejä neiti Louiselle, joka ne luettuaan vaipui kovin syviin mietteisiin. Insinööri kertoi lyhyesti ja ihan kuin sivumennen, että häntä aivan odottamatta oli kehoitettu hakemaan parin kolmen vuoden matkarahaa Englantiin ja Amerikkaan ja että hän oli sen saanutkin. Tuosta onnesta tuli hänen oikeastaan kiittää von Blumen herrasväkeä, sillä heidän kauttansahan hän oli tutustunut kapteeni Thoreldiin, ja olihan koko matkaraha kapteeni Thoreldin hyvyttä, joka oli puheenjohtajana Suomen uudessa teollisuusyhdistyksessä. Lopuksi lausui hän jäähyväisensä ja terveisensä vanhemmille. Koko kirje oli niin merkillisen kylmä, oli kuin insinöörin katse olisi mennyt sivu siitä, jolle hän kirjoitti, ja niin kuin kaikki hänen ajatuksensa jo olisivat harhailleet tuolla kaukaisessa kultamaassa Atlantin takana.

Neiti Louise pani kirjeen pois, huokasi ja kätki tämän kirjeenvaihtonsa laatikkonsa pohjimmaiseen pohjukkaan. Hänen katseensa tuli hajamieliseksi, hän nauroi harvoin, ja jos hänen joskus täytyi hymyillä muiden tähden, oli siinä kokonainen maailma salaista surua. Rouva von Blume antoi asian men-

nä menoaan, ei häirinnyt tytärtään kysymyksillä, ja niin laskeutui vähitellen unhon tomu menneen kesän haavekuville ja vei niiltä niiden kirkkauden.

Mutta Lehtimaa sai pahan kolauksen, kun ei hän vielä kolmen päivän jälkeenkään kuullut mitään uramolaisista. Hän tuli levottomaksi ja teki asiaa kylään, mutta siellä ei kukaan tiennyt mistään mitään. Oli vain nähty Kalle Pihlin vaimoineen menevän maakauppiaan luo, jonka kanssa heillä kuului olleen pitkä keskustelu viljan hinnoista ja muista kaupoista. Kalle Pihl näkyi siis ottavan selkoa siitä, kannattaisiko jo myydä liikeneviä elojaan.

Lehtimaa palasi hyvin alakuloisena Kotkasiin. Hän ei voinut ollenkaan käsittää sitä, että hänen paljastuksestaan ei olisi ollut sen suurempia seurauksia. Ja nyt alkoi viha maailman vääryydestä taas kuohua hänessä. Kyllä hän ker-
ran vielä näyttäisi Kalle Pihlille, kenenkä tavaraa Uramon torppa ja kaunis Anna oikeastaan ovat!

Lehtimaan käynnin jälkeen Uramon torpassa kulki Kalle Pihl pää vielä pystymmässä kuin ennen. Siinä nyt vasta nähtiin kateus ja pahansuopaisuus oikeassa karvassaan. Eikä se suinkaan siihen lopettaisi, sen saisi Anna vielä nähdä. Sillä Lehtimaa kyllä keräisi maankulkijoita ympärilleen heidän avul-
laan kostaakseen saamansa potkut.

Ei koskaan ollut Kalle Pihl oikeammin ennustanut. Lehtimaa oli aivan muuttunut. Hän ei pysynyt enää päivääkään Kotkaisissa, vaan alkoi harhail-
la ympäri ja hakea kaikenlaisten työttömien laiskurien seuraa, niin että her-
rasväki jo alkoi joutua epätoivoon suosikkinsa tähden. Tuo kiittämätön ja
kevytmielinen raukka, jota he koko syksyn olivat kainaloista kannattaneet,
jätti yhtäkkiä työnsä, jota ei suinkaan ollut liiaksi tarjona, ja kuljeskeli keh-
noimpain kerjäläisten kanssa laiskana talosta taloon ansaitsematta leivän pa-
lastakaan.

Mutta Lehtimaa oli niin omiin ajatuksiinsa vaipunut, ettei hän ollenkaan
välittänyt siitä, mitä herrasväet ja muut hänestä ajattelivat. Hän haki kiih-
koisin mielin jotain kotiseutunsa tuttavaa, joka tuntisi sekä hänet että Kalle

Pihlin. Tuon todistajan avulla säikäyttäisi hän muutta mutkitta Kalle Pihlin torpastaan ja välttäisi siten oikeuden käyntiä, jossa on aina niin monet mutkat ja joka maksaa niin paljon rahaa. Muutenkin pelkäsi hän vaistomaisesti joutumista mitenkään sen kanssa tekemisiin.

Hän löysikin milloin jonkun rautatietyömiehen, milloin jonkun muun, joka oli nähnyt Kalle Pihlin hänen kotipitäjässään, mutta ei kenelläkään ollut halua antautua käräjänkäyntiin, sillä käräjät siitä tietysti tulisi. Eikä tuollaisella raukalla kuin Lehtimaalla olisi varaa maksaa vieraita miehiään. Aivan epätietoista oli sitä paitsi, voittaisiko hän mitään käräjänkäynnillä. Mahdollisesti pistäisivät ne hänet itsensäkin rautoihin papinkirjan kaupasta. Irtolaisten joukossa oli miehiä, jotka olisivat todistajiksi kelvanneet, mutta heidän paperinsa olivat aina epäkunnossa, eivätkä he mitenkään olisi uskaltaneet astua korkean oikeuden eteen.

Lehtimaa kulki ympäri kuin levoton varjo ja puheli niin sekavasti, että ihmiset todenteolla alkoivat pitää häntä mielipuolena.

Silloin tuli hänelle sattumus yhtäkkiä avuksi, juuri kun epätoivo oli ylimillään. Eräänä päivänä tapasi hän maantiellä lähellä rautatien rakennusta repaleisen naisen ja kolme pientä lasta. Vaimo puhui pohjanmaan murretta, ja paremman puutteessa lyöttäytyi Lehtimaa hänen seuraansa. Hetken kuluttua heräsi hänessä uusi, suuri ja varma toivo — toivo, josta hän ei ennen ollut osannut uneksiakaan ja joka pani hänet vapisemaan Kalle Pihliä niin kuin metsän petoa mutta joka samalla valaisi hänen omat tuumansa.

Kerjäläisvaimo oli Kalle Pihlin vaimo, joka oli lapsineen lähtenyt etsimään kadonnutta miestä.

KOLMASTOISTA LUKU

Kalle Pihl valmistautui eräänä hämäränä talviaamuna lähtemään töilleen ja Anna makasi vielä vuoteellaan, kun kuului askelia ulkoa ja joku astui porstuahan. Uramon torpassa pidettiin sisäovi lukossa epävakaisten aikain ja maalattun arkun vuoksi. Kalle Pihl ei myöntänyt, että hän koetti lukita pahaa omaa-

tuntoaankin. Mutta sitä hän ei koskaan tulisi myöntämään.

Käsi tarttui oven ripaan ja Anna kohosi istualleen vuoteellaan.

— Kuka siellä?

Miehen ääni kuului sanovan jotain, mutta sitä käskettiin vaikenemaan, ja naisen ääni vastasi:

— Onpahan muuan, joka tahtoisi tavata Kalle Pihliä.

Mikä ihme tulikaan Uramon torpparille? Anna hypähti vuoteeltaan ja jäi kankein, unisin silmin tuijottamaan mieheensä, joka äänen kuullessaan oli säpsähtänyt ja kääntänyt kasvonsa tuvan pimeimpään nurkkaan, voimatta kuitenkaan salata kalpenemistaan.

— Mikä sinua vaivaa? kysyi Anna.

Silloin kääntyi pohjalainen reippaasti vaimoonsa päin ja sanoi aivan kylmästi ja levollisesti:

— Ne ovat ehkä ryövärejä!

Anna tarkasteli häntä uteliaasti. Lehtimaan käynnistä oli häneen jäänyt kipene epäluuloa ja hän oli pannut merkille, että hänen miehensä salasi häneltä jotakin. Mutta kun hän nyt seisoj siinä voimakkaana ja hymyillen, luuli hän erehtyneensä äsken, tai ehkä se todellakin oli säikähtynyt ryöväreitä.

— Akatko ryövärejä! sanoi Anna pilkallisesti.

— Onkos aikaa kysyä, kuka säikäyttää, kun sattuu säikähtämään.

— Onko Kalle Pihl kotona? kuului taas naisen ääni oven takaa.

— Mitä sinä sillä teet? kivahti Anna.

— Ne ovat kerjäläisiä, älä avaa! sanoi Kalle Pihl.

— Menkää hoviin, siellä annetaan ruokaa! Meillä ei ole mitään antamista! huusi Anna.

— Emme me tulekaan kerjäämään, jatkoi ääni.

— Mitäs te sitten tahdotte?

— Olisi tärkeitä asioita Kalle Pihlille ja hänen vaimolleen.

— Älä päästä heitä sisään! sähisi Kalle Pihl.

Anna katsahti taas häneen ja häntä rupesi uudelleen epäilyttämään. Sitä paitsi tuli hän uteliaaksi.

— Kuka tietää, mitä niillä olisi asiaa...

— Tietäähän sen, mitä kerjäläisillä on asiaa.

— Sinä näyt yhä vain vielä pelkäävän ryövärejä, pilkkasi Anna — tai miksi et uskalla katsoa heitä silmiin?

— Pelkäävätkö? Se on valhe, mutta...

— Voisimmehan kerran mekin auttaa köyhiä, niin ehkä se olisi siunaukseksi itsellemme.

Anna puki hameensa ylleen ja näkyi aikovan mennä katsomaan, mitä nuo aikaiset aamuvieraat tahtoivat. Kalle Pihl ei uskaltanut kauempaa vastustaa. Hän tekeytyi aivan välinpitämättömäksi ja alkoi puhaltaa liedestä tulta aamupiippuunsa.

Ulkona ei enää kolkutettu ja Kalle Pihl hengitti jo vapaammin, kun kurttuiset naisen kasvot ilmaantuivat matalaan tuvanikkunaan. Se varjosti kädellä silmiään ja tirkisti hämääseen tupaan. Kalle Pihliä puistatti niin kuin hän olisi nähnyt aaveen, mutta Anna läheni ikkunaa.

— Etkö voi jättää meitä rauhaan? huusi hän ulkona olevalle.

Tämä pudisti vain kieltävästi päätään ja tirkisteli yhä tupaan.

Silloin välähti uusi aatos Kalle Pihlin päähän:

— Se on hullu!

Annaa pudistutti ja hän vetäytyi pois ikkunasta, mutta samassa hän muisti miehen äänen.

— Missä on sinun miestoverisi, ja miksi sinä häntä piilottelet?

— Ei täällä ole miehiä, minä olen yksin ja tahdon puhutella emäntää. Päästäkää minut sisään!

— Se on hullu! sähisi taas Kalle Pihl.

Jo rupesi Annakin sitä uskomaan ja huusi ikkunan läpi uhkaavalla äänellä, että he menisivät tiehensä.

— Vai ei minua siis päästetä sisään?

— Ei päästetä!

— Kuule sitten, Anna Mellilä — sillä Pihl ei ole sinun nimesi! Vaan minun nimeni on Pihl! Näetkö tätä?

Nainen nosti repaleisen tytön ikkunan tasalle.

— Mene tiehesi! Sinä olet hullu!

— Tämä on Kalle Pihlin vanhin tyttö tämä, joka kulkee äitinsä kanssa kerjuulla. Ja tässä on hänen vanhin poikansa, ja tässä nuorin! — Nainen nosti kaksi pientä ryysyistä lasta ikkunaan.

— Mene tiehesi — sinä olet päästäsi vialla!

— Minä en ole päästäni vialla niin totta kuin olen Kalle Pihlin vaimo, jonka hän jätti Pohjanmaalle lähtiessään itse eteläänpäin mennäkseen naimisiin toisen kanssa, jolla ei ole häneen mitään oikeutta!

Anna käännähti miehensä puoleen, joka seisoj ovella ja pui nyrkkiä hyökätäkseen ulos.

— Mitäs sinulla on tähän sanomista, Kalle?

Mutta samassa potkaisi Kalle Pihl oven auki, juoksi ulos, sai kiinni miehen porstuassa, veti hänet esille ja näytti hänet Anna Mellilälle, joka oli kiiruhtanut jäljestä.

— Näetkö nyt, kuka se on, joka on pannut toimeen tämän kaiken? Täällä on taas tämä Lehtimaa, jonka jo kerran ennen olen heittänyt pellolle! Ymmärrätkö nyt, mikä se on miehiään? Nyt se on kuljettanut tänne tuon maankiertäjän kotirauhaani rikkoakseen!

Lehtimaa koetti päästä irti, mutta Kalle Pihl puristi häntä niin kovasti, ettei mies saanut sanaa suustaan. Anna tuli ulos porstuasta ja vieras vaimokin juoksi hätään. Lapset seisoivat itkien hänen takanaan.

— Ettei tuo ilkiö häpeä haukkumasta omaa vaimoan maankiertäjäksi! huusi vieras vaimo itku kurkussa. — Vaan niin totta kuin minä elän, saa hän

tästä oikeuden edessä vastata, ja siitä, että on pettänyt sinutkin, Anna Mellilä!

— Suus' kiinni! karjaisi Kalle Pihl raivoissaan. Lehtimaata nakeltiin kuin kinnasta ja turhaan koetti hän vedota silmäyksillään Annaan. Nyt se ainakin saisi nähdä, mitä hyvää Lehtimaa oli hänelle tehnyt, eikä hän enää ollenkaan pelännyt antautua puukkosille Kalle Pihlin kanssa, jos niiksi tulisi. Hän hapuili tuppeaan, joka riippui selän alla vyössä, ja viimein saikin hän nopealla ruumiin tempauksella puukon käsiinsä. Pohjalaisten tapoihin tottunut vaimo huomasi heti, mitä oli tekeillä.

— Herra Jeesus varjelkoon, se tappaa minun mieheni! kirkaisi hän ja hyökkäsi apuun. Samassa oli Annakin miehensä vieressä, ja vieraan vaimon avulla sai Kalle Pihl Lehtimaan ranteista kiinni.

— Ota puukko pois häneltä! komensi Kalle Pihl, ja samassa heiluttikin vieras vaimo Lehtimaan puukkoa riemuiten kädessään.

— Siinä nyt näet, millainen roisto se on! sanoi Kalle Pihl huohottaen.
— Mene heti noutamaan nimismiestä.

Anna katseli epäilevästi ympärilleen. Ei hän osannut hevosta valjastaa eikä hänellä ollut halua jättää miestänsä yksin noiden ihmisten kanssa. Lehtimaa seurasi häntä silmillään. Nytpäs saataisiin viimeinkin nähdä! Se on jo kahden vaiheilla! Ja koko ajan kun hän koetti riuhtautua irti, tarkasteli hän jännittyneenä Anna Mellilän liikkeitä. Eihän se ollut apuna puukkoa otettaessa, se oli siis Lehtimaan puolella.

— Pannaan tuo nuoriin, niin saat mennä itse nimismiestä noutamaan, ehdotteli Anna.

Lehtimaa sai kuin pistoksen rintaansa. Se ei suinkaan voi olla hänen tarkoituksensa! Vai antaako se ehkä miehen paeta rauhassa ja sitten päästää hänet irti ja kiittää pelastajaansa?

— Sen se sietäisi, että vallesmanni saisi hänet kynsiinsä, sanoi Kalle Pihl.

— Mikä pakko sinun oli tarttua puukkoon, kun ei ollut mitään hätää! torui vieras vaimo.

— Joudu pian nimismiehen luo! kiihotti Anna yhäkin.

Vielä koetti Lehtimaa ylläpitää rohkeuttaan, vaikka kaikki näkyivät olevan häntä vastaan. Lienehän kuitenkin vielä oikeutta maailmassa, ajatteli hän. Mutta kun Kalle Pihl oli saanut Lehtimaan puukon omaan haltuunsa, päästi hän ranteet irti, sysäsi hänet luotaan ja sanoi ylenkatseellisesti:

— Mene nyt tiehesi, äläkä toista kertaa tule! Tällä kertaa pääset vapaaksi vallesmannista, mutta jos näen sinusta vielä vilauksenkaan Uramon torpassa, niin saat istua ruunun penkissä loput elämäsi. Mutta puukkosi, sen pidän minä.

Anna nyökäytti hyväksyvästi päätään eikä vieras vaimo oikein tiennyt, mitä hän tekisi. Lehtimaa mietti hetken aikaa, mutta ei ymmärtänyt mitään. Tämän tähdenkö hän oli jättänyt työpaikkansa ja nähnyt nälkää? Vielä kerran katsahti hän ympärilleen, mutta ei niillä kellään näyttänyt olevan häntä sääli. Lapsetkin katselivat häntä kauhistunein itkusilmin.

— Eikö Anna usko vieläkään, että minä tahdon hänen parastaan? kysyi Lehtimaa yhtäkkiä.

Kysymys sopi niin huonosti toisten ajatuksiin, että ne häntä vain kummis- saan katselivat ja Anna sanoi ystävällisesti: — Mene tiehesi miesparka, kun kerran pääset!

Lehtimaa katsahti häneen niin surullisesti, että Annaa vähän alkoi sääliittää. Sitten meni hän mitään virkkamatta tiehensä jättäen vieraan vaimon vakuut- tamaan Annaa asiasta. Mutta tuskin hän oli päässyt pois näkyivistä, kun hänen

vilkkaissa aivoissaan syntyi uusi tuuma, jonka avulla hän ihan varmaan tulisi saamaan sekä torpan että Annan, sillä tottahan tämän silmät kerran kuitenkin avautuisivat.

Vaimo jäi lapsineen kartanolle, kun Kalle Pihl ja Anna menivät sanaakaan sanomatta pirttiin. Hän istuutui tuvan rappusille kylmään aamupakkaseen, otti lapset syliinsä ja alkoi lämmitellä heitä. Puolen tunnin kuluttua tuli Kalle Pihl ulos, pukeutuneena lammasnahkaturkkiin ja valmiina menemään metsään kirveineen.

— Mitä sinä vielä täällä teet? sanoi hän ja sysäsi vaimoa polvellaan.

— Odotan leipää lapsillesi ja vaimollesi.

— Mutta enhän minä tunne sinua.

— Älä hylkää omaa joukkoasi, se ei jää rankaisematta.

— Ei minulla ole muuta joukkoa kuin vaimoni tuolla sisällä.

— Etkös sinä ole Kalle Pihl?

— En ole, vaikka minua siksi kutsutaan.

— Kukas sinä sitten olet?

— Se ei sinua liikuta.

— Mutta minä tunnen sinut Kalle Pihliksi.

— Olet voinut jossain nähdä — mistä minä sen tiedän.

— Etkö sitten tunne vaimoasi Johannaa ja omia lapsiasi?

— Enhän tunne, kun minulla on toinen vaimo, jolla ei ole lapsia.

— Älä paaduta itseäsi! rukoili vaimo ja katseli häntä kasvoihin.

— Korjaatko luusi ja paikalla!

— Älä ole noin sydämetön! Jumala sinut palkitsee, kun ajat paranevat! En tahdo sinulle mitään pahaa, mutta koska sinulla on hyvät päivät, niin et saa antaa lastesi paleltua ja nääntyä nälkään.

— En kuule sinua. Mitä siinä pitkität puheitasi, laittaudu taipaleelle!

Naisen silmät sähköhtivät. Hän kohosi uhkaavana seisoalleen.

— Otatko meidät hyvällä hoitaaksesi, niin en puhu mitään?

— En ota, sanoi Kalle varmasti. — Vähäinenkin myöntäminen olisi turmelut kaiken.

— Silloin katso eteesi, Kalle Pihl! — Sinua en pelkää!

— Mutta minä näytän, että pelkää! ja hän aikoi tunkeutua pirttiin.

Samassa tuli Anna ulos kokonainen leipä ja kourallinen silakoita mukanaan. Hän ojensi ne vaimolle sanoen:

— Mene nyt vain! Näethän, ettei sinua täällä kuitenkaan uskota.

Vieras vaimo silmäili pilkallisesti leipää ja kaunista Annaa, nosti nuorimman lapsensa käsivarrelleen ja tarttui toista käteen, sylkäisi kolme kertaa kynnykselle ja syöksi suustaan sanat:

— Hyi! — Hyi! — Hyi! — Kirottu olkoon hän ja hänen jalkavaimonsa! Ja kirottu olkoon se leipä, jota he syövät! — Hyi!

Ja hän meni samaa tietä kuin Lehtimaakin taakseen katsahtamatta.

Kalle Pihlillä ja Annalla ei ollut monta iloista sanaa toisilleen sanottavana, kun vieras oli mennyt. Mies nakkasi kirveen olalleen ja aikoi jatkaa matkaansa metsään, kun vaimo heitti häneen terävän silmäyksen ja kysyi:

— Etkö ole koskaan ennen nähnyt tuota vaimoa?

— Älä ole lapsellinen, Anna! Uskotko kerjäläisakkaa enemmän kuin minua?

— En uskokaan, mutta sillä oli semmoiset silmät ja se puhui niin voimakkaasti, ettei olisi luullut valehtelijaksi.

— Vai aiot sinäkin pettää minut, juuri kun sinua eniten tarvitsen.

— Enhän minä petä sinua ... mutta ... miksi et voi sanoa minulle niin kuin asia on? huudahti hän.

— Olenhan minä sen jo sanonut.

— Niin — niin! Mutta minkäs minä sille voin, että tulee niin kummallisia ajatuksia.

— Mitä sinä niistä sitten ajattelet! Ei kukaan voi näyttää toteen, että minulla olisi ollut mitään hänen kanssaan tekemistä.

— Vaan jos vetävät sinut oikeuden eteen?

— Niin vetäkööt! Minuun eivät kateet saa kynsiään isketyksi.

Kalle Pihl nakkasi kirveen olalleen ja lähti menemään metsää kohden niin rauhallisin askelin, että Anna hänen jälkeensä katsellessaan rauhoittui, meni

pirttiin ja lukitsi oven jälkeensä. Eihän sitä näinä aikoina, kun maailma kihisi kerjäläisiä, uskaltanut pitää oveaan auki päivälläkään.

Pian oli tullut kylän tiedoksi, että Uramossa oli käynyt ryövärejä, eikä Kalle Pihl suinkaan salannut, että ilkityön tekijä oli ollut Lehtimaa. Kun huhu saapui Kotkaiisiin, ei sitä alussa tahdottu uskoa; tuntui aivan mahdottomalta, että sellaista voisi tehdä mies, joka niin kauan oli saanut työtä ja ruokaa talosta ja joka oli osoittanut olevansa niin siivo ja hyväluontoinen. Mutta huhu tuli yhä varmemmaksi, Kalle Pihl oli näyttänyt Lehtimaan oman puukon, jonka hän itse oli vääntänyt pahantekijän kädestä, ja niin täytyi kaikkien uskoa.

Neiti Louise tuli kovin murheelliseksi siitä, että hänen suosikkinsa näin pahasti oli palkinnut hänen ystävyytensä, — nyt oli tuo yksi ainoakin viaton tehnyt suuren rikoksen. Häntä puistatti, että hän niin monta kertaa oli sellaisen miehen kanssa puhellut, mutta se kuitenkin vähän helpotti, ettei se ollut käynyt isän tai äidin tai hänen kimppuunsa. Varatuomari kummasteli sitä, ettei Kalle Pihl ollut toimittanut pahantekijää nimismiehen käsiin, ja hänessä syntyi sen johdosta pieniä epäilyksiä, vaikka toisekseen saattoi hyvinkin ymmärtää, että hätä voi tuollaiset maankulkijat pakottaa melkein mihin tahansa. Ainoa, joka kokonaan oli Lehtimaan puolella, oli rouva von Blume. Hän ei voinut uskoa Lehtimaasta näin paha, vaan pikemmin hän uskoi sitä Kalle Pihlistä. Eivätkä hänen vakuutustaan saaneet mitkään kertomukset järkytetyiksi, ne olivat pelkkää panettelua, tai siinä oli jotain, jonka syytä eivät muut saaneet tietää.

Mutta Lehtimaata alettiin karttaa kaikkialla sekä rautatietyömiesten että muiden rehellisten ihmisten seuroissa. Kaikki häntä epäilivät, häntä katseltiin kieroon, hänelle sanottiin suoraan, mitä hänestä ajateltiin, ja hänen tuli vaikeaksi saada ruokaa henkensä pitimeksi. Mutta hän ei tahtonut lähteä pois paikkakunnalta ennen kuin saisi asiansa selvitettyksi Uramolaisten kanssa, ja vaikkei kukaan enää uskonutkaan hänen puheitaan, toivoi hän yhäkin sitkeästi, että koston hetki olisi pian koittava ja että totuus kerran olisi maan perivä.

Kotkaisissa hän ei enää uskaltanut näyttäytyäkään, sitten kun häntä siellä oli törkeästi solvaistu ja palvelusväki häntä ilkkuen pilkannut, niin että hänen mieltänsä kirveli. Kun rouva von Blume jälkeinpäin sai kuulla, että hän oli näyttäytynyt Kotkaisissa ja sieltä karkotettu, moitti hän väkeään tästä kovuudesta ja käski tuomaan hänet luokseen, jos hän kerran vielä ilmaantuisi taloon.

Mutta Lehtimaa oli vetäytynyt etäisiin sydänmaan mökkeihin ja ulkokartanoihin asiansa menoa odottamaan.

Kalle Pihlin vaimon hän oli tavannut pari päivää heidän Uramossa käyntinsä jälkeen, ja kun Lehtimaa oli saanut kuulla, mitenkä asiat siellä olivat päättyneet, kirosi hän maat ja taivaat täyteen ja aikoi heti mennä nimismiehen luo antamaan itsensä ilmi, mutta älykäs Johanna oli lasten tähden tahtonut, että asiaa olisi ajettava toisella tavalla, jottei Kalle Pihl joutuisi vankeuteen, vaan voisi hoitaa perhettään kovimpain aikain yli. Kauan aikaa tuumittuaan sopivat he siitä, että Johanna menisi ensiksi kapteeni Thoreldin ja sitten rouva von Blumen puheille, jos ei Herrasaaresta mitään apua lähtisi. Sillä aikaa tulisi Lehtimaan rauhassa odottaa. Ja hän odotti tulevaisuuttaan eräässä vanhassa perunakuopassa, johon hän oli rakentanut kiukaan ja jonne hän kävi kylältä ruokaa hankkimassa. Mutta kun kuopan omistaja sai tietää, kuka hän oli, käski hän hänen korjaamaan luunsa, ja nyt oli Lehtimaa taas turvaton kuin taivaan lintu kylmän syystalven alkaessa. Ei hän ollut kuullut Johannastakaan eikä siitä, miten kapteenin puheilla käynti oli päättynyt. Hänen oma tulevaisuutensa näytti yhtä hämärältä.

NELJÄSTOISTA LUKU

Kapteeni Thoreld oli matkustanut pois muutamiksi päiviksi, kun Johanna suuri asiansa sydämellään tuli Herrasaaren kantaen nuorinta lastaan käsi-varrellaan. Niin pian kuin hän sinne ilmestyi, neuvottiin hänet pehtorin luo, joka mitään kyselemättä toimitti hänelle lautasellisen lämmintä lientä ja suuren leipäpalasen. Johanna ei kuitenkaan tähän tyytynyt, vaan kysyi kapteenia itseään.

— Mitä sinä hänellä?

Olisi ollut asioita, joiden takia oli tultu pitkät matkat, aina Pohjanmaalta asti.

Vai niin, kapteeni ei ole nyt kotona, mutta tulee muutaman päivän perästä.

Eikö saisi jotain tehtävää siihen mennessä? Näyttihän tämä olevan suuri talo, jossa olisi pitänyt olla monenlaista askareta.

Ei ollut nyt työtä vieraille annettavaksi.

Mihinkäs hän sitten ryhtyisi odotellessaan?

Hm — niin...! Häntä tarkasteltiin tutkivasti — hän näytti olevan rohkeampi kuin tavalliset kerjäläiset ja lie nähnyt parempiakin päiviä. Ja sitten hän tahtoi niin varmasti puhella kapteenin kanssa. Koetettiin tutkistella häneltä, mitä se mahtaisi olla, mutta turhaan. Hän vain kysyi, pitäisikö hänen sitten välttämättä taas palata takaisin rautatietyöpaikalle pienten lastensa kanssa ja parin päivän perästä tehdä sama matka uudelleen.

Pehtori oli hyväsydäminen ihminen, ja Johanna sai ruveta villoja karttaamaan hänen keittiössään samalla kun lapset leikkivät kissan kanssa nurkassa. Tätä kesti kaksi päivää, ja kolmantena tuli kapteeni Thoreld kotiin.

Hän makasi pitkän ruokalevon ja vasta sitten laskettiin Johanna hänen puheilleen: lapset saivat jäädä pehtorin puolelle, sillä ei heitä sopinut kuljettaa hienoihin herrashuoneisiin. Ja niin seisoi hän, jo porstuankin komeuden häikäisemänä, kapteeni Thoreldin edessä hänen työhuoneessaan, ja kapteeni Thoreld virkkoi:

— No, onko sinulla mike asia?

— Olisi minulla, herra kapteeni, tärkeä asia.

— Mike niin?

— Se koskee herra kapteenin torpparia Uramossa.

— Kalle Pihlkö?

— Kalle Pihliä. Minä olen sen vaimo.

Kapteeni tarkasteli kummastellen vaimoa, sanomatta sentään mitään. Johanna ei väistänyt ruskeita silmiään ja vaikenä hänkin.

— Hen olisi siis kaksi kerta nainut?

— Niin onkin, herra kapteeni.

— Se ole ikeve asia, sanoi kapteeni. — Oleko sinulla todistuksia?

— Olenhan minä itse todistuksena tässä, ja sitten on minulla mukana kolme hänen lastaan...

— Mine pelkän, ettei se riitte. Onko sinulla sinun ja hänen papinkirjat?

— Omani minulla on, mutta hänhän otti kirjansa, kun lähti Pohjanmaalta.

— Vai niin, sanoi kapteeni ja mietti. Häntä miellytti tuon naisen suorapuheisuus, jossa ei ollut kyyneliä eikä turhia juttuja ja rukouksia. Hän ei epäillyt hetkeäkään, että nainen puhui totta, mutta hänen ajatuksensa harhailivat kaikenlaisissa pienissä toisistaan riippuvissa sivuseikoissa, ja kuta kauemmin hän ajatteli, sitä toivottomammalta näytti kapteenin kasvoista päättäen Johanna Pihlin asia hänelle itselleen.

— Se on siis nainut falskin papinkirjan päälle? sanoi kapteeni Thoreld vih-

doin.

— Aivan niin — minä tunnen sen miehenkin, jolta hän on kirjat ostanut.

Taas näytti kapteeni hyvin tyytymättömältä. Minkätähdenhän se käypi niin hänen sydämelleen, ajatteli vaimo.

Kapteenin mietteet eivät suinkaan olleetkaan iloisia. Nyt tulee tämä juttu ja saattaa ehkä uuteen valoon asiat, jotka hän kauan sitten oli toivonut unohdetuiksi ja sovitetuiksi. On se elämä kuitenkin merkillinen — koneisto toisiinsa vaikuttavia pikkuseikkoja! Ei hän ollut taikauskoinen, mutta hänen täytyi kuitenkin uskoa kohtaloon tällä hetkellä.

— Istu alas! Sanoi hän hajamielisesti vaimolle.

Johanna epäili. Istuisiko hän täällä, tässä hienossa huoneessa, tuon ankaran herran läsnäollessa. Mutta kun se itse käski istumaan, niin — ja hän silitteli tuolin samettipäällystä ennen kuin istuutui sen äärimmäiselle kulmalle. Siinä istui hän nyt juhlallisena ja toivoi hiukan, että Kalle Pihl olisi nähnyt hänen istumassa Herrasaaren kamarissa. Eiköhän olisi vähän käytöstään muuttanut tämän nähtyään.

Sitten kysyi kapteeni, oliko hän jo tavannut miestänsä. Johanna kertoi käynnistään Uramossa, ja kapteeni nyökäytti vain päätään hyväksyvästi; niin kuin olisi ollut luonnollisin asia maailmassa, että häntä siellä oli niin huonosti kohdeltu. Mietittyään vielä viimeisen kerran nousi hän ylös, helisteli rahoja laatikossa ja antoi hänelle pari kirkasta hopearahaa.

— Otta teme! Ja kapteeni selitti, että asia tulee venymään. Mutta hänen ei tarvitsisi katua, että oli kääntynyt kapteenin puoleen. Ja hän lupasi puhua nimismiehen ja tuomarin kanssa ja hankkia tarpeelliset paperit. Sitten olisi helppo asia saada Kalle Pihl vangituksi, ja sitä kai hän tahtoikin.

— Ei, hyvä herra kapteeni, sitä minä en tahdo, sanoi Johanna kiivaasti ja

sysäsi pois rahat.

— Mitäs sitten?

— Ettei antaisi lastensa kuolla nälkään, ja kunhan vain saisin ne pahimman ajan yli, niin kyllä se ne sitten korjaisi, siitä olen varma.

Taas vaipui kapteeni ajatuksiinsa. Hän näytti melkein unohtaneen naisen läsnäolon, sillä hän istui kappaleen aikaa ja rummutti sormillaan pöytään. Tuijottaen hajamielisesti ampumalinjaa pitkin loi kapteeni Thoreld siinä itselleen joukon aivan uusia vapaamielisiä mielipiteitä oikeusfilosofian alalta. Hän ajatteli, että mitä hyötyä oikeastaan olisi panna vankeuteen tuo reipas, työteliäs mies, vaikka hän olisikin tehnyt kelvottoman tekosensa, kun vaimo ja kolme lasta sen kautta aivan varmaan joutuisivat turvattomaan tilaan. Ja vaikka mies nyt melkein oli hänen käsissään, tuli hänelle halu panna toimeen aivan toiset periaatteet kuin lain tavalliset. Sillä hän tiesi, että köyhän vaimon nykyisissä ahtaissa oloissa, kun puolet Pohjois-Suomen köyhimmästä rahvaasta oli mieron tiellä, olisi hyvinkin vaikea saada Kalle Pihl tuomituksi. Ei se kapteeninkaan avulla kävisi niin helposti eikä varsinkaan ilman kustannuksia. Ja millä köyhä vaimo ne suorittaisi? Mutta nythän se itse tulee ja pyytää, ettei lakia niin ankarasti luettaisi...

Kapteeni Thoreldin omat oikeudenkäsitteet taistelivat muun maailman oikeudenkäsitteitä vastaan. Hän ajatteli katkeria ajatuksia ihmislaitosten epätäydellisyydestä ja hymyili katkerasti kaikkien niiden käytyreille, jotka niin usein typeryydessään tekevät suurimman oikeuden nimessä suurinta vääryyttä. Mutta samalla hän muisti, että yksilön velvollisuus on alistua yhteiskunnan lakeihin ja että on kohtalo, joka voi kostaa.

— Ei — tämä on asia, jota täytyy ajatella perin pohjin! Hän käännähti hajamielisesti vaimon puoleen ja sanoi kutsuvansa hänet huomenna taas puheilleen. Hänen täytyi tuumia asiaa.

Johanna niiasi, odotti vähän ja valmistautui lähtemään. Silloin sanoi kapte-

eni hänelle:

— Niin, se on totta — rahat, jotka et sine huolinut! Otta ne sentään, vaikka saatkin olla talossa. Mutta muista se, että et puhut kenelle asiasta.

— Kyllä minä, herra kapteeni.

Johanna poistui kiitellen ja ylpeänä siitä, että hänellä ja kapteenilla oli yhteinen salaisuus. Kapteeni Thoreld istui kauan pöytänsä ääressä ja mietiskeli. Ennen kuin hän meni levolle, kuulusteli hän pehtorilta, tulisiko Kalle Pihl huomenna päivätöihin, ja kun hän kuului tulevan, niin sanoi kapteeni tahtovansa puhutella häntä aamiaisen jälkeen.

Yöllä hän näki unta, että oli Salomo kaikessa kunniassaan, mutta heräsi kuitenkin pahalla tuulella. Aamiaisen jälkeen kuului askeleita oven takaa, ja Kalle Pihl astui sisään varmempana kuin koskaan ennen, melkeinpä uhkamielisenä. Kapteeni Thoreld oli tahallaan vaiti vähän aikaa tehdäkseen hetken juhlalliseksi ja sanoi sitten:

— Sinusta on kummalliset huhut kulkemassa, Kalle Pihl.

— Tarkoittaako kapteeni sitä kerjäläisakkaa, joka juoksee lapsineen talosta taloon ja kertoo olevansa minun vaimoni?

— Jaa, sanoi kapteeni lyhyesti.

— Mutta se ei ole minun vaimoni, jatkoi Pihl tiukasti.

— No, no, — no, no! Hiljempi, hiljempi! Tierätkö mike rangaistus on kaksivaimoisuudesta?

— Mitä se minua liikuttaa?

— Se liikutta paljokin, jos mine otta asia omaksi ja todista sinu falskit pa-

perit, sanoi kapteeni kärsimättömästi ja ankarasti.

Mutta pohjalainen oli varustautunut kaikkein pahintakin vastaan ja sanoi röyhkeästi:

— Vetäkää vain käräjiin, jos teitä haluttaa, niin saan minäkin kertoa tämän naimiskaupan vaiheet alusta loppuun, vaikkei itse asiasta olekaan mitään tuleva.

Kapteeni Thoreld heitti häneen silmäyksen, joka ei merkinnyt hyvää.

— Mine neuvon sinua vehemmin kopeilemaan, mies! Jos mine tahto, pane mine sinu kuritushuoneeseen!

— Sitä ei kapteeni tee, sanoi pohjalainen aivan rauhallisesti. Hänen varma käytöksensä vaikutti tuntuvasti kapteeniin. Salomo kaikessa kunniassaan ei tiennyt oikein mitä tekisi tälle päättävälle, uppiniskaiselle miehelle. Ei hänelle auttanut siveyttä saarnata, eikä kapteenillakaan ollut siihen taipumuksia.

— Ihminen teke paljon oikeuden vuoksi, sanoi hän ja katsoi Kalle Pihliä suoraan kasvoihin.

— Oikeus ei saa minua milloinkaan käsiinsä, mutta minä tiedän kertoa merkittäviä juttuja siitä, miten Herrasaaren kapteeni houkuttelee vieraita ihmisiä naimaan hänen...

— Suus kiinni ja mene ulos!

Kapteeni Thoreld seisoi hänen edessään kalpeana vihasta, ja hänellä oli nyt entisen kaartinluutnantin ryhti, kun hän osoitti miehen ulos. Pohjalainen katseli häntä kylmästi silmiin, otti hattunsa ja meni tynnosti ulos. Kapteeni näki hänen kulkevan ampumalinjan ohi selkä suorana ja vakavin askelin, ja hänelle tuli palava halu juosta tuon hävyttömän miehen jälkeen ja antaa hänelle selkäsauna koko talonväen läsnä ollessa. Mutta samassa tuntui kuningas

Salomo kovin voimattomalta tuota kopeaa alustalaistaan vastaan, jonka hän niin typerästi ja varomattomasti oli tehnyt salaiseksi rikostoverikseen. Mutta se tunne kesti ainoastaan hetken verran. Sillä kohta sen jälkeen hän käski valjastaa, kutsui Johannan puheilleen ja lupasi ottaa hänen asiansa ajaakseen. Puolen tunnin kuluttua hän oli jo matkalla kaupunkiin neuvotellakseen asianajajansa kanssa ja saattaakseen asian pikaiseen päätökseen.

Pari tuntia sen jälkeen oli Johanna saanut lapsensa pariksi päivää sijoitetuksi muutamaan torppaan ja meni nyt rinta ilosta paisuksissa tapaamaan Lehtimaata ja ilmoittamaan hänelle hyvät toiveensa. Hän sääli tuota siivoa miesparkaa, joka hänen tähtensä oli saattanut itsensä niin pahaan pulaan.

Lehtimaa oli elänyt surkeata elämää sitten kun torppari oli karkottanut hänet maaltaan. Oli jo viikkokausi kulunut eikä Johannasta mitään kuulunut. Ensi päivät oli hän maannut ladossa heinien sisässä, mutta sitten oli leipä loppunut ja nälkä alkoi ahdistaa.

Hänellä oli yllään viimeiset jäännökset menneestä vaateparrestaan: vaalea nuttu, joka oli ennen ollut varatuomari von Blumen ja jonka neiti Louise oli suosikilleen lahjoittanut, yhdet housut, joiden alta näkyivät karkeat ja likaiset liinavaatteet, vaalea kesälakki ja kenkien puutteessa tukku riepua jalkaterien ympärillä. Kaula oli paljas ja hän koetti turhaan lämmittää sitä nostamalla ylös takkinsa pienen ja hienon samettikauluksen, joka huonosti sopi puvun muuhun kurjuuteen.

Hän tuli ulos ladosta kirves olallaan, takkuisena ja heinäisenä, ja katsahti ympärilleen. Talvinen harmaa päivä jo hämärsi. Sisukset huusivat syömistä, hän värisi vilusta ja työnsi suunsa lunta täyteen pahinta janoaan sammuttaakseen. Sitten haukotteli hän, venyttelihe ja näytti vasta nyt ymmärtävän, että oli olemassa. Kuta enemmän hän selvisi kohmelostaan, sitä surkeammaksi kävi hänen mielensä. Hän koetti etsiä epäselvistä aivoistaan jotain valon välähdystä, joka muistuttaisi hänelle, missä hän oikeastaan oli, ja silloin hän muisti, että hän oli jossain kaukana metsässä ja ettei hän enää voisi tässä pitäjässä mennä ihmisten ilmoille, kun kaikki kutsuivat häntä ryöväriksi ja

sulkivat häneltä ovensa.

Lehto niityn ympärillä oli paljas ja lehdetön, siellä täällä vain näkyi mustempana pilkkuna joku havupuu. Oli satanut lunta siitä pitäen kun hän viimeksi oli ollut ladon ulkopuolella, ja kun ei näkynyt jälkiä missään, tuntui hänestä siltä kuin hän olisi nukkunut monta vuotta. Päiväin luku oli kulunut pois hänen mielestään, ja ainoa, josta hän oikeastaan oli selvillä, oli se, että häntä paleli, että hänellä oli nälkä, kauhea nälkä — ja että hänet karkotettiin joka torpasta, jonne menisi lämmittelemään tai leipäpalasta pyytämään. Tuuli toi jostain kylmää, purevaa lumiräntää, ja Lehtimaakin tahtoi mennä jonnekin tietämättä minne, ettei kokonaan sille sijalleen kohmettuisi. Vähitellen selvisi hänelle, että hänen kuitenkin pitäisi pistäytyä lähimpään torppaan kuulemaan, eikö pohjalainen vaimo olisi käynyt häntä perunakuopasta etsimässä.

Hän tuli torppaan pimeään kähmässä ja näki, kuinka tuli takassa leimusi. Ettei pelottaisi asukkaita jätti hän kirveensä ulkopuolelle, astui sisään lukotomasta ovesta, tunsii lämpimän kuin palsamin ruumiissaan ja sai silmilleen näin kuuluvan tervehdyksen:

— Siinäpähän on taas tuo pohjalainen rosvo, vaikka on kielletty tänne tule-
masta! — Torpassa oli kaksi miestä, ja luottaen yhteisiin voimiinsa uskalsi-
vat he näin kovasti puhua.

— Minä menen heti pois, sanoi Lehtimaa, tahtoisin vain tietää, eikö minua
ole käynyt kysymässä muuan vaimo sillaikaa kun olen ollut poissa.

— Kukapa kysyisi sellaista ryöväriä kuin sinä olet? vastattiin.

— Saattaa se olla joku semmoinenkin, sanoi Lehtimaa välinpitämättömästi.

— Eikö sinulla ole muuta kysyttävää?

— Ei ole muuta.

— Mene sitten matkaasi! Tämä ei ole mikään rosvojen pesä.

— Eipä olekaan, sanoi Lehtimaa, ja kun en minäkään ole mikään rosvo, niin antanettehan kuitenkin lämmitellä, ennen kuin ajatte taipaleelle.

Hän lähentelihe takkavalkeaa käsiään hieroen ja ylläpitäen sananvaihtoa niin kauan kuin mahdollista saaden sillä tavalla aikaa lämmitelläkseen. Kaikki hänen entinen ylpeytensä ja itsetuntonsa oli poissa, ja hän otti vastaan pahimmat haukkumanimetkin saadakseen vielä edes vähän aikaa seisoa tulen ääressä. Kun ei lähdöstä näkynyt mitään tulevan, sanoi torppari päättävästi:

— Nyt riittää jo. Eikö sinulla ole mitään häpyä, mies?

Oli sitä vielä sentään vähän, Lehtimaa loi pitkän katseen talonväkeen ja meni sanaakaan sanomatta ulos. Kun hän oli mennyt, pantiin ovi säppiin. Ja siinä seiso i Lehtimaa talvikylmässä kesävaatteet yllään, ja lähimpään kylään oli peninkulman matka.

Mutta hän oli saanut lämmitellä ja jähmettyneet veret olivat sulaneet. Kuta nopeammin ne alkoivat suonissa kierrellä, sitä polttavammin leimahti hänessä viha ja häpeä. Merkillistä kyllä puhkesi se vasta sitten, kun hän oli tullut tuvasta ulos ja kuullut ovea pantavan säppiin. Se revähti sellaisella voimalla, että hän paukautti kirveenhamaralla tuvan seinään ja meni tiehensä ilkilaulua laulaen. Hänen äänensä kuoli lumituiskuun ja kuului karkeana ja rumana ainoastaan muutamien kyynärien päähän. Silloin tunsi hän taas nälän kiljuvan vatsassaan ja tehden tuikean päätöksen lähti menemään Kotkaksiin päin. Hän kulki nopeasti tietämättä oikein minne kulki, nälän ajamana niin kuin sydänmaan susi, joka lähtee hakemaan ihmisiä ja viljeltyjä seutuja. Lehtimaan rohkeus ja toivo alkoi kasvaa hänen kiivaasti kävellessään, eikä hän huomannut, että se oli kylmässä ladossa saatua kuumeen alkua, joka jo hänen suonissaan poltteli. Hän samoili teitä pitkin, joilla kaikki jäljet olivat tuiskunneet umpeen, poikkesi milloin millekin syrjäpolulle, ja tunnin kuluttua hän näki tulta puitten välistä. Hän saapui yksinäiselle paikalle, jonka hän muisteli

ennenkin nähneensä, mutta vasta sitten, kun hän oli mennyt sen sivu ja kuuli kosken kohinaa, tajusi hän tulleensa Uramon torppaan.

Samassa hän hengästyi, ja polvet menivät niin vetreiksi, että hänen täytyi istuutua kannon päähän puhaltamaan. Hänen ohimonsa jyskyttivät ja korvissa humisi, niin kuin olisi Uramon koski ollut suuri vesiputous. Topertuneiden intohimojen ja epäselvään ajatusten seasta tunki hänen kiihottuneeseen mieleensä yksi ainoa polttavan suuri, vaarallinen ja hurmaava tuuma:

— Kun laki ei voi hankkia minulle oikeutta eikä kukaan muukaan, niin täytyy minun itseni hankkia sitä!

Se ajatus välähti yhtäkkiä hänen päähänsä, tuli niin kuin pahojen henkien puhaltamana ja tuli niin kiivaasti, että Lehtimaan täytyi odottaa useampia minuitteja ennen kuin sai itsehillintänsä taas takaisin. Mutta silloin rupesi järki tukemaan koston himoa.

Häntähän oli kohdeltu huonommin kuin kulkukoira, häntä oli häväissyt ja piessyt se mies, joka sai kiittää häntä kaikesta menestyksestään. Häntä oli koko pitäjän kuullen kutsuttu ryöväriksi, ja tuo mies oli ryöstänyt häneltä kaikki, jopa hänen puukkonsakin, niin että hänen täytyi kuin nälkäisen pedon metsiä kierrellä. Entä sitten nuo naiset; ensin tuo petetty ihminen, joka eli torpassa, ja sitten tuo toinen, joka mieroja kiersi — olivatko ne kumpainkaan ymmärtäneet mitä hän tahtoi heidän hyväkseen tehdä? Ne olivat olleet hänen vihamiehelleen avullisina vääntämässä puukkoa hänen kädestään, kun hän tahtoi hankkia heille oikeutta! Ei — ei koskaan saisi hän tuota viekasta, kopeaa miestä käsiinsä, joka oli ajanut hänet nälkään ja viluun kuolemaan — ei koskaan — ei koskaan — ei koskaan! Nyt oli hän kuin metsäsika viikon päivät piileskellyt perunakuopissa ja heinäladoissa, saamatta suuntaa lämmintä ruokaa, odottaessaan, että koston hetki löisi. Mutta oliko se lyönyt? Tuolla torpassa istui yhä hänen nimensä omistaja lämpimässä tuvassaan edessään yltäkyllin ruokaa ja juomaa ja vieressään kaunis nainen, sillaikaa kun hän itse... Ei — tässä täytyy hankkia itse oikeutensa, koska kaikkivaltias Jumalakaan ei enää näy avuksi tulevan. Sillä vaikka ne kaiken muunkin oli-

vat häneltä ryövänneet, kirves oli hänellä kuitenkin vielä tallella!

Hän kääntyi jäljilleen ja horjui kuin humalainen torppaa kohti, jonka ohi hän äsken oli kulkenut. Takassa paloi kirkas tuli, ja hän näki hämärästi, että joku askaroi sen ääressä. Tuon ainoan suuren, polttavan ajatuksensa ajamana meni hän talliin, jonka ovi ei ollut lukossa, ja hiipi sisään. Kun ovi kävi, hirtahti Rusko luullen, että isäntä tulee heittämään heiniä yöksi. Sokeassa vihassaan aikoi Lehtimaa ensin iskeä hevosta, mutta luopui siitä tuumasta ja koetti kädellään ruuha, joka oli tyhjä. Kalle Pihl tulisi siis vielä ennen yötä antamaan hevoselle heiniä.

Kuumeessa palaen ja koettaen kaikin voimin ylläpitää tulista vihaansa vietti Lehtimaa pitkät tunnit tallin lämpimässä pimeydessä tietämättä, oliko niitä mennyt yksi vai kymmenen.

Vihdoinkin kuului askeleita ulkoa, ovi aukeni, lyhdyn valo sattui lattian olkirehuihin ja Lehtimaa tunsu Kalle Pihlin, joka asetti lyhdyn maahan aavistamatta kuka oli piiloutunut silpputyynyin taa. Lehtimaa puristi molemmin käsin kirvesvarttaan ja kokosi kaiken polttavan vihansa ajatellakseen, mihin hän iskunsa satuttaisi. Silloin tuli Kalle Pihl lähemmä ottamaan silppuja tynnyristä ja seiso i sivuittain Lehtimaahan. Samassa kohosi hän suoraksi, kirveen terä välkähti lyhdyn valossa, ja mies putosi raskaasti tallin lattialle. Rusko korskauti säikähdyksissään pilttuussaan, mutta Lehtimaa otti lyhdyn ja näki talikynttilän heikossa valossa, että hänen vihamiehensä makasi pää halkaistuna hevosensa takajaloissa ja että verta juoksi suuresta haavasta sonnan sekaan.

Tuntematta vähintäkään katumusta hän meni tallista tupaan ja työnsi oven auki kirveellään, jonka tietämättään oli ottanut mukaansa. Anna otti hänet hätähuudolla vastaan.

— Mitä sinä täällä teet, pohjalainen?

Kun hän näki Lehtimaan kiiluvat silmät ja kalvakat kasvot, lysähti hän säi-

kähdyksestä istualleen ja parkaisi:

— Herra Jumala, älä tapa minua, älä tapa!

Sitä ei Lehtimaa ollut aikonutkaan tehdä, mutta kun hän nyt näki, että hänen tekonsa tulisi heti paikalla ilmi, heilautti hän veristä kirvestään raivon vimmassa.

— Herra Jumala, älä tapa minua!

Lehtimaan kiihottuneeseen mieleen iski yhtäkkiä se ajatus, että hän oli valittu välikappale Jumalan rankaisevassa kädessä.

— Pelkäätkö sinä Herran vanhurskasta tuomiota, petetty naisparka? kysyi hän juhlallisesti ja astui askelen lähemmä.

Silloin vasta keksi Anna verisen kirveen, ymmärsi kaikki ja karkasi täyttä kurkkua huutaen ovelle. Mutta kynnyksellä hän sai iskun niskaansa ja lensi päistikkaa porstuaan, johon Lehtimaa oli jättänyt lyhdyn. Sen valossa iski hän naista toisen kerran kauniiseen niskaan, niin että pää melkein irtosi ruumiista.

Sitten sulki hän oven sen enempää kuolleista välittämättä ja alkoi tutkia torpan ruokavaroja. Hän söi syömistään ajattelematta ollenkaan, mitä oli tapahtunut, ja joi janoansa sammuttaakseen maitoa ja kaljaa. Kun nälkä oli lähtenyt, kosketti hän kädellä otsaansa ja katsahti ympärilleen. Vielä nytkin ajatteli hän mahdolliseksi sen, että hän pian voisi muuttaa tähän torppaan sen haltijaksi.

Mutta sitten hänelle selvisi, että hän oli tehnyt työn, joka rangaistaan kuolemalla. Yhtäkkiä muuttui hän varovaksi, näki, että tuvan seinäkello näytti vasta seitsentä ja ajatteli, että se ehkä voisi olla hänelle eduksi. Hän sammutti päreen tuhkaan, pisti leipää ja voita taskuunsa ja lähti torpasta tähystellen varovasti ympärilleen pimeässä lumituiskussa. Hän ymmärsi että se oli hä-

nelle eduksi, meni nopein askelin kylää kohden ja ennätti sinne vielä valvonta-aikana. Kummallista kyllä annettiin hänelle yösija muutamassa talossa, luultavasti siksi, ettei häntä siinä tunnettu, ja hän vaipui heti kohta sikeään uneen ruotiukon viereen uunille. Kahteen viikkoon ei hän ollut nukkunut lämpimässä huoneessa.

Turhaan etsi pohjalainen vaimo samana iltana Lehtimaata hänen perunakuopastaan saadakseen kertoa hänelle loistavista tulevaisuudentoiveistaan.

VIIDESTOISTA LUKU

Kevätpuoli lähestyi, oltiin maaliskuussa, ja ankara talvi oli kaatanut uhrinsa nälällä ja kylmällä, ja jos eivät kaatuneet maanneetkaan ihan tiepuolessa, niin kuin tappelun jälkeen, niin eivät he siitä kaukanakaan olleet. Kurjissa majoissa, taloissa ja kuntien köyhäinhuoneissa heitä sen sijaan kuoli kosolti. Olihan tosin uupuneita nälkäisiä, jotka olivat jääneet yksin eivätkä jaksaneet vetäytyä parempaan paikkaan kuolemaan vaan suistuivat kinoksiin; mutta ne kuuluivat harvinaisuuksiin. Hätä ei yleensä ilmennyt kauhein kohtauksin, se merkitsi uhrinsa monta kuukautta edeltäpäin, kidutti heitä nälässä, lumessa ja pakkasessa; kuume hiipi heidän repaleittensa alle, iski laihtuneisiin, jän-teviin ruumiisiin ja antoi heille hetkellisen kiihotuksen voimaa heittääkseen heidät sitten värisevinä ensimmäiseen tuvan nurkkaan. Kun horkan kohtaus oli ohitse, nousi työnhakija vuoteeltaan ja lähti kulkemaan edelleen tuiskussa ja viidenkolmatta pykälän pakkasessa. Kymmeniä tuhansia kulki näin läpi varakkaiden seutujen, ja näitä sotajoukkoja riitti kurissa pitämään joku kymmenkunta nimismiestä käytyreineen. Kohtaloonsa tyytyväisyyttä ja suomalaisen luonteen hämmästyttävää itsensäkieltämistä, joka voittaa parhaimman-kin sotakurin!

Kun tuollainen matkue lähestyi määräpaikkaansa, oli kuitenkin aina joku, jonka voimat eivät olleet kokonaan loppuneet, ja hänen avullaan päästiin lähimpään taloon, josta tietysti ei voinut ajaa ulos kuolevaa.

Merkillisiä voimainponnistuksia kesti Suomen kansa tuona talvena. Sparta-laiset heittivät aikoinaan heikot lapsensa kuolemaan: meidän köyhempi kan-

samme antaa lastensa sen sijaan neljänä viitenä ensi vuotena harjoitautua kovaa elämää varten yllään yksi ainoa vaate: paita. Ja siitä on jälkeenjääville hyötyä. Sellaiset nälkä- ja kylmäkoetukset, joita he kestivät, eivät joudu häpeään uusimpain nälkätaiteilija-urosten rinnalla.

Mutta Suomen kansa suoritti voimainkoetuksensa tietämättömyyden vaatimattomuudella, ilman röyhkeyttä ja äänekkäitä valituksia. Monen kärsivän mieleen johtui, jos hän oli paljon lukenut Raamattua tai kuullut sitä selitettävän, että Suomen kansaa ei voinut verrata Jumalan valittuun kansaan, joka kantoi Herran rangaistukset ulkonaisella mahdollilla, veti säkin päänsä päälle ja repeli tukkaansa suruvirsiä veisaten, sillä nämä ne ilman suuria sanoja hiljaisesti heittivät henkensä jossain pimeässä tuvannurkassa. Eikä tullut heidän luokseen mikään kaunis vapahtajakaan kunniankruunu päässään ja pukeutuneena valkoisiin vaatteisiin ruokkimaan tuhansia. Mutta sen sijaan saattoi tapahtua, että äiti, jolla vielä oli vähän voimia jäljellä, tarjosi kuusivuotiaalle pojalleen kuihtuvaa rintaa sammuttaakseen polttavaa janoa.

Vaikea talvi oli ehtinyt pääsiäiseen ja ylösousemisen juhlaan, ja hätään-tyneissä heräsi jo vähäinen toivon kipinä. Valo toi lämpimän tullessaan, ja lämpimän kanssa läheni kesä ja pelastus pahimmasta hädästä.

Kun valo koitti, paljastuivat samalla kaikki pimeyden työt. Silloin ajoi Lehtimaakin törkeänä rikoksentekijänä, puettuna kirjaviin vangin vaatteisiin ja laihtuneet jalat ja kädet pistettyinä raskaisiin rautoihin, käräjäpaikkaan, joka oli hämäläisessä kylässä lähellä Kotkaisten kartanoa.

Uramon kaksoismurha loppupuolella marraskuuta oli herättänyt pelkoa ja kauhistusta koko paikkakunnalla. Kaikista kummallisinta oli, ettei murhamies ollut murtanut auki torpanväen rahakirstua ja siitä vienyt heidän säästöjään, vaikka hänellä olisi ollut koko yö toimiakseen. Epäluulo sattui melkein heti paikalla Lehtimaahan, koska hänen edellinen ryöväysryityksensä oli hyvin tunnettu ja kun hän kohta murhan tehtyään oli kadonnut paikkakunnalta. Häntä kuulutettiin kirkoissa ja sanomalehdissä, ja kuukauden kuluttua hänet vangittiin lähellä Hämeenlinnaa.

Maaliskuussa oli käräjät. Suurin talo kylässä oli jo muutamia päiviä ollut tuomarin ja kahden hänen apulaisensa hallussa, ja avarassa salissa oli Raamattu auki pöydällä lakikirjain ja pöytäkirjain vieressä. Kevätkäräjäin suurin ja jännittävin juttu oli Uramon murha, jota varten parikymmentä todistajaa oli kutsuttu kuulusteltaviksi. Mutta kuitenkin ei yleinen syyttäjä näyttänyt oikein tyytyväiseltä parhaisiinkaan todistajiinsa, joiden kanssa hän oli kauan ja pitkään yksityisesti jutellut. Sillä vaikka Lehtimaa ei omasta puolestaan ollut ketään todistajaa kutsuttanut, oli kuitenkin erään talon väki itsestään ilmoittautunut esittämään painavia asianhaaroja Lehtimaan hyväksi. Samana yönä kun murha tapahtui oli hän nimittäin rauhallisesti nukkunut kymmenen tuntia ruotiukon vieressä uunilla. Se oli ratkaiseva todistus hänen syyttömydestään, arvelivat he, ja seitsemänkymmenen vanha ruotilainen oli itse tullut saapuville puhumaan vierustoverinsa puolesta.

Syntyi inhon ja uteliaisuuden sekaista murinaa, kun tuomari huusi esiin murhajatun ja Lehtimaa vietiin läpi ihmisten täyttämän porstuan kärjäsalin. Kuultiin jo etäältä hänen raskaiden jalkarautojensa kalina yhä selvemmin ja selvemmin, mutta kärjäsalissa ei hiiskuttu sanaakaan. Tunteelliset naiset säpsähtivät kauhusta, ja Lehtimaan sisääntulo vaikutti pelottavammin kuin hän koskaan olisi voinut itse itsestään uskoa.

Sali oli väkeä tupaten täynnä. Ensiksi istuimellaan pyöreä tuomari, hyvän-
tahtoinen ja leikillinen mies, jolla oli suu hymyssä ja kultasankaiset silmälasit nenällä; hän oli vähän huonokuuloinen ja ränstynyt, mutta kantoi seitsemänkymmenvuotiaaksi mieheksi kulunutta vihreää virkatakkiaan suurella varmuudella ja hyvillä mielin; se oli hankkinut hänelle sekä kaikkien paikakunnan lautakuntain että myöskin kaikkien niiden nuorten juristien suosion, jotka hänen johdollaan olivat tuhrineet ensimmäiset pöytäkirjansa.

Sitten olivat siellä hänen apulaisensa, kaksi nuorta juristia Helsingistä, joiden tuli pian suorittaa oikeustutkinto ja joista tämä heidän juhlallisen tulevaisuudentoimensa raaka realismi tuntui hieman hullunkuriselta. He irviskelivät todistajain hullunkurisille puheille, nauroivat mielellään tuomarin

sukkeluuksille ja osoittivat erinomaista taipumusta käsittää asiat koomilliselta kannalta.

Heidän jälkeensä tuli arvossa yleinen syyttäjä, pitäjän vallesmanni, pienoinen, tavattoman kyvykäs mies, joka koko olennoiltaan ja pienimmillä liikkeilläänkin tahtoi osoittaa, että oikeus käy armon edellä. Hän oli lainkuuliaisuuden perikuva, turhantarkka omantunnon mies, täynnä lakikieltä ja juhlallinen käytöksessään sekä talonpoikia että herroja kohtaan näin oikeuden edessä.

Hänen rinnallaan vaipui nurkkakirjuri — köyhäin asianajaja — oikeuslaitoksen hutilukseksi, kun hän leveällä, huolettomalla äänellään puhui puolustettavainsa puolesta. Hänellä olikin aikoinaan ollut puolen tuhatta juttua — omallatunnollaan — sanoi sukkelin tuomarin apulainen.

Pitkällä puusohvalla istui lautakunta, kuuden miehen voimalla, käyttäytyi arvokkaasti ja järkevästi, puhui vähän mutta mietiskeli paljon, niin kuin sopiikin pitäjän luottamusmiehille.

Kuulijainlehterin virkaa toimitti ontuva tuoli, ja taempana seisoj joukko uteliaita talonpoikia. Tuolilla istui muuan viisaustieteen kandidaatti, joka oli maalla tietojaan kartuttamassa. Hänellä oli vaalea harva tukka ja kakkulat neillä, melkoisen hyvät vaatteet ja huulilla ivallinen hymy, joka ei kuitenkaan oikein tahtonut päästä esille istunnon aikana.

Kun Lehtimaata vietiin porstuan läpi, vetäytyivät kaikki syrjään paitsi vanha ruotiukko, joka ohimennessä kuiskasi hänelle:

— Älä pelkää, Lehtimaa — täällä on koko Tenholan väki, joka tietää todistaa, että makasit yötä meidän pirtissämme.

Hänet tuotiin saliin, mutta hänen korvissaan soivat ruotiukon sanat ja hänen veltostuneet elimensä ikään kuin heräsivät, kun hänen täytyi ruveta puolustautumaan. Vankeudessa ei tulevaisuus ollut häntä suuresti surettanut. Hän

sai siellä lämmintä, ruokaa, vaatetta ja lepoa — ja muuta ei hän alussa kaihannutkaan. Myöhemmin hän alkoi tuumia tekoaan. Vankilan saarnaaja toi hänelle uskonnon lohdutusta ja anteeksiantamusta, mutta Lehtimaalla oli omat ajatuksensa murhasta. Vaikka hän ehkä sydämessään kaipasi sitä sovittua, josta pastori oli puhunut, piti hän kiven kovaan kiinni siitä, että hän oli ollut välikappale Jumalan kädessä. Mitään oikeata katumusta hän ei tuntenut ja oli niin harvasanainen, että pastori huomasi tuomarin kysymysten olevan tässä paremmin paikallaan kuin uskonnon lohdutuksen.

Ruotiukon kuiskaus synnytti hänessä sen hiljaisesti kyteneen toivon, että hän saisi palkinnon ja korvauksen kaikesta, mitä oli kärsinyt. Oikeastaan ei hän ollut koskaan ajatellut mahdolliseksi, että hänet tuomittaisiin, sillä omasta mielestään hän oli ihan syytön. Hänen suuri katkeruutensa oli tukehduttanut kaikki lempeät katumuksen tunteet. Hän ajatteli, viettäessään vankilassa pitkät päivänsä, että Kalle Pihl oikeastaan ei koskaan olisi saanut rangaistustaan, jos ei hän korkeamman tahdon käskystä olisi ruvennut oikeutta jakamaan.

Pahin kohta oli Anna Mellilän murha, sillä oikeastaanhan ei Jumalan välikappaleen olisi pitänyt häntä satuttaa. Se oli tapahtunut kuin omaksi puolustukseksi — ehkä oikeastaan siksi, että hän huutaen lähti pakenemaan ja rukoili, ettei häntä murhattaisi. Hän tunsu itsensä usein syylliseksi tätä tapusta ajatellessaan, ja hämärässä päässään hän olikin aikonut tämän puolen asiasta tunnustaa oikeuden edessä. Se aikomus oli tähän saakka rauhoittanut hänen omaatuntoansa.

Nyt seiso i hän yhtäkkiä tuomarin kasvojen edessä, ajatukset myllersivät sekaisin hänen aivoissaan, joissa ei koskaan ollut liian suurta selvyyttä vallinnut, ruotiukko oli virittänyt hänessä uutta toivoa, tässä ei ollut aikaa enempään miettimiseen. Omatunto on merkillinen asia. Ajatustensa sekavassa mylläkässä muistui Lehtimaille mieleen koko joukko yksityiskohtia, joita hän oli vankilassa miettinyt ja jotka nyt näyttivät kaikki hänelle edullisilta.

Ainoa selvä todistus häntä vastaan oli hänen kirveensä, jonka hän oli unoh-

tanut Uramoon, mutta ei siinäkään ollut hänen puumerkkiään, ja muuten se oli samanlainen kuin kaikki muutkin kirveet. Pelastuksen mahdollisuus antoi hänelle voimia, ja kaikki hänen ajatuksensa takertuivat hukkuvan epätoivolla siihen, että hän oli täyttänyt Jumalan tahtoa. Jos Jumala tahtoisi, että hän pääsisi vapaaksi, niin oli väärin estää hänen tahtoaan tapahtumasta ennenaikaisilla tunnustuksilla ja siten ryöstää Jumalalta hänen oma valitsemansa välikappale, jonka tekoja ei maallinen oikeus voisi arvostella.

Lehtimaa oli hitaasti astunut keskelle lattiaa ja seisahtanut tuomarin eteen, jolle hän kumarsi kömpelösti mutta samalla melkein itsetietoisesti. Sitten pani hän kahlehditit kätensä ristiin ja jätti Herran huomaan itsensä kaikessa siinä mitä tuleman piti.

Tuomari luki hymisevällä äänellä ruotsinkielisen syytöskirjan ja teki sen niin nopeasti, ettei edes sukkalapäinen viisaustieteen kandidaattikaan voinut seurata mukana. Apulaiset tarkastelivat Lehtimaata, lautakunta näytti siltä kuin se olisi hyväksynyt joka lauseen luetusta, vaikkei siitä tavuakaan ymmärtänyt, ja Lehtimaa seisoi pää painuksissa ja kädet ristissä, pani omat sanansa tuomarin ruotsiin ja siitä syntyi kuin rukous, että kaikki kävisi hänelle hyvin.

Vihdoin kysyi tuomari suomeksi Lehtimaalta, mitä hänellä olisi puolustukseen esiin tuotavana. Lehtimaa töllisteli typerästi ympärilleen eikä virkannut mitään. Tuomari uudisti kysymyksensä, ja silloin nyökäytti nurkkakirjuri kehottavasti päätään vangille, että hän vain vastaisi pois, mutta viisaustieteen kandidaatti hymähti pilkallisesti tuolle moukkaparalle, joka ei ymmärtänyt ruotsinkielistä syytöskirjaa. Lehtimaa katseli avuttomana ympärilleen eikä tiennyt mitä hän vastaisi.

Syntyi jännittävä hiljaisuus.

— Tunnustaako syytetty viime marraskuun kahdentenkymmenentenä päivänä Uramon torpassa murhanneensa torppari Kaarle Juhananpoika Pihlin ja hänen vaimonsa Annan? sanoi tuomari selvällä juhlallisella suomen kielel-

lä. Lehtimaa säpsähti niin että kahleet kalahtivat, kun vihdoinkin sai selville, mistä oikeastaan oli kysymys. Hän selvitteli kurkkuaan ja koetti sanoa kuuluvasti 'ei' kiellon, mutta se tuli niin epäselvästi, että tuomari sanoi:

— No, puhu kovemmin.

— Ei! sanoi Lehtimaa kovemmin.

Nimismies hymähti epäluuloisen olentakaisesti ja meni vahvistamaan itseään olutlasilla ja voileivällä ennen kuin alkoi kuulustella viittäkolmatta vierastamiestaan. Tämä oli hänen ensimmäinen suuri rikosjuttunsa, ja hän toivoi itselleen sekä mainetta että menestystä näin suuren pahantekijän tuomitsemisesta.

Apulaiset tekivät muistiinpanojaan niin että paperi ratisi, tuomari nojasi taapäin tuolillaan ja näytti katsovan aivan luonnolliseksi asiaksi, että Lehtimaa kielsi. Heti sen jälkeen tuli nimismies ja toi jonkun vaatteeseen käärityn esineen ja ojensi sen tuomarille. Tämä asetti sen juhlallisesti eteensä pöydälle, katsoi ankarasti pahantekijään ja virkkoi:

— Käy lähemmä!

Lehtimaa siirsi raudoitettut jalkansa lähemmä tuomarin pöytää.

— Tunnetko tämän kirveen? kysyi tuomari terävästi ja veti yhtäkkiä vaateen kirveen ympäriltä, jossa näkyi kuivuneita verijälkiä.

Lehtimaa seiso i aivan kylmänä, vaikka apulaiset koettivat lävistää hänet katseillaan.

— En, vastasi hän niin rauhallisesti, että se häntä itseäänkin ihmetytti. Mutta Jumala oli nähtävästi hänelle avullinen.

Tuomarilla ei ollut syytä säikäytellä vankia, jota hän vielä kerran tutkivasti

katsahti ja kutsui sitten todistajat valalle.

Ne tulivat kaikki yhdessä ryhmässä, ja viisikymmentä sormea tunkeili jo Raamatun ja postillain päällä. Kun tuli vähän ahdasta, työnsi toinen apulaisista lakikirjan esille, johon heti kohta sysättiin tusinan verta likaisia sormia. Kolme jäljelle jäänyttä todistajaa sai vanhoa kunnallisasetuksen päälle. Sitten vannoivat he kaikki yhteen ääneen totta puhuvansa samalla kun tuomari haukan silmillä vartioitsi, että jokainen lukisi valan sanat selvästi ja ettei kukaan vetäisi salaa pois sormiaan salaperäisten kirjojen päältä. Kun vala oli tehty, huokasivat todistajat helpotuksesta ja kävivät kukin hyvin toimeensa kertomaan, mitä tiesivät asiasta.

Paljon ei asia selvinnyt ensimmäisten todistajain puheesta. Lehtimaa oli nähty iltapäivällä eräässä metsätorpassa peninkulman päässä murhapaikalta, ja sitä ennen hänet oli ajettu pois saman torpan perunakuopasta, johonka hän oli asettunut asumaan. Hän oli ollut röyhkeä ja päissään ja iskenyt mensesään kirveellä seinään. Tätä kertoi kuusi todistajaa, jotka osasivat asiansa ulkoa ja puhuivat kaikki samalla tavalla.

Lehtimaa myönsi olleensa tuossa torpassa, mutta päissään ei hän ollut, vaikka olikin laulanut laulun lähtiessään osoittaakseen, ettei heidän tyylytensä häneen vähääkään koskenut.

— Tuntevatko todistajat tämän kirveen Lehtimaan kirveeksi? kysyi tuomari.

Todistajat eivät tunteneet.

— No, millä se sitten seinään iski?

Sitä eivät he niin tarkkaan tienneet, mutta olettivat tietysti, että se oli tapahtunut kirveellä.

— Onko tämä sitten kaikki, mitä näillä monilla todistajilla on sanottavana?

Tuomari katsahti ärsyttävästi pieneen nimismieheen.

Mutta oli niitä vielä muitakin.

Muutamia rautatietyömiehiä tuli esille kertomaan, että he olivat kuulleet Lehtimaan uhkailevan ja kiroilevan Kalle Pihliä siksi, että tämä mukamas oli mennyt naimisiin Lehtimaan papinkirjan turvin ja saanut itselleen vaimon ja torpan pelkällä vääryydellä, mutta se oli tietysti valhetta kaikki. Niitä oli kuusi seitsemän miestä, jotka todistivat samaa. Tuomari ruopi nenäänsä ja näytti hyvin mieltiväiseltä. Yleinen syyttäjä huomautti, että tämä on hyvin raskauttava asianhaara. Lehtimaa vastasi, että hänellä oli ollut syytä olla vihoissaan murhatulle, joka oli viekoitellut häneltä papinkirjan ja tahtoi kertoa vielä muutakin, mutta tuomari keskeytti hänet sanoen, että se ei kuulunut asiaan.

Eikö sitten ole mitään muita todistajia, jotka ovat nähneet Lehtimaan ennen murhaa taikka sen jälkeen?

Oli, kyllä niitäkin oli. Ja esille astuivat Tenholalaiset, joiden luona Lehtimaa oli yönsä viettänyt. He todistivat kuin yhdestä suusta, että Lehtimaa oli tullut yösijaa anomaan mutta etteivät he olleet mitään merkillistä hänessä huomanneet. Hän oli ollut uuvuksissa, ei puhunut monta sanaa ja pani maata melkein heti paikalla. Ruotilainen vakuutti vapisevalla äänellä, että murhamies ei ikinä voisi nukkua niin rauhallisesti kuin Lehtimaa sinä yönä oli nukkunut Tenholan tuvan uunilla.

— Mihin aikaan hän tuli Tenholaan?

— Saattoi olla kello noin kahdeksan paikoilla.

— Milloinkas murhatut tavattiin?

— Seuraavana aamuna kello yhdeksän.

Tuomari jäi vähän tuumimaan lautakunnan kanssa.

— Mistä päin se tuli?

Sitä ei tiedetty. Lautakunta näytti miettivältä ja tuomari kuulusteli vielä sitä todistajaa, joka oli ensiksi tullut murhapaikalle.

Kalle Pihl oli maannut tallissa kallo halkaistuna ja Anna oli suullaan porstuassa. Ovet olivat auki ja kaikki muuten paikoillaan.

— Eikö ollut vereksiä jälkiä torppaan ja torpasta pois?

— Oli, oli reen jälki maantiellä, mutta torppaan ei se vienyt. Ja kun oli koko yön tuiskunut — lisäsi todistaja.

— Niin no, silloinhan sinä et osaa meitä jäljille näyttää, virkkoi tuomari, ja apulaiset nauroivat hänen sukkeluudelleen samoin kuin viisaustieteen kandidaattikin.

Muut todistajat kutsuttiin sisään, ja he antoivat pitkiä selityksiä Lehtimaan kiukkuisesta mielentilasta murhattua kohtaan, mutta mitään asiaan kuuluvaa ei heillä ollut esille tuotavana. Tuomari käski heidän puhua vähän vähemmän roskaa, josta he näyttivät kovin loukkautuvan. Mutta lautamiestenkin täytyi vetää totiset suunsa nauruun. Yleinen syyttäjä keskeytti heidät silloin ja väitti juhlallisesti, että hänen todistajansa olivat päivänselvästi osoittaneet, että Lehtimaalla oli ollut rikoksellisia tuumia murhattua kohtaan, ja sellainen mies, jota tällaiset epäilykset raskauttavat, ei suinkaan voisi päästä vapaaksi valistuneen tuomarin ja lautakunnan tuomion alta. Sitä paitsi vaati hän, että tuomari panisi muistiin, että Lehtimaan matkallaan torpasta, jossa hän oli pitänyt pahaa elämää ja iskenyt kirveellä seinään, välttämättömästi täytyi kulkea Uramon torpan sivuitse kylään mennessään ja että hänen syyllisyytensä siis on yhä silmääpistävämpi.

Ensimmäiset todistajat kutsuttiin uudelleen sisään ja heiltä kysyttiin tiestä. Mutta heidän ilmoituksensa eivät tukeneet yleisen syyttäjän mielipidettä. Ta-

vallinen talvitie ei mennyt ollenkaan Uramon kautta, vaan runsaan neljänneksen siitä syrjään. Tuomarista oli koko kysymys vähemmän arvoinen, kun ei kuitenkaan voitu varmaan sanoa, milloin murha oli tapahtunut. Lehtimaa oli kyllä kovasti epäluulon alainen, mutta mitään selvyyttä ei hänen rikokselisuudestaan ollut saatu.

— Onko vielä muita todistajia? kysyi tuomari saadakseen asian pikaiseen päätökseen.

— Ei ole, vastasi syyttäjä kärtyisesti.

Silloin tunki muuan vaimo kuulijain joukosta tuomarin eteen, niiasi kohteliaasti ja pyysi saada tehdä valan.

Lehtimaa joutui vähän hämilleen, mutta tointui pian.

— Kuka sinä olet?

— Minä olen Johanna Pihl, sen murhatun vaimo.

— Mitä —? Mitä sanot?

— Minä olen sen murhatun vaimo Johanna Pihl.

Syntyi yleinen uteliaisuus salissa ja kaikki kurkottautuivat katsomaan murhatun vaimoa, jonka oikeastaan senkin olisi pitänyt olla murhattu. Tuomari itsekin nousi ylös, ruopi korvallistaan, ja molemmat apulaiset pureskelivat miettiväisen näköisinä kynänvarsiaan.

— No mutta — miten tuhannen tavalla sinä voit olla murhatun vaimo? Hänen vaimonsahan murhattiin samalla kertaa kuin hänet itsensäkin.

— Saanko tehdä valan? kysyi nainen ja niiasi.

— Mitä varten tahdot tehdä valan?

— Minä tahdon vannoa puhuvani totta. Kun ei kukaan ole tahtonut uskoa minua, niin sen tähden tahdon puhua valallani.

Tuomari hymähti.

— Onko sinulla asiaan mitään sanottavaa?

— Onhan minulla ja tärkeitä onkin.

Tuomari tarttui harvaan, harmaaseen tukkaansa. Hänelle ei ollut tämä keskeytys asian menossa oikein mieleen, ja hän kysyi naiselta ankarasti:

— Mitä se olisi? Ja onko sinulla mitään paperia sen päälle, että olet se, kuka sanot olevasi?

— Onpa tietenkin, sanoi Johanna ja pani papinkirjansa tuomarin eteen. Tuomari luki sen ja kääntyi totisena lautakunnan puoleen:

— Tämä asia vain yhä sekaantuu. Sitten hän sanoi Johannalle:

— Sinä olet siis murhatun vaimo, vaikka hänellä on ollut toinenkin, joka murhattiin samalla kun hän itsekin — mitä?

— Eikö minua lasketa valalle? pyysi vaimo yhäkin.

— Voit kai sitä ennen sanoa, kuka olet.

— Niin, mutta se on niin pitkä ja kummallinen juttu, ettei sitä kukaan uskoi...

Silloin vaati yleinen syyttäjä, joka odotti hyviä tietoja vaimolta, että hänet päästettäisiin valalle, koska hänellä oli paperitkin puhtaat. Tuomari murahti

harmissaan, luki edellä valan ja Johanna saneli perästä selvällä ja iloisella äänellä, sormet vakavasti kirjan päällä. Kun se oli ohi, huokasi hän pitkään ja sanoi:

— Nyt ainakin täytyy uskoa minua.

Sitten hän kertoi selvästi, sujuvasti ja juurta jaksain kaikki asianhaarat murhatusta, Lehtimaasta ja itsestään, vedoten sekä kuulijoihin että lautakuntaan, ja hän sekoitti kertomukseensa sekä kapteeni Thoreldin että murhatun Annan, puhui heidän suhteestaan ennen Annan naimisiinmenoa, niin kuin oli kuullut asiaa Herrasaassa kerrottavan, ja esiintoi omat mielipiteensä siitä, mitenkä kapteeni oli houkutellut hänen miehensä suurilla lupauksilla kaksinnaimisiin päästäkseen vain vapaaksi Annasta.

Todistajan puheet herättivät suurta huomiota salissa, ja tuomarikin unohti, että niissä oli suuri osa asiaankuulumatonta. Mutta kun nainen aikoi jatkaa uudelleen kapteeni Thoreldista, muisti tuomarikin, mistä tässä oikeastaan oli puhe, ja keskeytti sanatulvan vaatien hänet pysymään asiassa.

— Ei minulla olekaan enää muuta sanottavaa, lopetti Johanna puheensa tyytyväisenä. Lopuksi vakuutti hän vielä, että Lehtimaa, jonka hän tunsu perinpohjin siivoksi mieheksi, ei mitenkään olisi voinut tehdä sellaista rikosta, josta häntä syytettiin.

Nimismies pyörähti vihoissaan kantapäillään, tuomari käski todistajat ja asianosaiset ulos ja kääntyi lautakunnan puoleen sanoen:

— Se on yhtä pitkää kuin leveätäkin!

Sitten käveli hän kädet taskussa runsaan puolen tuntia istuvan lautakunnan edessä ja neuvotteli. Viimeinen todistaja oli oikeastaan puhunut enemmän murhatusta Kalle Pihlistä, joka näkyi olleen oikea roiston alku, kuin syyteystä, ja monien päänruopimisten jälkeen tuli oikeus siihen päätökseen, ettei Lehtimaata oikeastaan voi todistuksien puutteessa tuomita rikokseen syylli-

seksi. Tuomari selaili lakikirjaa ja sai selville, että Lehtimaa on päästettävä puhdistusvalalle ja laskettava vapauteen. Hänen tyyni käytöksensä oikeuden edessä, vieraan vaimon ja Tenholan talon väen todistukset painoivat syyttäjän vaillinaisia todistuksia vastaan.

Lehtimaa kutsuttiin sisään kuulemaan oikeuden päätöstä. Hän astui esiin silmät riemusta loistaen, mutta silloin vetäisi nimismies kakluunin pellin auki, niin että salissa kuului iso rämäys. Lehtimaa vavahti ja katsahti säikähtyneenä taakseen; — nyt vietäisiin hänet valalle, arvasi hän. Mitenkä hän nyt suoriutuisi? Jumala oli auttanut häntä tähän saakka mutta nyt näytti jättävän hänet saatanan haltuun.

Pieni tuomari tekeytyi hyvin juhlalliseksi, apulaiset kohottautuivat tuoleiltaan, lautamiehet kakistelivat, ja odotuksen suhaus kävi kuulijajoukon läpi. Mutta Lehtimaa alkoi vapista niin että kahleet kalisivat. Tällaista loppua hän ei ollut ajatellut. Nyt vannoksi Jumalan oma välikappale itsensä helvettiin. Mutta nyt ei ollut aikaa sitä ajatella. Ja hän heitti taas asiansa kaikkivaltiaan haltuun.

Siinä seisoi hän vaaleana ja vapisi. Tuomari kiinnitti häneen pitkän, arvelvan katseen ja ryhtyi julistamaan oikeuden päätöstä. Lehtimaa aikoi kysyä, saisiko hän esittää muutamia kohtia puolustukseksaan, kun tuomari alkoi.

Vanki kuunteli henkeään pidätellen ja koetti pakottaa itsensä ymmärtämään ruotsalaisia sanoja. Kun ei siitä apua lähtenyt, yritti hän tuomarin kasvoista arvata tuomion sisältöä. Mutta tuosta sileästä, parrattomaksi ajetusta naamas-ta ei voinut mitään lukea. Näytti siltä kuin hän olisi lukenut jotain, joka ei liikuttanut häntä itseään eikä ketään muutakaan. Vihdoinkin oli lukeminen lopussa, ja nurkkakirjuri käänsi oikeuden päätöksen suomeksi muutamilla lyhyillä lauseilla. Lehtimaan kasvot lävähtivät palttinan vaaleiksi, hän käännähti tuomarin puoleen pikaisella nykäyksellä, joka oli olevinaan kumarrus, ja sanat tarttuivat hänelle kurkkuun, kun hän sanoi:

— Pitääkö minun siis vannoman itseni vapaaksi?

Kaikkia läsnäolijoita pyrki naurattamaan, mutta tuomari alkoi suomeksi selittää Lehtimaalle, mikä on rangaistus siitä jos vannoo väärin ja kuinka väärän valan tekijä heittää sielunsa iankaikkisesti paholaisen haltuun. Merkillistä, kuinka voimakkaasti tuo pikkuinen mies vaikutti. Nuo leikilliset silmät rypistyivät uhkaavan totiseksi ja sanat tunkivat kuin terävät seipäät läpi Lehtimaan luiden ja ytimien. Tuomari päätti varoituksensa synkällä, uhkaavalla äänellä:

— Ja voitko sinä, Karl Juhananpoika Lehtimaa, nyt Jumalan ja korkean oikeuden edessä, oikean käden etu- ja keskisormi Pyhän Raamatun päälle pantuna, otsa avoinna ja sydän rauhallisena kaikkien näiden rehellisten ihmisten läsnäollessa sielusi iankaikkisen autuuden nimeen vannoa olevasi viaton, niin tulkoot siitä seuraukset päällesi ajassa ja iankaikkisuudessa. — Aamen! lisäsi hän paremman vakuuden vuoksi ja katsoi polttelevilla silmillään Lehtimaata, niin että tämä tunsi niiden tunkevan syyllisen sydämensä sisimpään sopukkaan ja alkoi jälleen vapista.

Apulaiset panivat pois kynänvartensa ja kädet ristissä rinnan päällä tarkastivat häntä uhkaaviin asentoihin asettuneina. Lehtimaa katsoi sivulleen ja näki lautamiesten tuikeat katseet, takana olivat taas kuulijat kymmenine silmineen. Hänen polvinivelensä pettivät, niin että jalkaraudat kalisivat, ja vanginvartijat tulivat häntä tukemaan. Hän puristi silmänsä pieniksi, kokosi kaikki voimansa viimeiseen ponnistukseen, vetäytyi tuomarinpöydän ääreen ja paiskasi koko kämmenensä Raamatun päälle.

— Ainoastaan etusormi ja keskisormi! karjaisi tuomari.

Lehtimaa veti pois liiat sormet, ja niin alkoi tuomari juhlallisella äänellä lukea valan sanoja.

Lehtimaa oli herennyt ajattelemasta, hän odotti vain joka hetki, että paholainen tempaisisi hänet mukaansa, mutta kun niin ei tapahtunut, saneli hän sanansa tuomarin mukaan koneellisesti, vapisevalla äänellä ja niin epäselväs-

ti, että yleinen syyttäjä ja lautakunta tulivat lähemmä ja tuomari alkoi alusta vaatiin, että hänen täytyy puhua niin että kuuluu. Juuri kun hän melkein tiedottomassa tilassa oli päässyt niin pitkälle, että hänen olisi pitänyt vanna pois sielunsa autuus, tuntui kuin olisi Jumala yhtäkkiä ottanut kaikki hänen voimansa. Hän vaiken, kalpeni ja horjahti, kädet liukuivat pois kirjan päältä, vanginvartijat tarttuivat hänen kainaloihinsa estääkseen häntä kaatumasta, ja hänen edessään seiso i virkatakkinen yleinen syyttäjä ja huusi vahingonilosta säteilevin silmin:

— Ahaa! Siinä se nyt on valapatto!

Lehtimaan mielikuvitus, joka aina oli ollut vilkas, oli kiihottunut äärimmilleen oikeuden edessä, ja nyt hän oli vähällä pyörtyä. Neljännestunnin kulltua oli hän matalalla ja uupuneella äänellä, tuolilla istuen, vanginvartijain tukemana ja uteliainen ihmisten ympäröimänä tunnustanut kaiken.

Tunnustuksen jälkeen tuomittiin tuo puolikuollut pahantekijä mestattavaksi ja teloitettavaksi tahallisesta kaksoismurhasta, joka rangaistus kuitenkin heti lievennettiin elinkautiseksi vankeudeksi Siperiassa.

Oikeudenistunto päättyi rukouksella sitten kun vanginvartijat melkein kantamalla olivat vieneet Lehtimaan ulos salista. Tuomarin kasvoista katosi villallinen ilme, nimismies pöyhistelike kuin riikinkukko, apulaiset niistivät tyytyväisinä nenänsä, vaihdettiin muutamia sanoja asian odottamattomasta päättymisestä, lautakunta läksi pois, ja ivallinen viisaustieteen kandidaatti kutsuttiin illanviettoon totilas i ja kahden korttipakan ääreen, jossa hän vihdoin sai tilaisuuden taitoaan näyttää.

KUDESTOISTA LUKU

Kauan odotettu kesä tuli hyvissä ajo i tuoden lämpöä paleltuneille ja hyviä toiveita nälkäisille. Kuukautta aikaisemmin kuin viime vuonna vihersivät lehdot, ja niillä pelloilla, jotka oli saatu kylvetyksi, kohosi oras vihreänä ja mehevänä, teki tähkää ja hedelmöi hyvin ente i. Mutta suuri, vasta herännyt toivo lamautui taas pian, ja näytti siltä kuin ei kärsimysten mitta vielä olisi

ollut täysi. Kulkutaudit lähtivät liikkeelle epäterveellisistä pesäpaikoistaan rautatien varrelta, levisivät nopeasti kuin kulo kuivassa kanervassa ja heitivät sadat ja tuhannet niistä, jotka vaivoin olivat päässeet kovan talven yli, kurjille tautivuoteille, joilta he eivät koskaan tulisi hengissä nousemaan.

Pettuleivällä oli köyhiä Kotkaisten kartanossa saatu ruokkia aamusta iltaan. Nyt täytyi muuttaa sairashuoneeksi suuri olkilato, jonka varatuomari kernaasti oli luovuttanut rouvansa ja neiti Anne Charlotten käytettäväksi. Sinne levitettiin kaikki talon joutilaat makuuvaatteet ja peitteiksi saatiin huutokaupasta ostaa sotaväen filttejä. Samalla sovittiin erään nuoren Hämeenlinnan lääkärin kanssa, että hän kerran viikossa tulisi tarkastamaan tätä tilapäistä sairashuonetta.

Kapteeni Thoreld laiminlöi tietysti taas hyväntekeväisyyden. Hänellä ei ollut mitään tekemistä sairaiden kanssa, eikä hän juuri voinutkaan mitään tehdä vaan jätti kaiken piirilääkärin huostaan, joka liikkui niin usein kuin suinkin voi piirissään. Kapteenin säälintunteet kansaa kohtaan olivat sitä paitsi saaneet kovan kolahduksen pohjalaisen naisen takia. Johanna, joka kolmena kovimpana talvikuukautena oli saanut ruokaa ja lämmintä sekä itselleen että lapsilleen, rupesi yhtäkkiä tulemaan tyytymättömäksi tilaansa — kapteeni laiminlöi tietysti liiaksi häntä! — ja alkoi korottaa vaatimuksiaan. Hän oli samaa maata kuin miehensäkin, mutta vielä nenäkkäämpi kuin tämä. Uramon murhan jälkeen esitti hän vähitellen sellaisia vaatimuksia, että kapteeni Thoreld muutta mutkitta olisi velvollinen iät kaiket elättämään häntä ja hänen lapsiaan.

Hänen vaatimuksensa antoivat aihetta pieneen sananvaihtoon kapteenin kamarissa. Johanna oli talonväeltä kuullut kaikenlaista murhatusta miehestään ja tämän toisesta vaimosta, ja hän uhkasi ilmoittaa kaikki tyynni oikeuden edessä, jos ei kapteeni suostuisi häntä elättämään. Tämä oli kapteenista lii-kaa, hän sanoi sen ja sai hävyttömän vastauksen. Keskustelu päättyi samalla tavalla kuin oli päätynyt kapteenin viimeinen keskustelu Kalle Pihlin kanssa: — Johanna ajettiin ulos.

Ei ole kuitenkaan sama asia ajaa mies ulos kuin heittää turvaton nainen maantielle. Mies häpeää sitä ja on vaiti, nainen katsoo sen raa'aksi hyökkäykseksi ja koko sukupuolensa häväistykseksi, vakuutti kapteeni puhuessaan asiasta miestuttavilleen. Viikon kuluttua tuli Lehtimaan murhajuttu esille, ja siellä puhui Johanna suunsa puhtaaksi, mikä ei suinkaan tuottanut kapteenille kunniaa. Ja kun hän oli lakannut oikeuden edessä puhumasta, oli hänellä vielä laulava kielensä tallella ja se pyöri kuin tuulimylly joka kylässä ja kartanossa kautta koko pitäjän. Ihmisistä asia oli hauska ja huomiota herättävä, häntä kuunneltiin kaikkialla, hänelle annettiin ruokaa, ja vasta juhannuksen seuduilla loittoni Johanna pois paikkakunnalta sitten kun kaikki olivat kuulleet hänen esitelmänsä, jonka aiheena oli kaksinnaiminen Herrasaaren torpassa, ja häntä sen edestä kestinneet.

Kotkaisissakin oli kuultu asiasta puhuttavan, mutta kun siellä ei paljon juoruista välitetty, niin herätti se siellä vain hämmästyttä. Ei uskottu, että kapteeni Thoreld olisi alentunut vehkeilemään alustalaistensa kanssa. Rouva von Blume otti asian kerran puheeksi miehensä kanssa. Varatuomari pudisti päätään ja arveli syyksi sen, että kapteeni kohteli vähän ylpeästi talonpoikia ja että hän siten oli hankkinut itselleen vihamiehiä. Mitä vaimon todistukseen tulee, niin on siinä kai jotain perää, mutta varmaankin oli kapteeni syytön itse murhaan, vaikka yleinen mielipide oli toista tietävinään. Hän menetteli varomattomasti, kun ei ottanut tarkempaa selkoa alustalaisistaan ja heidän kirjoistaan, mutta häneen itseensä ei järkevään ihmisten silmissä voinut langeta mitään varjoa.

— Entä hänen suhteensa tuohon murhattuun naiseen?

— Hm — ne ovat asioita, joista ei voi luoda itselleen mitään varmaa mielihpidettä.

— Mutta — ...? rouva von Blume keskeytti sanansa.

— Mutta — mitä sitten?

Niin ... hänen huomaavaisuutensa Louisea kohtaan oli saanut rouva von Blumen siihen luuloon, että hänellä oli varmat aikomuksensa heidän tyttärensä suhteen.

Sehän oli hyvin ilahduttava asia, myönsi varatuomari. Mutta itse hän ei ollut mitään huomannut.

Eikö ollut? No niin, kapteeni ei ollutkaan hänelle työstä puhunut ja siksi hän ei tiennyt mitään. Mutta ... mutta ... — olisikohan nyt tuollainen mies, josta oli semmoisia huhuja liikkeellä, sopiva heidän tyttärelleen? Onko hän heille tarpeeksi hyvä vävy-poika — luonteeltaan nimittäin? arveli rouva.

— On aivan varmaan, vastasi hyväluontoinen varatuomari niin päättävästi, että se melkein ihmetytti hänen rouvaansa.

— Niin, sinä olet aina ollut hänen ystävänsä ja niin olen minäkin, mutta hän ei ole enää nuori ja Jumala tietää, eikö Louise...

— Louise ei voi koskaan saada parempaa miestä, kiiruhti varatuomari sanomaan.

— Ehkä, mutta nuori tyttö vaatii elämältä muutakin kuin rikkautta ja huolettoman kodin.

— Kapteeni Thoreld on sivistyneimpiä ja hienoimpia miehiä —

— Miksi ei hän sitten ole mennyt naimisiin? Minä epäilen kaikkia miehiä, jotka ovat tulleet neljännelle kymmenelle naimattomina. Joko he eivät kykene toisesta rakastamaan taikka ovat suorastaan ... kuinka sanoisin ... kevytmielisiä ... kun eivät tahdo mennä naimisiin...

— Älä sinä, hyvä ystävä, vaivaa päätäsi vanhainpoikain salaisuuksilla; — useimmiten ovat parhaat miehet tässä maailmassa ne, jotka eivät ole onnellisia. Mitä sinä tiedät hänen aikaisemmista suhteistaan ja kuinka hän on niitä

pyhänä pitänyt?

Pienoinen pilkallinen hymy ilmaantui rouva von Blumen kasvoille.

— Sinä teet vanhatpojat paremmiksi kuin he ovat! Mene nyt vain itseesi ja myönnä, etteivät he ollenkaan sitä ansaitse.

— Miksi sinä puhut minulle tästä kaikesta?

— Siksi, että tahdon kannatusta mielipiteilleni. Hän on osoittanut olevansa mieltynyt Louiseen ja meidän täytyy päättää, onko häntä kehotettava jatkaamaan vai ei.

— No, ja mitä sitten?

— Niin, minä en tiedä, onko meidän suosiminen häntä näiden juttujen vuoksi.

— Mutta sehän ei ole meidän asiamme vaan Louisen.

— Hän ei mitään ymmärrä.

— Sitä parempi.

— Mutta minä, joka vähän ymmärrän, minä alan yhä enemmän epäillä — Louisen tähden.

— Emme suinkaan voi lakata seurustelemastakaan kapteeni Thoreldin kanssa?

— Emme, mutta me voimme osoittautua kylmemmiksi.

— Miksi?

— Siksi, ettei hän ansaitse meidän eikä tyttäremme ystävyyttä.

— Hm! sanoi varatuomari hiljaisesti.

Kaksi viikkoa tämän jälkeen oli rouva von Blumella työtä ja puuhaa yllin kyllin. Kotkaisiin oli tullut sukulaisia muutamaksi viikoksi, nuorisoa piti huvittaa, ja samaan aikaan kun hän täytti emännän, laupeudensisaren ja köyhäinhoitajan tehtävää, oli hänellä vielä aikaa ajatella nuorisoakin. Hän pani toimeen arpajaiset näytelmiseen ja tansseineen Kotkaisten suuressa salissa, ja kaikki tulot olisi käytettävä niitä köyhiä varten, jotka makasivat sairaina olkiladossa. Tieto näistä huveista levisi naapuripitäjäänkin.

Juhlapäivänä loisti kirkas heinäkuun aurinko. Rouva von Blumen ja neiti Anne Charlotten toimeliaisuus ei hetkeksikään tauonnut eikä kenenkään päähän pistänyt lykätä juhlaa tuonnemmaksi, vaikka kaksi pienintä lasta oli kääntynyt kipeäksi ja vaikka rouva von Blume itse oli huonosti nukutun yön jälkeen noussut vuoteeltaan tuntien ankaraa päänsärkyä.

Tavat Kotkaisissa eivät olleet uudenaikaiset eikä siihen aikaan tiedetty niistä mielipiteistä, että vanhemmat ovat lapsia varten — päin vastoin! Eikä heitä ollut pienuudesta pitäen totutettu siihen, että äidin koko elämä täytyy olla lapsille pyhitetty. Heille opetettiin jo aikaisin, että äidillä on suurempia-kin velvollisuuksia kuin taputella heidän pieniä pyöreitä pohkeitaan aamusta iltaan taikka unohtaa koti ja mies kutitellakseen heitä leuan alta, kun heidän ylhäisyytensä suvaitsevat olla pahalla tuulella ja huutaa. Lasten kasvatuksesta ei ollut vielä tehty raskasta ja ikävää englantilaista tiedettä eikä terveydenhoidosta kotityranniaa. Velvollisuuksia kyllä oli sadoittain, suuria ja pieniä, mutta ne täytettiin ilman melua ja vaivaa, iloisesti nurkumatta.

Rouva von Blume oli antanut sairaille lapsilleen rohtoja, ja hän lohdutti heitä sillä, että he illalla saisivat jotain oikein hyvää. Hän ehti johtaa näytelmän pääharjoitusta ja hän ennätti unohtaa, ettei koko taloa ollut savustettu, vaikka lavantauti väijyi olkiladossa.

Mutta hän uskoi, että kun ei vain pelkää ja kun käsittää, että on aina mahdoton kokonaan välttää kulkutautia, niin olisi siinä varjelusta tarpeeksi. Tarttuvien tautienhan sanotaan kulkevan ilman kautta. Parasta kai olisi silloin, ettei ollenkaan olisi ilman kanssa tekemisissä!

Koko pitäjä olisi siinä tapauksessa pitänyt savustaa. Peninkulman päässä Kotkaisista oli lähellä uutta rautatietä täytynyt vihkiä hautuunmaa ainoastaan rautatietyömiehiä varten, joita sadoittain kuoli lavantautiin ainoastaan muutamia vuorokausia sairastettuaan. Huono ravinto teki lisäksi tehtävänsä, ja joka viikko lähti pitäjän pappi erityiselle retkelle tälle ylimääräiselle hautuumaalle lukeakseen jumalan siunauksen yhteisille haudoille hietamäen kupeessa lähellä maantietä. Vielä tänäänkin näkee siinä matkamies tiheän näreikön, joka on kasvanut myrkytetystä maasta ja peittää sadoittain suomalaisen kulttuurin kurjia uhreja, joiden nimiä ei kukaan muista, mutta joiden teot ovat kuin käännekohtana heidän hallaisen, köyhän maansa kohtaloissa.

Iltapäivällä tulivat vieraat. Kaikki ympäristön ihmiset olivat kokoontuneet Kotkaisten suureen saliin. Siellä oli kapteeni Thoreld viikset kierrettyinä, siellä pieni pyöreä tuomari ja vaaleaverinen viisaustieteen kandidaatti. Siellä oli vielä eversti Pavloff ja kaikki naapurin rouvat ja tytöt. Ja juhlan keskipisteenä tuo liki kahdeksankymmenvuotias sotavanhus, jolla oli harmaat pitkät hiukset, joka oli unohtanut luuvalonsa ja joka tahtoi näyttää, kuinka terve sielu voi voittaa vanhuuden ja kaiken tämän nykyisen kurjuuden ja levittää iloa yleisen surun keskellä.

Arpojen myynti oli täydessä vauhdissaan, ja kapteeni Thoreld otti osalleen liki kolmannen osan kaikista myymättömistä lipuista, jotka melkein kaikki olivat tyhjiä, sillä hänellä ei ollut koskaan ollut onnea pelissä. Mutta hän pelasi niin mielellään, kuten hän sanoi, eikä ostanut ollenkaan hyvää tehdäkseen. Ja kaikki eivät ymmärtäneet leikkiä, vaan luulivat hänen puhuvan täyttötotta.

Sitten tuli seuranäytelmä, jossa laulettiin, soiteltiin kitaraa ja hulluteltiin. Esiripun laskettua taputettiin käsiä raivoisasti ja muiden muassa huudettiin

esille rouva von Blume, joka sitten kohta meni sairaiden lastensa luo ja kertoi heille niin satumaisia ja hupaisia asioita näytelmästä, että pienokaiset luulivat olleensa sitä omin silmin näkemässä eivätkä enää ollenkaan itkeneet, että heidän oli täytynyt koko ajan maata vuoteissaan.

— Se on hyvästi järjestetty, sanoi kapteeni Thoreld varatuomarille. Unohtaa aivan, mitä varten täällä huvitellaan. Vaaditaanpa todellakin taitoa tuollaisen aikaansaamiseen tänä aikana. Sinulla on emäntä, joka ymmärtää velvollisuutensa.

Varatuomari hymyili hyvillään ja sanoi kapteenille, että tämänkin olisi pitänyt hankkia itselleen samanlainen emäntä!

Kapteeni katsahti hajamielisesti von Blumeen. Olisiko se suoranainen kehotus? Niin — siltäpä se melkein näytti! Hän iloitsi, että nuo hänestä kiertämässä olleet huhut eivät olleet saaneet jalansijaa Kotkaisissa, ja kohta sen jälkeen hän aloitti tanssin neiti Louisen kanssa.

Tyttö oli kovin sievä valkeassa tyllihameessaan, oikea perikuva Kotkaisen raittiista ilosta, terve, teeskentelemätön ja punaposkinen, jolla oli kaikki mahdollisuudet kehitykseen, ja kapteenin mielestä ei kehenkään ollut vielä näin sattuvasti sopinut runoilijan vertaus ruusunpupusta. Vielä hän ei ollut päätöstään tehnyt. Tämä vanhapoika, jolla niin monta kertaa elämässään oli ollut ratkaiseva sana huulillaan ja joka niin monta kertaa oli sen niellyt, nieli sen vielä tälläkin kertaa säälin tunteesta, sillä hän ei tahtonut tehdä pahaa eikä häiritä. Hänestä olisi ollut julmaa tarttua tuota tylliperhosta siipiin juuri nyt. Kun hän myöhemmin naurahti tälle runolliselle hellätunteisuudelleen, oli perhonen jo pyrähtänyt tiehensä ja mieliala haihtunut.

Sen hän kuitenkin oli jo huomannut, ettei neiti Louisella ollut mitään häntä vastaan. Tytön silmät saattoivat seurata häntä loitompaa, mutta sitten taas yhtäkkiä kääntyä pois, kun molempain katseet yhtyivät. Jos tytöllä oli vähänkään aistia ja ymmärrystä ja jos hän ei ollut toiseen rakastunut, täytyi hänen käsittää, että kapteeni oli parempi muita, jotka esiintyivät näissä maalaistans-

sisäisissä.

Kapteeni Thoreld tarttui varatuomaria käsipuoleen ja vei hänet herrain huoneeseen, joi hänen kanssaan lasin punssia ja sai vastaukseksi katseen, joka näytti vakuuttavan, ettei isällä ollut mitään muistuttamista häntä vastaan.

Entä äidillä! Erään tanssin aikana hän näki rouva von Blumen istuvan yksinään. Kapteeni meni heti hänen puheilleen.

— No, kapteeni Thoreld! on hauska nähdä teitä nuorten joukossa — teitä ei voi ollenkaan erottaa heistä tänään, alkoi hän puhua.

Kapteeni palkitsi kohteliaisuuden kiittämällä rouvaa hänen mainioista järjestelyistään tänä iltana, mutta ei kuitenkaan ollut oikein tyytyväinen siihen äänenpainoon, millä rouva alkoi puhelun. Se ei ollut oikein ystävällinen. Rouva von Blumen silmät harhailivat hänen ohitsensa ja hän näytti hiukan hermostuneelta.

— Minä olen vähän väsynyt, sanoi hän arvaten kapteenin ajatukset.

— Merkillistä, kuinka hyvin tiedätte, mitä toinen ajattelee.

— Hm — sattuuhan usein, että kaksi ihmistä ajattelee samaa asiaa.

Kapteeni tarkasteli häntä. Olihan tämä kehotus puhetta jatkamaan, mutta oikein hyvää se ei ennustanut. Ja turhaan etsi hän rouva von Blumen kasvoista hyväntahtoisuutta.

— Rouva von Blume — te, — te ette ole minulle nyt oikein suosiollinen.

Rouva katsahti häneen ja arveli, ettei hänen suosionsa suinkaan liene suuresta arvosta sellaiselle miehelle kuin kapteeni Thoreld.

— Älkää sitä sanoko! Välistä on hetkiä, jolloin haluaisi tuntea äidin hyvyttä

ja suosiota.

— Minun suosioni on teillä ollut jo kauan, jos vain olisitte tahtonut käyttää sitä hyväksenne.

— Kiitos! Tahdon käyttää sitä nyt.

Rouva von Blume tarttui hänen käsipuoleensa, ja he tekivät kävelyn puutarhaan tänä kauniina iltana. Nyt hän ei enää voinut peräytyä, vaan sanoi suoraan:

— Te ette tahdo sitä, rouva von Blume?

— Tahdon ja en tahdo, vastasi hän totisesti. — Louise on vielä niin nuori ja hän tuntee teitä niin vähän.

— Hm — mutta minä vanhenen päivä päivältä, ja jos te vain tuntisitte minut tai luottaisitte minuun...

— Sehän on asia, jota teidän tulee kysyä häneltä eikä minulta.

Se tuntui niin kylmältä, että kapteeni Thoreld vähän loukkautui ja sanoi arvokkaasti:

— Mutta, hyvä rouva, enhän suinkaan tahdo väärinkäyttää sitä ystävällisyyttä ja vieraanvaraisuutta, jota aina olette minulle osoittaneet. Jos teillä äitinä on jotain minua vastaan, niin en suinkaan tahdo tuottaa teille mitään surua. Minä olen jo aikoja sitten kasvanut pois siitä iästä, jolloin tyttö viedään väkisin, enkä jumala paratkoon ole mikään Romeo.

— Sepä se juuri on, sanoi rouva von Blume ajatuksissaan.

— Vai niin, te haluaisitte jonkun nuoremman, jonkun, jolla ei ole minun menneisyyttäni — jolla ei ole minun mainettani! sanoi hän nopeasti.

Rouva von Blume aikoi vastata, mutta kun he samassa kohtasivat muutamia vieraita, katsahti hän vältellen kapteenia silmiin ja liittyi heihin. Kapteeni seurasi heitä äänetönnä hetkisen, nakkasi sitten päättävästi päätään ja poistui sanaakaan sanomatta. Mutta viimeisessä valssissa hän tanssitti neiti Louisea niin kauan ja niin kiivaasti, että tämä aivan pyörryksissään antoi viedä itsensä paikalleen ja sanoi värähtävällä äänellä:

— Kuinka hyvin te vielä tanssitte valssia, kapteeni Thoreld!

Tuo viaton lause olisi voinut loukata arempaakin itserakkautta kuin kapteenin. Mutta hän ymmärsi, mikä hämmästys siihen oli kätkettynä, ja vastasi hyväntahtoisesti hymyillen:

— Niin, niin, niitä on välistä sellaisia lapsellisia setiä, neiti Louise!

Sen valssin jälkeen valkeni Louisen silmissä. Mutta kas, kuinka hän olikin komea ja soma, tuo vanha kapteeni Thoreld! Ja hän kulki, ennen tuntematon ylpeyden tunne rinnassaan, toisten tyttöjen ohi. Tuntui kuin kapteeni muutamilla sanoilla olisi kohottanut hänet kaikkien hänen lapsuudentuttaviensa yläpuolelle omaan ylhäiseen ja hienoon ilmapiiriinsä, johon hän ei koskaan ollut uskaltanut toivoa pääsevänsä, ja tehnyt hänestä vertaisensa.

SEITSEMÄSTOISTA LUKU

Neiti Louise oli yhtäkkiä alkanut harrastaa aikaihmissen asioita. Hän auttoi äitiään ja täti Anne Charlottea taloudessa innokkaammin kuin koskaan ennen, ja hän alkoi taas hoitaa sairaita, kun äiti oli selittänyt hänelle, että se oli jokaisen ajattelevan ihmisen velvollisuus. Neiti Louisesta oli tullut hyvin ajatteleva ihminen sen johdosta mitä kapteeni Thoreld oli hänelle viimeksi puhunut.

Se näkyi jo heti seuraavana aamuna. Hänellä ei ollut mitään halua muistella, kenen kanssa hän oli tanssinut eri tanssinsa, ja jutella serkkujensa kanssa

niistä valloituksista, joita he olivat tehneet. Hän oli voittanut yhden ainoan suuren voiton, joka nosti hänet niin paljon heitä ylemmä, että hän käänsi selkensä heidän lapsellisuuksilleen ja ajatteli elämää täysikäisen ihmisen totisuudella. Hän ei voinut ymmärtää vanhaa serkku Hedvigiä, joka viitsi laskea sormillaan, kuinka monta kertaa hän oli ollut esillä kotiljongissa, ja kun veli August, joka nyt vihdoinkin oli tullut ylioppilaaksi, rupesi vihjaamaan jotakin kapteeni Thoreldista ja hänestä, niin tiuskaisi hän toiselle niin vihaisesti, että tämä aivan hämmästyti sisarensa ääretöntä varmuutta. Veli ei ollenkaan aavistanut, mistä tuo varmuus oli tullut, ja alkoi jo toivoa, että hänen sisarensa vihdoinkin oli oppimaisillaan käyttäytymään. Mutta rouva von Blume oli huolissaan siitä muutoksesta, joka oli tapahtunut hänen tyttäressään. Ei hän oikeastaan paheksunut tuon tunteen heräämistä, mutta hän pelkäsi niitä kovia taisteluja, joita hänen viaton ja lapsellinen sielunsa tulisi kärsimään kapteenin tähden. Rumat huhut hänestä olivat melkein joka miehen suussa, niitä lisäiltiin ja laiteltiin ja hänet kuvattiin mitä sydämettömimmäksi ja itsekkäimmäksi ihmiseksi. Hän odotti, että hänen tyttärensä tulisi hänen kanssaan puhumaan rakkaudestaan, niin että hän saisi äidin lempeydellä valmistaa häntä tuohon yhteentörmäykseen. Mutta Louise salasi kaikki ajatuksensa, ja äiti odotti joka päivä, että hän itkien heittäytyisi hänen syliinsä, kun joku noista liikkeellä olevista huhuista oli tullut hänenkin korviinsa ja rikkonut hänen rauhansa.

Kului päiviä ja viikkoja eikä mitään tapahtunut. Äiti iloitsi väkensä hienotunteisuudesta ja ylpeili hiukan oman kasvatustapansa tarkoituksenmukaisuudesta. Louisen oma viattomuus suojeli häntä parhaiten ilkeyden ja pahansuopuuden pistoilta. Hän ei ymmärtänyt mitään, vaikka pahat kielet olisivat kuiskailleetkin jotakin hänen korvaansa, ja rouva von Blume rauhoittui piankin aivan kokonaan.

Sitten tapahtui eräänä päivänä mätäkuun alussa, kun lavantauti riehui kuumimmillaan, että eräs pohjalainen vaimo saapui Kotkaksiin kurjemmassa tilassa kuin tätä ennen vielä oli nähty. Hänen pienin lapsensa, jota hän kantoi käsivarrellaan, kuoli heti taloon tultua, ja toiset kaksi tuskin jaksoivat ottaa askeltakaan nälästä ja uupumuksesta. Vaimossa itsessään oli lavantauti täy-

dellä alullaan. Kotkaisten sairaalaan nostettiin heitä varten uusi vuode, ja vaimo sai hoitajakseen neiti Louisen.

Saman päivän illalla vaimo alkoi jo houria, kun oli saanut lääkkeitä, ja neiti Louise, joka vielä oli tottumaton uuteen toimeensa, rupesi puhelemaan hänen kanssaan, sillä sairas sanoi, että hänellä oli erityistä puhuttavaa Kotkaisten hienolle neidille. Kohtalo oli nähtävästi tuonut hänet tänne, että hän ennen kuolemaansa keventäisi sydämensä sille, jota se asia kaikkein eniten liikuttaa.

Neiti Louisen mieli tuli aivan juhlalliseksi. Se on varmaankin pohjalainen noita-akka tuo, joka kuollessaan tahtoo kertoa hänelle hänen tulevaisuutensa salaisuuksia.

— Sinä onnen lellityttö, sanoi hän heikosti hymyillen, — sinä onnen lellityttö, minä tiedän, että kohtalo on aikonut sinut kullassa kuhisemaan rikkaan miehen rinnalla.

Naisen silmät ikään kuin imeytyivät tuon jo alkulauseesta hämmästyneen nuoren tytön kasvoihin.

— Mutta kovat ajat tulevat sinua kohtaamaan, jatkoi hän — se on synnin ja himojen hallitsema mies, joka on tähdännyt silmänsä Kotkaisten viattomaan karitsaan, ja jos tahdot, niin kerron hänen pahoista töistään minua ja minun miestäni kohtaan, jonka hän kullan valhekiillolla minulta houkutteli pois. Niin, niin on, eivätkä auta siinä sinun pelästyneet silmäsiikään, jotka eivät koskaan ole katsoneet tämän pahan maailman pohjattomaan syvyyteen!... Niin kuin Paapelin kuningas on hän elänyt porttojen kanssa, sen suuren Paapelin porton kanssa, jonka synnit ovat tuhannet! Ja sitten alkoi hän himoita sinun valkoista lihaasi, se susi, sinun lihaasi, joka olet Kotkaisten puhdas karitsa! Ja hän vietteli kulkevan, köyhän miehen, joka oli minun mieheni ja minun lasteni isä ... hän viekoitteli ja pyyteli häntä minulta yhdeksättä käskyä vastaan ja antoi hänelle porton avioksi ... niin, niin, se on niin totta kuin minä seison elävän Jumalan kasvojen edessä! Hän antoi hänelle porton avioksi

sekä kultaa ja hopeaa, ja minä, köyhä raukka, minä näin nälkää Pohjanmaalla enkä mitään tiennyt. Mutta sitten neuvoi minulle Herra, joka on kaikkien herrainkin Herra ja sen lohikäärmeenkin kukistaja, että minun pitäisi matkustaa etelään päin. Ja katso! minä näin mieheni ja sen Paapelin porton elävän ylellisyydessä Uramon torpassa — Herrasaaren kapteenin suuressa torpassa — mutta hän ei enää tuntenut minua, ei minua omaa vaimoan eikä omia lapsiaan kun seisoin hänen ovensa edessä ja värisimme. Mutta silloin lähetti Herra toisen miehen, joka kosti minut ja iski kuoliaaksi sekä Paapelin porton että hänen miehensä. Sen sinä tiedät. Se oli se Uramon murha.

— Herran tiet ovat tutkimattomat. Se syyllinen rikas mies Herrasaaren hovissa, se pääsi pois Jumalan vitsauksen alta ja ajoi minut ylpeydessään mieron tielle lapsineni paleltumaan, kun minä polvillani anoin häneltä apua ja turvaa. Ja se on se hurtta, se Paapelin lohikäärme, joka nyt tahtoo sammuttaa janonsa Kotkaisten karitsan verellä!

— Älä katso minuun noin arkaillen äläkä pelkää ... äläkä pelkää! Minä olen köyhä nainen, joka kohta seison Jumalan tuomioistuimen edessä, ja minä tahdon vain sinulle, sinä armon lellilapsi, sanoa sen varoituksen sanan, että karttaisit Paapelin lohikäärmettä, kaikkein pahain himojen kuningasta, Pelialin ja Paapelin porton satakertaisesti synnillistä miestä. Ja minä siunaan Jumalaa, joka salli minun tavata sinut ja pelastaa sinut suden suusta ja sielusi kadotuksesta. Kiitetty olkoon Herra, joka antoi minun kurjan ihmisen vielä viimeisillänikin julistaa hänen suuruuttaan ja hänen valtaansa Paapelin lohikäärmeen ylitse, sen Peliaalin miehen ylitse, sen Herrasaaren kapteenin, joka kosii sinua, sinä Kotkaisten kaino neito, ja tahtoo viedä sinut himojensa pesäpaikkaan ja viettää siellä synnillistä elämää aina kuolinpäiväänsä saakka!

Vaimo veti henkeä jatkaakseen, hänen kova äänensä oli herättänyt muidenkin sairasten huomiota ja sieltä täältä hämärästä näki Louise kuumeisten silmien tuijottavan itseensä. Häntä kauhistutti, kun hän katsoi ympärilleen. Hourivan vaimon sanat olivat hervaisseet hänen ajatuksensa ja jäsenensä. Hän aikoi juosta tiehensä jo vaimon puhuessa, tahtoi paeta itseään, tahtoi juosta koko maailmaa piiloon ja ennen kaikkia noita kauheita, kamalia silmiä,

jotka tuijottivat häneen joka taholta, mutta hän ei voinut sitä tehdä.

Kun vaimo taukosi hetkeksi, onnistui Louisen päästä seisoalleen, ja kun hän tunsi jalat allaan, juoksi hän ovelle minkä kerkesi. Takanaan kuuli hän hourivan taas alkavan puhua Paapelin lohikäärmeestä, auringon valo häikäisi hänen silmiänsä ja hän kiiti kuin kuolemaansa pakoon. Kotona makasi äiti sohvallaan ankarasti sairastuneena, ja kun Louise kalman kalpeana ja itkusilmin syöksi hänen luokseen, arvasi äiti heti kohta mitä oli tapahtunut.

— — —

Samana päivänä seiso i kapteeni Thoreld frakkiin pukeutuneena komeassa eteisessä ja otti vastaan vieraitaan, joita noin neljäkymmentä oli saapunut rautatieltä. Uusi rautatie oli nyt kiskoitettu muutaman asemanvälin verran ja kun rautatien rakennushallitus sekä pari senaattoria ja muuta korkeata virkamiestä olivat ensi kerran tehneet tänne huviretken, käytti kapteeni Thoreld tilaisuutta hyväkseen ja kutsui heidät ynnä muut rautatieherrat suurille päivällisille luokseen.

Kaikki talon torparit olivat asemalla vieraita vastaanottamassa vaunuilla ja muilla ajopeleillä, mitä talosta vain löytyi, ja kun eivät ne riittäneet, niin valjastettiin hevosia lehvillä koristettujen lava-aisojen eteen niitä nuorempia herroja varten, jotka eivät välittäneet siitä vaikka vähän tärisikin. Tuo pitkä karavaani ajoi tomupilven sisässä maantietä pitkin, ja torvet toitahtivat ylämäessä, sillä mukana oli tätä varten erityisesti tilattu kaartin soittokunta. Talonpoikain hevoset kohottivat päätään soittoa kuullessaan, päristivät sie- raimiaan ja polkivat jalkaa; ajajan oli vaikea pitää heitä tiellä, ja tiepuolessa seiso i kummastelevia kerjäläisiä katsomassa tätä komeutta, joka niin kuin unennäkö lensi ohitse eikä näkynyt kurjuudesta mitään tietävän. Kirkkaat messinkitorvet välkkyivät päivänpaisteessa, nuoret hienot herrat lauloivat mennessään, univormut kiittelivät ja köyhät raukat paljastivat päänsä luullen, että itse keisari kulkee maansa ympäri ja menee nyt tervehtimään Herrasaa- ren upporikasta kapteenia.

Kun vieraat pölyisinä ja hiestyneinä tulivat perille noin puolen päivän aika-

an, ohjattiin heidät vierashuoneisiin, joissa he saivat peseytyä, elleivät halunneet ottaa kylmää kylpyä suuressa uimahuoneessa järven rannalla.

Kapteeni Thoreld oli jo kauan valmistanut näitä suuria päivällisiään. Helsingin paras ravintolanpitäjä oli lähettänyt tänne kokkinsa pari päivää edeltäpäin, ja eilen tuli neljä frakkipukuista kyypparia. He olivat aukaisseet ovet suuren salin, ruokasalin ja verannan välillä, niin että nuo kaksi suurta huonetta muodostivat yhden ainoan ison huoneen, jossa pöydät olivat pantuina pitkiin riveihin ja peitetyt häikäisevän valkealla damastilla, mahdottoman suurilla kukkavuorilla ja raskailla hopea-astioilla. Jokaisen lautasen kohdalla oli seitsemän eri väristä lasia, ja servietit olivat käännetty monella toinen toistaan somemmalla tavalla. Jääkellarissa oli pinoittain samppanjapulloja, mutta kapteeni piti itse huolen siitä, että hänen hienoin kymmenvuotinen Bordeaux'nsa sai tarpeellisen lämpömäärän ennen kuin herkuttelevat huulet tulivat sen makua maistamaan.

Soittokunta sijoitettiin verannalle kasvihuoneesta tuotujen kasvien väliin, jotka nyt koristivat sekä salia että verantaa ja tekivät kaiken tämän niin somaksi ja eloisaksi, että vieraat seisahtuivat hämmästyksissään ovelle hengittäen monenmoisia tuoksuja, joista kuitenkin ainoastaan yhden voi oikein erottaa, nimittäin kapteenin lempituoksun myskin, joka ikään kuin soitti korkeata viuluääntä tässä tuoksusinfoniassa. Tämä ei ollut mitään tavallista kerskailemista, vaan aivan erikoisen hienostuneen aistin synnyttämää. Se ei ollut kehumisen ja häikäisemisen halua, vaan nauttimishalua — ja tavattoman hienostunutta halua se oli sen aikaisessa Suomessa!

Kapteeni oli käyttänyt kaikki taitonsa vieraiden sijoittamiseen, mutta viime hetkellä hän sai sen ikävän sanoman, että hänen vasemmanpuoleinen vierustoverinsa varatuomari von Blume ei voi tullakaan, kun hänen rouvansa on äkillisesti sairastunut. Se tieto häiritsi häntä hetkisen. Mutta sitten istuttiin pöytään, ja soittokunta soitti ensimmäisen osaston pitkästä ohjelmastaan.

Seura oli jotenkin sekainen. Päivällisillä oli melkein virallinen sävy. Lähinnä isäntää istui pöydässä herroja, joilla oli ylimyksellinen linnun naama,

kalju pää, hienot kädet ja pitkät sormet, jotka käyttivät veistä ja haarukkaa hajamielisesti, samalla kun hienot, arvokkaat huulet yhtämittaa ylläpitivät keskustelua naapurien kanssa. Kuta pidemmälle tultiin pöydän päästä ruokasaliin päin, sitä kömpelömmiksi muuttuivat päiden muodot, sitä karkeammiksi kädet, ruokahalu ahneemmaksi ja suut vaikenivat syödessään melkein kokonaan. Pöydän alapäässä istui näet insinöörejä, jotka yli vuoden olivat syöneet runsaat ateriansa talonpoikaistaloissa. Ne olivat iloisia, rotevia, terveitä ja nälkäisiä, ja heidän ruskeat kasvonsa näyttivät silmäänpistäviltä valkoista paidanrintaa vasten. He naureskelivat itsekseen tuolle viralliselle kankeudelle toisessa päässä pöytää, kertoivat kaskuja, joille nauroivat läikähtyäkseen, ja hoitivat ahkerasti lasejaan odottamatta isännän kehotuksia.

Kun oli syöty neljä ruokalajia kahdeksasta, alkoivat yläpään herratkin vähitellen sulaa. Valtioneuvokset pistelivät virkaveljiään, kenraalit rupesivat muistelemaan vänrikkivuosiaan, ja kapteeni Thoreld teki parastaan, että he tuntisivat olevansa iloisia ihmisiä, jotka ainakin tällä kertaa ovat unohtaneet arvonimensä ja kunniamerkkinsä. Sitten tulivat puheet, kun tuoksuva, maakoisa kananpoikapaisti ja salaatit olivat kiihottaneet jo kuoleutuvaa nälkää, ja samppanja paukahti iloisesti ruokasalissa lähellä noita ruskettuneita apulaisinsinöörejä. Rautatierakennuksen päällikkö piti tosin vähemmin loistavan, mutta hyvin juhlallisen ja hyväksyvän puheen isännälle, jonka osa maamme sivistystyössä oli kaikille tunnettu, kiitti häntä siitä, että hän osasi arvostaa myöskin muiden työtä isänmaan hyväksi, ja lausui sen toivomuksen, että siitä olisi hänellekin hyötyä, kun höyryhepo muutaman vuoden kuluttua mennä puhaltaisi hänen vieraanvaraisten oviensa ohitse.

Puhuja oli oikein ylpeä puheensa viimeisestä onnistuneesta käänteestä, aikoi jatkaa vielä muutamilla sanoilla, mutta hillitsi itsensä ja päätti lopettaa tähän.

Juotiin kapteenin malja pohjaan, ja sitten puhui isäntä kaikille vieraille, jotka niin ystävällisesti olivat saapuneet läsnäolollaan kunnioittamaan näitä hänen pieniä pitojansa. Hän sanoi kauniita sanoja korkeille virkamiehille, mutta ei unohtanut alhaisiakaan. Hän oli nyt melkein kansanvaltainen mielipiteil-

tään. Hän kosketti ohimennen huonoja aikojakin ja toivoi, että maan hätä pian menisi ohi. Sitten hän teki äkkikäännöksen ja kehotti kaikkia olemaan iloisia ja näyttämään, ettei tässä yleisen toivottomuuden annettu reippaita mieliä masentaa. Tämä käänne tuli hänelle ehdottomasti mieleen muistona Kotkaisten hyväntekeväisyysjuhlasta ja hän sovitti sen — hiukan häveten — omaan juhlaansa.

Fanfaari fanfaarin perästä soitettiin, yhä useammat puhujat käyttivät puhe-enuvoroa, kyypparit hikoilivat, jäätelövuoret sulivat vaaleankeltaisiksi ja punaisiksi virroiksi, samppanja helmeili ja ilo yleni. Suuret herrat puhuivat jo soperrellen, isomahaiset urakkalaiset aukoivat liivinsä nappeja ja ne, joita rupesi ahdistamaan, uskalsivat yleisessä melussa selvitellä kurkkuaan pelkäämättä, että he häiritsisivät naapurien ruokahalua.

Mutta soitto oli houkutellut väkeä sekä läheltä että kaukaa. Sitä seisoi suuri na ryhminä verannan ja aukinaisten ikkunain edessä ihmetellen, kadehtien ja kauhistuen niitä rahoja, joita nämä herrain ilot olivat mahtaneet maksaa, samalla kun se odotti omaa osaansa pitojen loputtua, ja kevytmielisimmät taempana hyppelivät soiton tahdin mukaan.

Etäämpänä pehtorin rakennuksen puolella riemuitsivat kerjäläiset maksuttomasta musiikista. Sellaista eivät he olleet ennen koskaan kuulleet, ja heille tuli palava halu päästä lähemmä, mutta eivät uskaltaneet, kun kapteeni oli kieltänyt lähestymästä sitä paikkaa, missä herrat karkelivat ja soittelivat niin, että vesilinnut lähirannoilta kaikkosivat virstain päähän. Heihinkin tarttui juhلاميeli, silmät kiiluivat, jalat liikkuiivat iloisten sävelien tahdissa, he unohtivat hetkeksi sekä katkeruutensa että hätänsä, ja rohkeimmat, joiden rievut eivät olleet aivan kehoimmassa kunnossa, uskalsivat kiellosta huolimatta mennä puutarhaan saakka. Ja tultuaan kertoivat he ihmeellisiä satuja kullasta ja sametista, univormuista ja iloisista äänistä.

Päivällisten jälkeen vetäytyi koko tämä meluavan iloinen seura ulos puutarhaan, jossa tarjottiin kahvia suuren pyöreän kiven päällä koivulehdossa. Kansa vetäytyi nöyrästi pois, soittokunta soitteli nyt taivasalla, ja vanhimmat her-

rat olivat menneet ruokalevolle.

Nuoret insinöörit istuutuivat syreenilehtoon juomaan punssia ja liköörejä, ja soiton lomassa he laulelivat. Talonpojat kuulivat nyt kummikseen omat laulunsa herrain suusta ja ihmettelivät, mitenkä noin hienossa seurassa voitiin sellaisia lauluja laulaa, kun oli kokonainen soittokunta, joka osasi pelata paljon kauniimpia polskia ja valsseja.

Paluumatka tehtiin veneillä illan tyvenessä. Puolen peninkulman päässä talosta odottivat hevoset viedäkseen vieraat rautatielle. Uupuneet valtioneuvokset ja senaattorit ajoivat mielummin koko matkan, mutta kapteeni Thoreld seurasi nuorten mukana. Kaartin soittokunta puhalsi niin että jänikset lähimetsissä pistivät päänsä pensaisiin tai tekivät huimaavaa laukkaa mennessä pitkät kierroksensa luullen, että siitä se nyt tulee metsästys, jommoista ei ole ennen nähty. Mutta kun ne eivät kuulleet koirain haukunna, rauhoittuivat ne, tulivat uteliaiksi, laskeutuivat rantaniityille ja pistivät pitkät, liikkuvat, kummastelevan näköiset harmaat korvansa kuulostellen esiin sieltä täältä rantaheinikosta.

Sorsat lentelivät parvina tyyntä järvenpintaa pitkin ja heittäytyivät veteen, niin että vaahto pölisi niiden ympärillä. Kuikka huusi korkealla ilmassa, ja kapteeni Thoreld vastaanotti viimeiset kiitokset iloisista päivällisistään ja palasi yksin kotiinsa yli hiljaisen järven ollen tyytyväinen siihen meluavaan osaansa, joka hänellä tänään oli ollut maan edistyspyrinnöissä.

KAHDEKSASTOISTA LUKU

Ei ollut tullut iloisia tietoja Kotkaisista sen sanantuojan mukana, jonka kapteeni Thoreld muutamia päiviä isojen päivällistensä jälkeen oli lähettänyt kysymään, kuinka rouva von Blume jaksoi, sekä viemään hänelle kauniita kukkasia. Rouva von Blume oli saanut lavantaudin ja makasi nyt hourien melkein koko päivän.

Mutta sitä ei sanansaattaja tiennyt kertoa, että neiti Louise yötä päivää valvoi äitinsä vuoteen ääressä ja että hän tämän sairauden ensi päivänä puoli

päivää oli maannut pää äidin helmassa ja antanut lohduttaa ja hyväillä itseään, kunnes lopuksi oli huomannut, että hänenhän oikeastaan olisi pitänyt lohduttaa ja hoitaa äitiään eikä päinvastoin. Ei tuolla samalla sanantuojoilla myöskään ollut mitään kertomista siitä pohjalaisesta naisesta, joka oli kuollut Kotkaisten sairaalassa ja houriessaan kiroillut Paapelin lohikäärmettä, joka hänen kuumehoureissaan ei ollut kukaan muu kuin Herrasaaren hyvinvoipa kapteeni itse. Sanantuoja oli kyllä kuullut asiasta Kotkaisissa kerrottavan, mutta ei uskaltanut viedä sitä kapteenin korviin, se kun ei muutenkaan kuulunut hänen tehtävänsä.

Kapteeni Thoreld valmistautui itse lähtemään Kotkaisuun, ja eräänä kuuman elokuun päivänä hän ajoi sinne tavattoman kaunis kukkakori polvellaan ja mukanaan pullo kaikkein hienointa tokaijinviniä.

Kun hän tuli perille, tapasi hän varatuomarin porstuassa, ja tämä vei hänet omaan kamariinsa. Ne tiedot, joita hän sairaasta antoi, olivat hyvin mieltä masentavia. Lääkäri ei antanut suuria toiveita hänen parantumisestaan. Vaikka taudin käännekohta ei ollut vielä tullut, olivat voimat kuitenkin vähenneet viimeisiinsä.

Kapteeni Thoreld katseli kysyvästi hiljaista varatuomaria silmiin. Hänen käytöksensä oli jotensakin kylmää ja virallista, niin että kapteeni melkein pahastui ja kysyi, oliko hän ehkä tullut sopimattomaan aikaan.

— Ei ... ei suinkaan...! vastasi von Blume ja koetti olla ystävällinen.

Kapteeni luki tämän kohtelun varatuomarin luonnollisen alakuloisuuden ja rauhattomuuden syyksi ja kysyi, eikö hän tahtois viedä kukkakoria ja tokaijipulloa sairaalle ja samalla sanoa lämpimiä ja osaaottavaisia terveisiä.

— Niin ... vastasi von Blume, — mutta minä luulen, että se ei ole hänelle hyväksi nyt, kun hän houraillee. On parasta jättää hänet kokonaan rauhaan.

Vastaus oli niin jyrkkä, että kapteeni säpsähti uudelleen. Hän tarkasteli uu-

delleen von Blumea ja tarttui hänen käteensä. Hän tuli ajatelleeksi, että rouva von Blume kukaties oli hourinut heidän viimeisestä keskustelustaan ja että hän ehkä ei ollut tyytyväinen kapteenin käytökseen. Hän puristi lämpimästi ystävänsä kättä ja kysyi:

— Onko hän minulle vihainen — mitä? Eikö hän tahdo tietää minusta mitään?

— Sinä et arvaa aivan väärin.

— Vie sitten hänelle minun kukkaseni ja sano, että minä pyydän häneltä anteeksi ja odotan täällä ulkona hänen ystävällistä tervehdystään! Viimeksi kun olin täällä, puhelin hänen kanssaan, ja hän on ehkä käsittänyt minua väärin. Pyydä, ettei hän minua tuomitsisi. Kapteenilla oli vastustamaton tarve saada kaikki sovitetuksi sairaan kanssa.

Varatuomari mietti hetkisen, sanoi, ettei se mitään hyödyttäisi, kun sairaan ajatukset ovat aivan sekaisin, eikä sanonut voivansa luvata, että vastaus olisi ystävällinen. Sitten hän meni sairaan luo. Kapteeni käveli alussa levottomasti edestakaisin lattialla. Kun ei vastausta alkanut kuulua, otti hän sanomalehden ja alkoi lukea erästä pääkirjoitusta maamme taloudellisesta kehitymisestä.

Rouva von Blumen sairaus oli alkanut pahoinvoinnilla samana päivänä kun Louisella oli tuo kauhea kohtaaminen olkiladossa. Kun tytär aivan epätoivoisissaan ja itkuunsa menehtymäisillään juoksi äidin syliin, unohti tämä kaiken kiipeytensä ja otti vastaan tyttärensä rakkaudentunnustuksen ja hänen kalvavat epäluulonsa sillä rauhallisella mielellä, joka hänellä aina oli ollut. Hän istui sohvassaan ja lohdutteli tyttärtään selitellen syitä sairaan vaimon houreisiin ja vakuutellen, ettei kapteeni suinkaan ollut tehnyt hänelle sen pahempaa kuin hekään, jotka nyt vasta olivat ottaneet hänet hoitaakseen, kun tauti jo oli niin pitkälle kehittynyt ja nuorin lapsi kuollut kurjuuteen.

Aina sitä mukaa kun hän koetti istuttaa tyttärensä oikeaa käsitystä hourivan vaimon puheista tuntui hänen omiin aivoihinsa tarttuvan pohjalaisen nai-

sen kuumetta. Hänelle voi tulla sellaisia lapsellisia sivuajatuksia, että hän lopulta huomasi itsekin olevansa valmis hourailemaan. Hän otti vähän lääkettä, mutta varatuomari pelkäsi oitis pahinta — olihan hän koko ajan sanonut, että kaikki tämä päättyisi sillä tavalla, että hän muita hoitaessaan itsekin saisi saman taudin — ja jäi kotiin odottamaan iltaa ja kuumeen kehittymistä sen sijaan, että olisi mennyt kapteeni Thoreldin pitoihin istumaan isännän kupeella lähellä valtioneuvoksia ja senaattoreja.

Hän oli arvannut oikein. Illemmalla eneni kuume arveluttavasti, ja sairaan ajatukset pyörivät koko ajan hänen tyttäressään ja kapteeni Thoreldissa. Varatuomari sai kuulla pitkän ja sekavan kertomuksen tapauksesta olkiladossa, mutta ei voinut rauhoittaa.

Kun äiti vihdoinkin nukkui aamupuoleen yötä, otti isä tyttärensä kahden kesken huoneeseensa ja kielsi hänen puhumasta äidin kanssa asiasta, selitti sitä omasta puolestaankin, mutta tunsii samalla jonkinlaista katkeruutta kapteenia kohtaan, joka tällä tavoin oli, vaikkakin tahtomattaan, tuottanut surua perheelle. Seuraavana aamuna tuli sitten lääkäri, huomasi taudin lavantaudiksi ja näytti hyvin mieltiväiseltä.

Useampia päiviä oli sairas sitten hourinut samasta asiasta, ja nyt tuli kapteeni itse kukkien ja terveisien kanssa ja pyysi itsepäisesti viemään niitä perille.

Varatuomari meni itse hämäänsä sairashuoneeseen, mutta jätti kukat ulkopuolelle — hän tahtoi kysyä lääkärin mielipidettä ennen kuin antaisi ne. Lääkäri kielsi jyrkästi, mutta rouva von Blume oli huomannut, että hänen ympärillään keskusteltiin kuiskaamalla. Sairaana vaistolla arvasi hän heti, mistä oli kysymys, ja sanoi käskevästi:

— Antakaa kapteeni Thoreldin vain tulla, minä tiedän kyllä, että hän on täällä jossain!

Mutta neiti Louise, joka istui ikkunan luona tuolilla, säpsähti ja purskahti itkemään, hermostuneena mielenliikutuksista ja valvomisesta. Lääkäri pudisti

vihaisesti päätään ja mutisi:

— Mitä sillä pirun kapteenilla on täällä tekemistä!

Mutta sairas vaati kuumeensa koko innolla häntä nähdäkseen, Vaikka koetettiin selittää, että hän vain oli lähettänyt kukkasten mukana terveisiä ja että se oli niiden tuoja, joka oli ajanut kartanolle.

— Päästäkää hänet sisään, minä tiedän, että hän on tuolla toisessa huoneessa! ... intti hän vain vastaukseksi.

Neiti Louise oli kenenkään näkemättä vetäytynyt pois, ja varatuomari suostui vihdoinkin täyttämään sairaan tahdon.

Kapteeni tuli sisään tyynenä ja kohteliaana, suuteli rouva von Blumen kalpeaa, polttavaa kättä ja kiitti häntä siitä, että hän oli tahtonut nähdä häntä.

— Missä on Louise? kysyi sairas.

Louise oli mennyt hetkeksi levähtämään.

— Herättäkää hänet sitten! Minä tahdon, että hän tulee tänne!

Koetettiin saada hänet tästä päänäpistosta luopumaan, mutta hän vain yhä vaati:

— Käskekää Louise tänne pian!

Varatuomari olisi tahtonut välttää kaikkia ikäviä kohtauksia kapteenin läsnäollessa. Ja lääkäri, joka oli aivan suutuksissaan, kysyi kärsimättömästi, tahtoiko kapteeni ehkä saada omalletunnonleen rouva von Blumen kuoleman.

Ei suinkaan, sitä ei kapteeni tahtonut millään muotoa.

— Niin no, menkää sitten pois ja jättäkää sairas rauhaan, näettehän että hän hourii!

Kapteeni Thoreld vetäytyi pian pois selitellen, ettei hän ollut tiennyt sairautaan tilaa näin arveluttavaksi. Hän pyysi varatuomarilta ystävällisesti anteeksi itsepäisyyttään, ja silloin ei tämä voinut olla kertomatta hänelle pohjalaisesta vaimosta ja tämän kuolemasta. Kapteeni tuli hyvin alakuloiseksi eikä vastannut mitään. Hetken kuluttua hän kysyi, missä vaimovainajan lapset ovat.

— Täällä ne vielä ovat...

— Lähettäkää heidät Herrasaareen — onhan nyt miltei velvollisuuteni pitää heistä huolta! Varatuomari nyökäytti hyväksyvästi päätään, kapteeni istuutui vaunuihinsa ja ajoi hyvin alakuloisena kotiinsa. Rouva von Blume vaati yhä kiivaammin, että kapteeni ja Louise tuotaisiin molemmat hänen eteensä, niin että hän saisi sovittaa heidät. Vihdoin sai lääkäri hänet rauhoittumaan antamalla kloraalia, ja sitten istui varatuomari von Blume kauan aikaa surullisena vaimonsa sängyn laidalla. Neiti Anne Charlotte kävi häntä siellä yön kuluessa kerran katsomassa, mutta tyttö nukkui vaate päällä niin sikeästi, ettei kuullut mitään. Onnellinen nuoruus! ajatteli hän.

Viikon päästä rouva von Blume kuoli. Hänellä ei ollut monta selvää hetkeä kapteeni Thoreldin mentyä, mutta rauhaan hänen suhteensa oli kuoleva kuitenkin jo päässyt. Hän kuoli siinä luulossa, että oli kaikki sovittanut ja saattanut hyvälle tolalle; hän puhui hellästi kapteenista ja kehotti Louisea olemaan hänelle hyvä vaimo. Louise purskahti itkuun, mutta äiti siveli hellällä kädellä hänen tukkaansa ja vakuutti kapteenin luvanneen, että hän tulisi olemaan vaimolleen paljon parempi mies kuin pohjalainen nainen oli ennustanut. Rouva von Blumen ajatuksissa oli viimeisiin saakka hänen tyttärensä onni ja ilman katkeruutta katseli hän kuolemaa silmiin.

— En minä ole tehnyt kaikkea sitä hyvää, mitä olisin voinut, sanoi hän viimeisenä päivänään, mutta minä tiedän, että se annetaan minulle anteeksi, ja minä menen ilolla kohden kuolemaa. Se ei ole minua koskaan pelottanut —

ei koskaan! lisäsi hän hitaasti; ja yksinäinen kyynel vierä poskelle uupuneen luomen alta.

Tyynesti ja melkein hymyillen otti hän hyvästinsä omaisiltaan. Hän suuteli heitä kaikkia, alkaen vanhasta isästään pienimpään poikaansa, joka tautivuoteeltaan kannettiin äidin nähtäväksi. Aina juhlailltamasta lähtien oli lapsi ollut vuoteen omana.

— Sinä olet vielä liian nuori kuolemaan. Etkä sinä kuolekaan. Tulet suureksi ja terveeksi ja hyväksi pojaksi — koettelemuksissa, lisäsi hän toive-rikkaalla äänellä. Hänen luonnollisen yksinkertainen puheensa vaikutti niin voimakkaasti kaikkiin, että lääkärikin tuli liikutetuksi.

Miehensä käsi suljettuna käteensä kuoli hän vähääkään valittamatta, osoittamatta pienintäkään surua poismennessään. Mutta talonväen joukossa ei ollut ainoatakaan, jonka silmät eivät olisi kyyneltyneet. Heidän kaikkien mieleen johtui, että tässä oli mitä puhdasluontoisin ihminen antanut elämänsä köyhien hyväksi. Hän kuoli sen vakaumuksensa uhrina, että hyväntekeväisyydellä on siunauksensa ja että pelokas itsekkyyks on kurjaa ja pikkumaista. Eikä hän tätä vakaumustaan ollut milloinkaan epäillyt.

Pitkä oli se jono, joka eräänä elokuisena iltapäivänä hiljalleen kulki harjua pitkin kukkasilla koristetun ruumisarkun jäljessä. Etumaisissa vaunuissa istui sotaneuvos rauhallisen, melkein pä tyytyväisen näköisenä, ja hänen vieressään oli varatuomari, jonka sisäänpäin kääntynyt tyyni katse oli vielä tyynempi kuin tavallisesti. He eivät juuri monta sanaa puhuneet, mutta isä puristi joskus vastapäätä istuvan vaalean tyttärensä kättä. Heillä ei ollut koskaan ollut suuria sanoja tunteittensa ilmaisemista varten, ja jos joku olisi sitä koettanut, olisi se tuntunut melkein pilkalta. Heidän hiljainen surunsa vuoti sisäänpäin ja muodosti tyyniä lujia luonteita, joita ei kuoleman kauhukaan voinut järkähdyttää.

Neiti Anne Charlotte tuli toisissa vaunuissa lasten kanssa. Hän oli itkenyt silmänsä punaisiksi.

Heidän jäljessään oli pitkä jono hautajaisvieraita, joita oli yhtä paljon kuin juhlavieraita kesällä mutta jotka nyt olivat vähemmän iloisia. Kolmisenkymmentä herrasperhettä ja yhtä paljon alustalaisia, jotka omasta halustaan olivat lähteneet saattamaan emäntäänsä viimeiselle matkalle.

Kun jonon etupäässä olevat ruumisvaunut olivat ehtineet siihen vastamäkeen, joka on suureen kylään tullessa neljänneksen päässä kirkolta, tapahtui jotakin, joka saattoi useat saapuvilla olevat omituiseen mielentilaan. Tienhaarassa odottivat rattaat, joilla istui rautoihin kytketty vanki vartijansa kanssa ja näiden takana kyytimies.

Kylän väki, joka oli nähnyt ruumissaaton lähestyvän, oli estänyt pahantekijää ajamasta ruumisvaunujen edellä.

Kun vaunut kulkivat vangin ohitse, alkoivat neiti Louisen silmät vilkkua, hän katseli tutkivasti vankia, unohti hetkeksi kaiken muun ja huudahti isälleen:

— Se on Lehtimaa — Uramon murhaaja!

Se oli todellakin Lehtimaa, matkalla Siperiaan. Kun ruumissaatto läheni, kysyi hän yhtäkkiä ympärillä seisovilta, ketä siellä vietiin, ja kun hän sai sen kuulla, vaipui hän välinpitämättömästi takaisin rautojensa varaan. Niin pian kuin viimeinen hevonen oli päässyt ohi, nykäisi kyytimies ohjaksiaan ja nyt oli saattoväessä viimeisenä Siperian vanki ja hänen kuljettajansa.

Tultiin keltaiseksi maalatulle kirkolle, jonka musta katto ja huippuinen kellotapuli näkyivät mäen päältä kauaksi yli viljellyn peltoisen maiseman. Astuttiin alas maahan, ja vanginkuljettajan kärryt, jotka tähän saakka olivat saaneet kulkea muiden mukana käymäkyytiä, alkoivat pahasti helisten ajaa eteenpäin. Mutta juuri kun ne saapuivat kirkon portin kohdalle, juoksutti neiti Louise vangille neljä suurta valkoista ruusua, jotka hän oli laittanut kauneimmasta hautajaiskimpusta.

Hämmästynyt kyytimies pysäytti hevosensa, neiti Louise nyökäytti ystävällisesti päätään Lehtimaalle, ojensi hänelle kukkaset ja sanoi viitaten päällään ruumisvaunuihin päin:

— Siellä hän nyt leppää, hän, joka viimeiseen saakka uskoi, että sinä olit viaton, Lehtimaa!

— Vai uskoi? sanoi vanki ihmeissään ja katseli kummastellen ruusuja, jotka nuori tyttö oli pistänyt hänen likaiseen, mustuneeseen kouraansa.

— Niin — enkä minäkään usko, että sinä olet niin paha kuin ne sanovat!

Lehtimaa loi nuoreen tyttöön pitkän, hämmästyneen, kysyvän katseen, kyytimies hotaisi hevostaan, vanginvartija nosti herrasväelle hattuaan, ja kärryt mennä kalistivat pois. Harmaankirjava vanki käännähti vaivalloisesti vielä kerran katsomaan taakseen, ja sitten mennä täryytti hän rattailiaan pitkää, tuhannenpeninkulmaista tietään itää kohti hautautuakseen iäksi päiväksi kulkutakavoksiin tuolla Tyynen meren rannalla.

Tuosta laskehe omituinen, kaunis mieliala kokoontuneihin; kaikki saivat pian tietää, kuka tuo vanki oli ollut ja miksi hän oli saanut nuo ruusut. Kun venäläinen eversti Pavloff sai selon asiasta, tuli hän niin liikutetuksi, että itki ääneensä kuin lapsi — vaikka kantoikin kaulassaan Pyhän Annan ritarimerkkiä. Hän tunsu muunkinlaisia Siperian vankeja, hän!

Kirstu kannettiin kirkkomaalle, ja lähellä hautaa liittyi kantajain joukkoon kahdeksankymmenenvuotias sotavanhus. Hän nosti pystyyn harmaan, paljastetun päänsä ja kantoi kuin riemusaatossa tyttärensä viimeiseen leposijaan kukkasten keskellä. Sillä hän oli ylpeä sellaisesta tyttärestä.

Pappi heitti multaa kirstun kannelle. Se kajahti kumeasti, hautaluku soi juhlallisesti alkavan syksyn tyynessä iltailmassa, ja haudalta voi nähdä tuuleentuneita ruisvainioita; osa viljaa oli kuhilailla. Jo paljoa ennen oli juhla-

pukuista rahvasta kokoontunut kirkkomaalle, ja kun veisaaja aloitti virren, niin yhtyi siihen voimakkaita syviä ääniä niin monta, että vanha sotaneuvos kääntyi taakseen ja nyökäytti hyväksyvästi talonpojille päätään.

Kun pappi oli sanonut sanottavansa, syntyi hiljaisuus, ja vainajan sukulaiset astuivat esiin kukilla sirotettua hautaa peittämään. Mutta ennen kuin oli ehditty montakaan kourallista multaa heittää, astui joku reippaasti esille ja pyysi saada sanoa muutaman sanan, ennen kuin liittäisi kukkansa muiden kukkien joukkoon.

Herätti se vähän sekavia tunteita, kun nähtiin kapteeni Thoreldin aikovan ruveta puhumaan tämän haudan partaalla, mutta hänen äänessään oli niin kaunis sointu, että se pakotti väkisinkin kuuntelemaan:

— ... Ja nyt olemme me tulleet tänne kaikki tänä elokuun iltana, kun uusi vilja on kuhilaalla ja lupaa lievitystä maallemme sen kovan vuoden jälkeen, jonka vaivat nyt vihdoinkin ovat voitettut. Mutta jalkaimme juuressa on kukkien keskellä toinenkin, jonka vaivat ovat myös voitettut. Kuolon viikate on satonsa sekin niittänyt, on niittänyt sadon, joka jo oli kypsynyt suuren viljan-
korjaajan vietäväksi. Meidät muutkin se on kerran ottava kypsymättöminä, hallan turmelemina ja tyhjästähäikäisinä. Me tiedämme jokainen, kuinka vaatimattomasti ja kauniisti hän antoi elämänsä kärsivän kansansa hyväksi, — se oli ylevää velvollisuudentuntoa, jota ei ole tarvis sanoin selittää! — kansalaiset! — tahdoin minä sanoa — meillä ei ole mitään syytä valittaa niin kauan kuin karu maamme voi kasvattaa sellaisia ihmisiä kuin hän, joilla on usko, joka siirtää vuoria...

Samassa kuului läpi hiljaisuuden kimeä, kirkas veturin vihellys uudelta rautatieltä metsän takaa. Puhuja vaikenen hetkeksi, ikään kuin olisi hämmentynyt, mutta jatkoi taas kohta:

— Nyt kuuluu tuolta höyryhevosen vihellys, tulevaisuuden ääni! Me olemme rakentaneet sille tien kansamme köyhyydellä, ja se kulkee kaatuneitten ruumiitten yli. Kasvattakoot nämä työmiesjoukot, jotka ovat suistuneet rehelli-

sessä taistelussa kovaa luontoamme vastaan, kasvattakoot he meille parempia tulevaisuuden hedelmiä kuin kaikki ne pataljoonat, jotka ovat heittäneet henkensä sodassa palkatuita murhamiehiä vastaan!

— Tämä on kummalta kuuluvaa puhetta haudan partaalla, lisäsi hän miettiväisellä äänellä, mutta hän, jonka kirstun kannelle me nyt kukkasia sirotamme, hän tulee minulle aina olemaan uhri, joka kaatui taistelussa sen tulevaisuuden puolesta, minkä hedelmiä vastaiset sukupolvet kerran vielä tulevat nauttimaan.

Kapteeni Thoreld astui alas hautakummulta ja häpesi huonoa puhettaan. Hänellä olisi ollut niin paljon sanottavaa, ja hän oli alussa tuntenut onnistuvansa. Hän olisi tahtonut koota koko maailmankatsomuksensa muutamiin lauseisiin ja laskea ne viimeisenä kunnioituksenosoituksena sen haudalle, jonka mielipiteet olivat olleet niin erilaiset kuin hänen. Nyt hän oli varma siitä, ettei kukaan ollut ymmärtänyt sitä, mitä hän oli tarkoittanut. Mutta silloin tulivat hänen ilokseen sotaneuvos ja varatuomari äänettöminä puristamaan hänen kättään.

Ja tuolta taempaa katsoivat häneen suuret, kummastelevat nuoren tytön silmät, jotka näyttivät siltä kuin eivät olisi häntä enää entiseksi tunteneet.

Tavaststjernan kirja "Kovina aikoina" on suomalaisen kirjallisuuden merkkiteos, joka kuvaa nälkävuosien kurjuutta ja epätoivoa. Hän ei säästele lukijaa, vaan näyttää nälän, taudin ja kuoleman karneat kasvot. Hän kuvaa myös ihmisten epätoivoisia yrityksiä selviytyä ja jopa riistää toisiaan. Kirja on raju kuvaus ajasta, jolloin Suomi oli köyhä ja nälkäinen maa.

